Poštarina plaćena u gotovu.

RAD I DRUŠTVO

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

Uređuje: Dr. Ing. Ernest Marks

SADRŽAJ:

„DIKTATURA PROLETARIATA"
(Iz Poglavnikove knjige „STRAHOTE ZABLUDA")

Ilinić: „STRAHOTE ZABLUDA". RAZMATRANJA POVODOM POGLAVNIKOVE KNJIGE

Ley: NAČELA NJEMAČKOG OPĆEG NARODNOG OSIGURANJA ZA SLUČAJ STAROSTI

Filipović: O POLITICI CIJENA

*** PROBLEMI KUĆNE RADINOSTI U HRVATSKOJ (Svršetak)

*** KORPORATIVNI SUSTAV U PORTUGALU (Prikaz)

PRIKAZI: Korporativni sustav u Italiji (***) Prvo razdoblje u razvoju Njemačke fronte rada (Marks). Uvađanje ljetnog radnog vremena (***). O psihološkim osnovima vlasništva (Simon). Njemačka uzorna poduzeća (Ružyćkyj). Društvovni odnosi pri poljodjelstvu u istočnoj Hrvatskoj (Horvat). „Hrvatsko socialno osiguranje." (***) Njemački zakon o organizaciji narodnog rada. Nastavak. (Ružyćkyj).

DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKI PREGLED

Indeks troškova života za kolovoz 1941.

IZDAJE:

RADNIČKA KOMORA

Odgovara povjerenik Vjekoslav Blažkov

Broj 7-8 (3-4) ZAGREB God. II. (I.)

SRPANJ – KOLOVOZ

ARBEIT UND GESELLSCHAFT

MONATSSCHRIFT FÜR ZEITGEMÄSSE SOZIALPOLITIK

Herausgeber: Die Arbeiterkammer in Zagreb, Krešimirov trg 6, verantwortlich der kommissarische Leiter der Arbeiterkammer Vjekoslav Blaškov. Schriftleiter: Dr. Ing. Ernest Marks. Jährlich Din 144. Einzelpreis Din 12·—

HEFT 7—8 JULI—AUGUST 1941.

INHALT:

„DIKTATUR DES PROLETARIATS" (AUS DEM WERKE DES POGLAVNIK DIE SCHRECKEN DER IRRTÜMER)

Ilinić: „DIE SCHRECKEN DER IRRTÜMER". BETRACHTUNGEN ANLÄSSLICH DES WERKES DES POGLAVNIK.

Ley: DIE GRUNDSÄTZE DER ALLGEMEINEN DEUTSCHEN ALTERSVERSICHERUNG.

Filipović: ÜBER DIE PREISPOLITIK.

*** DIE PROBLEME DES HAUSGEWERBES IN KROATIEN. (Ende).

*** KORPORATIONSSYSTEM IN PORTUGAL. (RUNDSCHAU).

RUNDSCHAU: Korporationssysteam in Italien (***). Die erste Entwicklungszeit der Deutschen Arbeitsfront (Marks). Die Einführung der Sommerzeit (***). Die psychologischen Grundlagen des Eigentums (Simon). Deutsche Musterbetriebe (Ružićkyj). Die sozialen Verhältnisse bei der Landwirtschaft im östlichen Kroatien (Horvat). Das deutsche Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit. Vortsetzung (Ružikyj).

SOZIALE UND WIRSCHAFTLICHE BERICHTE.

Index der Lebenserhaltungskosten.

R A D I D R U Š T V O

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

GOD. II. (I). SRPANJ—KOLOVOZ 1941. BROJ 7—8 (3—4)

„DIKTATURA PROLETARIATA"

Nema dakle »diktature proletarijata«. Onaj svjetski proletarijat, što joj se nada putem svjetske »proleterske revolucije«, zanaša se uzalud.

Šesti po redu rimski kralj Servius Tullius, pet stoljeća prije Krista, provede temeljitu reformu državnog ustava (konstitucie). Tom zgodom podijeli sve građanstvo Rima na pet razreda, i to po vrijednosti imetka, koji je pojedini državljanin imao. Iza zadnjeg, petog razreda, svrsta građane, koji nisu imali nikakova imetka, te ih nazva: »proletarii«. To je ime samo po sebi označivalo ono, što su ti građani bez ikakova imetka imali doprinositi državi. Ne mogući naime davati nikakova poreza, imali su davati državi svoj porod (proles), da državi služi kao vojničtvo.

U osamnaestom vijeku pojavila se je opet ova riječ, proletarstvo, u filozofskom govoru (frazeologiji), a onda je preuzeše marksisti, da njome označe onaj sloj u ljudskom družtvu, koji unajmljuje drugome svoju radnu snagu, da si na taj način pribavi sredstva za život. S razmahom industrializacie postalo je ime »proletarac« gotovo istoimenim (sinonimom) sa »industrialnim radnikom«.

Marksistička je nauka namijenila tomu proletarcu pravo i dužnost da vlada sam i izključivo, mimo svih drugih stališa, nad njima i proti njima. Unutar gotovo svih naroda taj stališ sačinjava još danas manjinu, u nekima i upravo neznatnu manjinu. Kako će dakle doći do vlasti, a kako se na vlasti održati? Samo silom. Ne će ničijega drugog mišljenja ni pitati ni trpiti, nego će on svima drugima d i k t i r a t i (zapovijedati). Vladati ima dakle »d i k t a t u r a p r o l e t a r i a t a«.

Da, ali i to je samo u marksističkom gledanju (teorii), i ima samo služiti kao mamac, koji će vabiti proletariat, jer u samoj naravi vladanja leži, da to proletariat kao takav ne može vršiti, nego netko drugi umjesto njega. A taj netko nije nitko drugi nego moskovski boljševici, to jest nekoliko desetaka izopačenih sadista, koji su si stavili u zadaću strpati pod noge cijelo čovječanstvo.

Tko vlada u sovjetskoj Rusii? Proletariat? Nipošto. Sve zakonodavne i upravne ustanove (u glavnom istovjetne, jer ne postoji razlučenje zakonodavne od izvršne vlasti), u kojima sjede proletarci, ili bolje reći njihovi izaslanici, jesu puke fikcie (prividnosti). Načelno vrhovna državna vlast pripada »Saveznom Kongresu Sovjeta«. Taj se sastaje jedamput svake druge godine, da izvršuje (!) vrhovnu državnu vlast. Kako je moguće izvršavati državnu vlast ili ma i samo dati smjernice za vođenje državnih

poslova po intenciama (namjerama) proletarijata, kada se na taj posao predstavnici proletarijata sastaju samo jedamput svake druge godine? Nu kraj toga treba znati, da taj sastanak kongresa, odnosno njegovo viećanje smije trajati samo četrnaest dana (svake druge godine, naravno). Nu to nije još sve. Kongres se ne mora ni sastati svake druge godine. To jest, on se sastaje, ako nije — odgođen.

Jedan takov upravno-zakonodavni odbor bira drugi manji, dok se ne dođe do »Vijeća Narodnih Komesara«, koje sačinjava tako zvanu »Sovjetsku Vladu«, koja je opet upravni i zakonodavni ustroj (organ) sovjetske države. Tu već nema proletarijata. Tu su već sami boljševički odabranici. Nu, da li vlada i ta »vlada«? Ne. Jer ni tu nisu oni pravi, najčistokrvniji boljševici, odnosno tu ne moraju biti oni, što sačinjavaju pravo boljševičko družtvo, koje je pozvano vladati. Tko je dakle prava vlada? Odgovor je poznat: »Politbiro«. To je organ boljševičke stranke. U njemu sjede najizrazitiji boljševici, odakle oni upravljaju s boljševičkom strankom u Rusii, sa sovjetskom Rusiom kao državom, i s boljševičkim pokretom uobće u cijelom svijetu. Svaka politika, svaka politička, gospodarska, vojnička ili bilo kakova god druga djelatnost ima svoj izvor u tom »Politbirou« stranke. Svi zakoni, koje izdaju tobožnja zakonodavna tijela, stvaraju se u »Politbirou«, kao i svi upravni čini upravnih organa. To se stručno provodi putem takozvanih »frakcia«. Unutar svakog bilo zakonodavnog bilo upravnog tijela u vladajućem sustavu sovjetske države nalazi se jedan posebni skup pripadnika boljševičke stranke, zapravo pouzdanika vladajućih boljševika, koji sačinjavaju rečenu »frakciju«. Oni budno paze, da dotični organi ne bi donijeli nijednog zaključka, koji nije odlučen od njihovih gospodara. To se vrši na ovaj način. Kada koji takov ustroj ili tijelo ima donijeti kakov zaključak, prije nego se svi njegovi pripadnici sastanu na viječanje i zaključivanje, sastane se »frakcija«. Ona na tom sastanku dobije upute i naloge odozgor, s kojima ide na sjednicu odnosnog tijela ili ustroja, i tu se onda donosi i mora donijeti onaj i onakov zaključak, kakov su oni donijeli sa već održane sjednice »frakcije«.

Taj i takav je sustav proveden dosljedno u svemu, što se god i najmanje odnosi na bilo koju granu bilo političkog bilo gospodarskog i družtvenog, a tako i moralnog te privatnog života pod vlašću boljševičke vladavine.

Apostoli su komunizma dočaravali, a i danas dočaravaju svjetskom proletarijatu čari vlasti nad ljudima i nad stvarima, vlasti, koju će proletarac vršiti neograničeno i izključivo u komunističkoj državi. Ta je država stvorena u Rusii, nu proletarijat nije došao do vlasti. U tako zvanoj »diktaturi proletarijata« nema proletarijat ni najmanjeg udjela u vlasti, nego je on pravi rob pravih diktatora sa Kremlja, koji ne trpe ni najmanjeg traga izražaja bilo čije volje osim svoje vlastite. Jedino što su boljševici bili dopustili proletarijatu u Rusii, a što im je bar na kratko vrijeme imalo nadomjestiti obmanu »diktatorske proletarijatske« vlasti, bila je pljačka, koju je izpočetka vršio, dok nisu novi vlastodržci smogli toliko sređenosti u neredu, da tu pljačku vrše smišljeno u korist svog održanja na vlasti.

Nema dakle »diktature proletarijata«. Onaj svjetski proletarijat, što joj se nada putem svjetske »proletarske revolucie«, zanaša se uzalud.

(Iz Poglavnikove knjige: »Strahote zabluda«, Zagreb 1941.)

Petar Ilinić:

„STRAHOTE ZABLUDA"

Razmatranja povodom Poglavnikove knjige

Nekoliko mjeseci prije osnutka Nezavisne Države Hrvatske našao je pisac ovih redaka na stubištu jedne javne zgrade primjerak tada ilegalnog lista »Ustaša« za studeni 1940. godine. Bio je to jedan od mnogih primjeraka tog lista, koji su pomenutog dana bili sustavno razbacani po čitavoj zgradi. Kod čitanja privukla mi je naročitu pažnju bilježka pod naslovom: »Komunizam i pojedini narodi« (str. 3—4). Dotična bilježka sadržavala je izvješće o talijanskom prievodu knjige Poglavnika dra Ante Pavelića, koja je izašla pod naslovom: »Errori e orrori« (pogreške i zablude). Tada sam se sjetio, da je prije izvjesnog vremena u jednom božićnom prilogu »Hrvatske straže« bio preveden odlomak iz pomenute knjige (dakako bez navodjenja pravog imena pisca).

Minulo je nekoliko mjeseci i pisac knjige došao je u mogućnost, da tamo izložena načela primjeni u stvarnost baš u sredini, gdje se prije kratkog vremena (kako se vidi iz napried izloženog) o knjizi i njenom piscu moglo govoriti samo putem ilegalne promičbe. Jer knjiga — uz oštru kritiku boljševizmom uvjetovanih pojava — sadrži niz načelnih postava, čije je razmatranje od naročite važnosti upravo danas, kada se pristupilo polaganju novih temelja za zgradu hrvatskog družtvovnog sustava. Od naročite važnosti zato, jer su u pitanju načela izrečena po onoj ličnosti, čiji su pogledi na problematiku suvremene hrvatske stvarnosti najmjerodavniji.

U uvodnoj rieči ove knjige, pisanoj o Božiću 1937. godine, Poglavnik je predvidio, da će se čovječanstvo naći skoro na raskršću, gdje će imati odlučiti, »da li će poći putem rušenja svih dosadašnjih zasada života i pravila poredka, ili će udariti dalje putem razvitka (evolucie) već stečenih duševnih i stvarnih vriednota«. U vezi toga Poglavnik naglašava važnost onih ustanova i vriednosti, »što ih je čovjek do sada smatrao svojom srećom i svojim najvećim dobrom«.

Koje su te ustanove i takve vriednosti?

Razvitak čovjeka od prvotnog primitivnog stupnja k stupnju što na sebi već nosi neke izvjestne znakove civilizacije i kulture, temelji se — po Poglavniku — na činjenici privatnog vlasničtva. Kolektivni život s drugim ljudima i njihov kolektivni odnošaj prema stvarima u tom stupnju ne bi mogao pogodovati razvitku čovjeka od prvotnog stupnja k stupnju naprednijem. »Društveni je život nastao tek kasnijim razvitkom i napredkom čovjeka, nu on je nastajao prirodnim razvojnim (evolutivnim) putem, sredstvom proširenja obitelji preko plemena do pojma naroda, nu i sve te faze (stupnji) družtvenog života, od onog stupnja najprimitivnijeg pa do danas, imale su uvijek privatno vlasničtvo individue za bazu gospodarskog uređaja, ili barem privatno vlasničtvo najuže društvene jedinice, obitelji«. Sve zajednice ljudi, koje su nastajale u bilo koje vrieme imale su uviek svrhu i zadaću obrane »privatnog vlasničtva« i to ne samo privatnog vlasničtva odnosne zajednice, nego u pravilu i obra-

nu individualnog privatnog vlasničtva pojedinih pripadnika takove zajednice. Kolektivizam nije čovjeku prirodjen, niti mu je razvitkom usadjen.

Postavlja se pitanje, da li možda naukom, vježbom ili odgojem može doći do promjene svojstava čovjeka u takvom obujmu, što bi uvjetovalo mogućnost nestajanja »izkonskog nagona sebičnosti«, s kojim se čovjek radja i »koji u povoju izražava prije nego li ijedan drugi znak svoje duševne opstojnosti«? Poglavnik odgovara, da »ima izvjestnih granica, preko kojih ne može preći ni jedna znanost niti ikakova ljudska djelatnost«. Čovjek ne može postati ravnodušnim »prema osnovnom načelu, izraženom u izrazu: moje«.

Takodjer nije moguće ukinuti dvije prirodne pojave »koje su u naravi svega živućega, pa i čovjeka, pojave iskonske i nepromjenljive, te koje neumolno uredjuju život u prirodi i uzdržavaju ga u trajnosti, podržavaju njegovu neprekinutost i spriečavaju njegovu propast. Te su pojave: natjecanje i odabir (selekcia)« Tomu pitanju posvećuje Poglavnik u svojim razmatranjima naročitu pažnju, jer baš kod toga dolazi do potrebe odredjivanja problematike rada. Poglavnik tvrdi:

»Takovo natjecanje, utakmica, jest gibanje, rad. Unutarnje, nehotična potreba postignuća boljega, nameće natjecanje, a natjecanje traži djelatnost, rad. Bez utakmice nema trajnog rada ni napredka. Kada se umjetnim načinom odstrani mogućnost postignuća boljega, za kojim čovjek nagonski teži, nestaje utakmice, ona biva protuprirodno ugušena, a tim propada i glavni pokretač rada. Uslied toga rad kao djelatnost pojedinca čovjeka, odnosno njegova volja za rad, slabi i opada sve do zahirenja, što vodi za sobom kao posljedicu zaustavu napredka i nazadak. To se onda ne može spriečiti ni silom ni naukom. Nauka može neko vrieme, i to samo izvjestni sloj, ograničeni broj ljudi, uzdržati na radu bez natjecanja, a isto tako može i sila samo privremeno nadomjestiti prirodnog pokretača rada.«

Rad je trajan — tvrdi Poglavnik — poput čovječanstva i on preživljava carstva i republike, vladavine i nauke. I dalje: »Dok je rad osnovan na utakmici, dotle se u njemu vrši i selekcia: selekcia proizvoditelja proizvodjenje i proizvoda. Ta selekcia uvjetuje razvitak, napredak i usavršenje. Čim nestane natjecanja, nestalo je i selekcie. Kada nema selekcie nastaje zastoj, a zatim dosljedno zahiri razvitak, napredak i usavršenje. Zahiri proizvoditelj, proizvodjenje i proizvod«.

Problematika rada u vezi sa golemim razvitkom veleobrta u današnje vrieme dovodi do postavljanja pitanja, da li smije »industrializacia ići tako daleko, da proguta sav život čovjeka, da cieli sviet pretvori u jednu ogromnu tvornicu, gdje bi se ugušio i svaki trag svake druge djelatnosti?« Poglavnik odgovara, da razvitak industrie može ići prirodnim putem samo do izvjesnog vrhunca, koji označuju normalne potrebe čovječanstva. Postoji potreba održavanja ravnotežja čovjeka, ravnotežja izmedju njegovog duha i njegovog tiela, a po tome i izmedju jednog čovjeka i drugog, te čovjeka i sveg onoga, što ga na zemlji okružuje. Umjetnim siljenjem industrializacie do razmjera, što premašuju normalnu granicu, koju postavlja prirodni tok stvari, mora se poremetiti opisano ravnotežje. Poglavnik postavlja načelo, da u »zdravoj sredini može industria kao i svaka druga grana života, može i mora ići do mogućnosti, koja odgovara mogućnosti njezine podloge, to jest

ljudi, što je stvaraju ,i do granica, do kojih je ona svojim stvaraocima koristna. Svaki ini razvitak nije zdrav.

Opisano načelo održanja družtvovnog i gospodarskog ravnotežja u toj knjizi naročito dolazi do izražaja kod uporedjivanja rada, što ga vrši radnik, prema radu, koji vrši seljak. Zbog načina obrade predmeta potrebno je navesti u cjelini dotični odlomak:

»Ona gradja, s kojom tvornički radnik u tvornici barata, mrtva je tvar, bez života i ćućenja, pa je s njom moguć i dopustiv onaj postupak, kakav može primieniti radnik, jer ga s tom mrtvom stvari ništa ne veže, niti ga vezati može. U izradbu te stvari ne treba ulievati ni duha ni čuvstva, ni komadića sebe samog, jer ta gradja ne živi, ona ne prima ni ne daje života. Na toj gradji može raditi svatko bez osjećaja i bez srdca, bez duše i milosrdja, i bez ljudbavi i bez zanosa, i bez krieposti i bez morala, jer je to mrtvo carstvo mrtve tvari.

Nu sa poljodjelstvom nije tako. Ono, s čime seljak u svome poslu barata, nisu mrtvi predmeti, nije puka tvar, već je život, što diše i buji, koji raste i govori, govori jednim jezikom, koji razumie samo seljak, a koji je milozvučniji od svakog drugog jezika na svietu. Zemlja je seljaku dobra, blagohotna i darežljiva mati, ona ima svoje srdce, koje kuca u istom kucaju i glasu sa seljakovim, ona je usredotočenje njegovih muka i njegovih nada, ona je njegovo okrilje, njegov život i njegova najveća sreća«.

To bi bio niz načela, čiju primjenu smatra Poglavnik naročito važnom za družtvovni i gospodarski život naroda. No gospodarski i družtvovni života naroda ne može krenuti dobrim putem ,ako nisu zdrava i i izpravna načela na kojima se zasniva njegov duhovni odnosno ćudoredni život. Dapače — ovo posljednje od osnovne je važnosti za svaki narod. To mišljenje zastupa i Poglavnik, kada tvrdi:

»Svakim svojim kretom, svakom objavom svoga bića pokazuje čovjek, da živi dva života: jedan, što je tvaran, vezan uz elemente prirode, podvržen prirodnim zakonima, zakonima tvari, dakle život tjelesni i drugi, komu tvar ne postavlja granice, koji se kreće neovisno od prirodnih sastojaka nad njime i preko njih, koji nije podvržen zakonima što vladaju sa tvarju, dakle život duhovni. Sva materijalistička nauka nije kadra rastumačiti i riešiti probleme duhovnog života i tajne što se krije u čovjeku, u njegovoj nutrinji i u objavama njegovog duhovnog bivstvovanja. Najosobnije i najintimnije dobro čovjeka njegova je savjest«.

Prema tome nije moguće smatrati najvišom svrhom života udovoljenje tjelesnim potrebama. Poglavnik postavlja pitanje: »Kada čovjek prožije svoj viek zemaljskoga žića, da li se u njemu pojavljuje osjećaj potpunog njegovog izživljenja i potpouno ugasnuće svake daljnje želje za produljenjem života i poslie kataklizme njegovog tjelesnog bića?« Takav bi čovjek bio prisiljen živjeti bez savjesti i bez nade u daljnju, posmrtnu budućnost. Takav bi život morao — na koncu konca — biti ispunjen očajem. Radi toga predstavlja vjera (religia) nužnu sastojnost života čovječjeg. Bez vjere, bez nade, bez ljubavi nije moguće postojanje obitelji, koja je najstarija i najprirodnija ljudska zajednica, a bez njezinog postojanja nema ljudskog napredka i razvitka. Poglavnik to obrazlaže:

»Prirodna je dakle zajednica krvi osnovana na naravnoj potrebi i na naročitom čuvstvu, što je u ljudskom srdcu, naravno zdravom i nor-

malnom, usadjeno i što iz činjenice zajedničke krvi proizti̇če. Ta obiteljska zajednica radja i izvjestni moral, što je do sada najuzvišeniji, a koji čovjeka čini moralnim bićem, sposobnim za normalni život«.

Ali — za mogućnost postojanja i razvijanja obitelji moraju biti ispunjeni stanoviti uslovi. Jer — **»ne može postojati obitelj tamo, gdje je čovjek puka brojka, gdje državna vlast neograničeno raspolaže sa svakim pojedincem ne samo u javnom pogledu, nego i u pogledu najintimnijeg privatnog života. Ne može biti obitelji ni obiteljskog života, gdje ne postoji i nije dozvoljen nikakav ugled, što ga roditelji moraju imati prama svojoj djeci: Ne može biti obitelji, gdje nije uzakonjena stalnost braka i njegovo moralno značenje, te gdje društveni sustav ne tvori nikakove razlike izmedu bračne zajednice i običnog bludničtva, osim u koliko možda potonje još i predpostavlja njoj.«**

Dalje važno počelo bez kojega nema skladnog razvoja čovjeka jest osjećaj narodne pripadnosti. »Narodnost, narodni osjećaj, rodoljublje i sve ostalo, što smiera na isticanje narodnosti i njezino promicanje«. Narodnost je okvir, koji obuhvaća sve manje ljudske zajednice, bile one krvne (kao obitelj) ili svrhovite po ocjeni ljudi. Narod progovara kroz državu i zato je apsolutni imperativ pravo svakog naroda na svoju narodnu državu.

Ako je država izražaj narodnog bića, onda je zadatak svakog njenog pripadnika promicanje izgradbenih i proizvodnih sila i snaga države. U okviru ovakvog promatranja javlja se u potpuno novom vidu na pr. problem krzmanja (štrajkova). Jer »s krzmanjima se ukočuje gibivost i kolanje državnog i narodnog života, propadaju ogromne narodne vriednosti, a druge se u isto tolikoj mjeri ne proizvode, čime se ne samo narod slabi i umrtvljuje, on se ne samo zaustavlja u napredku, nego ga se upravo baca u nazadak, jer u životu ne smije biti zastoja, a ovakva zaustava napredka nosi kao neizbježivu posljedicu nazadovanje i napredak.«

Najveća svetinja jednog naroda jesu njegovi zakoni: I ako se ti zakoni izigravaju, ruše se temelji naroda i države. Takav je slučaj i u pogledu primjene krzmanja u gospodarskom životu.

Dakle:

1.) poštivanje zakona;
2.) čuvanje morala u narodu;
3.) poštivanje vjere i vjerskog osjećaja;
4.) jačanje narodne sviesti.

To su načela na kojima ima počivati život svakog naroda. Nepoštivanje tih načela znači zapadanje u zablude, a zablude radaju strahotama. Strahoviti primjer, kuda vode takve zablude, prikazan je u ovoj Poglavnikovoj knjizi. Strahoviti primjer boljševičkih zabluda dobiva u Poglavnikovom prikazivanju oštru kritiku. Kod primjenjivanja te kritike Poglavnik polazi od objektivno ustanovljenih činjenica iz područja vršenja boljševičke eksperimentacie, a rukovodi se načelima, koje smatra uslovom svakog zdravog družtvovnog razvoja. U ovom prikazu Poglavnikove knjige dan je pokušaj, da se prikažu ta načela.

Ovako opisana metoda, koju je primjenio Poglavnik u svojoj knjizi mnogo je pozitivnija od sličnih pokušaja nekih drugih pisaca, koji su se ograničili na samu kritiku boljševičke eksperimentacie. Vršiti kritiku,

a ne predočavati ideal u ime kojeg se vrši ta kritika, predstavlja — i ako ne po namjeri — a ono svakako po djelovanju negativan čin. Poglavnik je tome izbjegao i u tome leži najpozitivnija strana njegove knjige.

Nu — ova knjiga imade još jednu naročitu prednost, kojom se odvaja od niza sličnih publikacia. Ta prednost leži u plastici prikazivanja, u primieni jednog naročito izražajnog jezika, što uvjetuje brojno kolanje plastično oblikovanih misli u ovoj knjizi. U tom pogledu Poglavnikova knjiga može služiti za ugledanje. To vriedi naročito za naše prilike i u tome je još posebna važnost ove knjige.

Sustav nihilističkog boljševizma podvrgnut je u Poglavnikovim razlaganjima poništujućoj kritici. Ta kritika je izvršena još prije nekoliko godina, u vremenu kada su govorili »topovi u Španjolskoj«, gdje je krvlju otpočelo pisanje poviesti »borbe izmedu dvaju svietova«. Danas se ta borba nastavlja u mnogo širim razmjerima, ali knjiga »Strahote zabluda« samo dobiva time u svojoj aktuelnosti, jer je namienjena onoj hrvatskoj generaciji, koja je pozvana da djelotvorno učestvuje u ovoj gigantskoj borbi svietova.

Dr. Robert Ley, voda Njemačke fronte rada

NAČELA NJEMAČKOG OPĆEG NARODNOG OSIGURANJA ZA SLUČAJ STAROSTI

Izgleda, da je jedan od osnovnih zakona kapitalističkog razvitka, što standard života postaje za toliko manje siguran — ako se još i ne snizava, za koliko se radnik više udaljuje od obrađivanja vlastitog zemljoposjeda. Osim toga postoji još jedna neuklonjiva pojava, koja prati gospodarstvo kod kojega je rad podijeljen, naime, da je sudbina pojedinca ovisna o različnim okolnostima, s kojima je povezan u sveukupnom procesu. Samo u rijetkim slučajevima može se pojedinac vratiti zadovoljan sam sa sobom na svoje uže područje. Njegov mu posjed nipošto ne pruža sigurna temelja za život, jer je iskorištenje i upotreba tog posjeda na isti način upletena u tok gospodarstva s diobom rada. Iz te sve veće labilnosti gospodarske egzistencije povlači nacionalsocijalistička država konzekvencu, te sama uzima u svoje ruke socijalno osiguranje starih i za rad nesposobnih sunarodnjaka. Ova briga je politički zadatak s svrhom, da zauvijek ukloni ugrožavanje socijalnog mira, koje proizlazi iz nesigurne egzistencije širokih slojeva naroda. Njome su načelno obuhvaćeni SVI sunarodnjaci, bez obzira na njihov socijalni položaj.

To, što je osiguranju za slučaj starosti temelj cijela zajednica, od vrlo je velike važnosti za idejnu i materijalnu izgradnju ovog djela. U socijalističkoj zajednici moramo se brinuti za to, da sunarodnjaci, koji su pošteno izvršili dužnost prema svome narodu, te moraju izaći iz zajednice stvaranja i borbe, ne budu izloženi nevolji i nuždi. Osiguranje za slučaj starosti i ozljede ne može u nacionalsocijalističkoj državi biti drukčije, nego organizirani izraz drugarstva, koje potječe iz narodne

zajednice. Svatko ima pravo, da se koristi rezultatima drugarstva: no on ne može zahtijevati, da ta korist u svim slučajevima bude jednaka sumi njegovih »doprinosa«. Prema tome je za »dužnost doprinašanja« načelno mjerodavna stvaralačka i radna sposobnost pojedinca, a ne očekivani rezultat od osiguranja, isto tako kao što uopće ni dužnost plaćanja poreza ne ovisi o tome, koliko smo se puta poslužili javnim ustanovama; osiguranje ostarjelih i iznemoglih sunarodnjaka je uzvišena dužnost Reicha.

Troškovi osiguranja smatraju se kao stavka u općem proračunu Reicha, koja se namiruje iz općih poreznih prihoda kao i svi drugi državni zadatci, za koje mora svatko doprinašati svoj dio.

Da se financiranje osiguranja za slučaj starosti i ozljede ima vršiti putem poreza iz općeg državnog proračuna, a ne možda nekim »prinosima« prema vrsti osiguranja, slijedi iz narodno-gospodarskih i drugih razloga. Jasno je, da će princip osiguranja promašiti svoju svrhu, ako je krug osiguranih osoba identičan s krugom, kod kojeg bi se imao skupiti potrebni imetak. Slučajnosti, koje u krugu osiguranika dovode do stanja potrebitosti i nužde, pogađaju tada u istoj mjeri i krug onih, koji su taj imetak svojim prilozima stvorili i dovode ga u istu opasnost. Zbrinjavanje svih onih koji stvaraju, po uzoru na privatno osiguranje, nema prema tome nikakvog smisla.

Postavlja se pitanje, nije li štednja kao takova prikladan primjer osiguranja. Ispitujući ovaj problem vidi se odmah, da je velika razlika, ako štedi pojedinac ili to čini cijeli narod. Država ne može štedjeti u novcu nego samo u dobrima; narodno gospodarstvo kao cjelina može samo onda štedjeti, ako proizvedena dobra uopće ne potroši, nego ih nagomilava ili ta dobra produktivno uloži t. j. stvara nova produktivna poduzeća, koja će u budućnosti osigurati odgovarajuću opskrbu robom. Kakogod je štednja kao faktor za narodno gospodarstvo razumljiva sama po sebi, to manje ima ona veze s političkim problemom osiguranja za slučaj starosti i ozljede.

Osiguranje starih i ozlijedjenih sunarodnjaka dade se u narodnom gospodarstvu izraziti jednom jednostavnom formulom: Sve, što osiguranici potroše, mora se nadoknaditi iz redovitih prihoda onih koji rade. (Samo u iznimnim slučajevima može se posegnuti za zalihama dobara). Nikad se neće trajno potrošiti više, nego što se proizvodi, ali uvijek treba s onim, što postoji, tako gospodariti, da se postigne najveća politička korist. Opseg osiguranja za slučaj starosti i ozljede određen je s jedne strane opskrbom narodne privrede životnim dobrima, a s druge strane razdiobom ovih dobara među one, koji stvaraju i one, kojima je potrebna pomoć. Provedba ove razdiobe na zadovoljavajući način moguća je samo zahvatom državne vlasti, i to tako, što će država pomoću poreza neposredno prenositi kupovnu snagu onih, koji stvaraju, na osiguranike, što u ostalom odgovara i metodi, koja je primijenjena kod činovničkog osiguranja. Ovaj način pribavljanja sredstava putem poreza je većim dijelom samo formalna promjena prema dosadašnjem stanju, na taj način što su dosadašnji doprinosi za socijalno rentno osiguranje zamijenjeni sistemom općeg oporezovanja. Time je stvoren sistem osiguranja, koji se prilagođuje općenitom privrednom i socijalnom razvitku.

Drugarstvo svih koji stvaraju ima se brinuti za to, da teret nužde ne bude nigdje veći, nego što ga pojedinac može podnijeti. Svaki stvaralac mora biti svijestan, da mu — došlo, što mu drago — zajednica osigurava najpotrebnije, ako je on sa svoje strane izvršio dužnost prema zajednici. To pravo treba medjutim jasno ograničiti: štititi od nevolje ne znači pomagati lijenost. Svaki pojedinac, koji vrši svoju dužnost, imade jednako pravo na socijalno osiguranje. To pravo ne može se odmjeriti tako, da bi bila suvišna osobna odgovornost za vlastitu sudbinu i volja za povećanjem vlastita uspjeha. Općenita odgovornost zajednice mora biti plodonosno povezana s vlastitom odgovornošću pojedinca kao nenadoknadivim preduvjetom za uspjeh. Ako nacionalsocijalistička država osniva osiguranje starih i nemoćnih, to ona to ne čini iz želje, da općenitom državnom mirovinom skine pojedincu svaku odgovornost za vlastitu sudbinu. Potpore iz ovog osiguranja moraju biti tako odmjerene, da ne samo uz vlastito nastojanje pojedinca ne postane suvišno, nego dapače još i više poželjno. Osiguranje će biti dovoljno visoko, da zaštiti svakog sunarodnjaka, bez obzira kakve je sudbine bio, od opadanja njegova životnog nivoa, što ga je postigao radom. Ovo osiguranje socijalnog životnog minimuma označava svakom pojedincu osnovnu liniju, odakle može ličnom marljivošću, radom i ličnom štedljivošću, povisiti svoj standard života i postići socijalnu, gospodarsku i kulturnu slobodu, koja istom životu daje pravu vrijednost. Osiguranje neće ni pod kojim uslovom biti prihod za nerad i bezbrižnost; nasuprot ono će se oslanjati na ono, što tko uradi i koliko je uradio za svoje uzdržavanje. Jedina razlika, koja postoji kod klasificiranja onih koji rade, je takodjer razlika u tome, što je pojedini sunarodnjak polučio za zajednicu. Pri tome je jasno, da socijalno osiguranje u svakom slučaju mora postići jedan stanoviti minimum, ali s druge strane ne smije prekoračiti mjeru uobičajenog životnog nivoa, jer osiguranje nije za to, da zadovoljava životne zahtjeve, koji prelaze spomenutu mjeru.

Osiguranje zauzima u okviru opće socijalno-političke izgradnje sličan položaj kao na primjer određivanje najmanje nadnice u politici plaća. Određivanje minimalnih nadnica nije nipošto dovelo do toga, da bi marljiviji i revniji radnici popustili u svojoj želji za uspjehom, oni su istom sada odlučili, da svojom marljivošću postignu mnogo veći dohodak iznad tih minimalnih nadnica. Kao osnovni zakon moglo bi se reći da rad dolazi prije osiguranja. Prva dužnost zajednice jest, da svakom sunarodnjaku dade mjesto prema njegovoj radnoj sposobnosti ili grublje rečeno: svakoga metnuti na mjesto, koje on prema svojim sposobnostima još može zadovoljavati. Od tog stanja, koje jedino osigurava potpuno iskorišćenje nacionalnih produktivnih snaga na korist sviju i svakog pojedinca, naravno da smo još daleko. Pravedna i čim bolja upotreba svih radnih sposobnosti je nepropustivi pratilac narodnog osiguranja, koje nije zato tu, da stvara rentnu psihozu, nego da putem općeg socijalnog osiguranja omogući što veći razvoj rada. Pravo na mirovinu ne ravna se, kao do sada, prema tome kako su ispunjeni neki formalni uvjeti (kao broj uplaćenih doprinosa i t. d.), nego je u vezi s radom kao temeljnim preduvjetom: opskrbljen je onaj, koji je zbog starosti (prekoračenja granice starosti) ili zbog ozljede nesposoban, da sam svojim radom priskrbi svoje

uzdržavanje. (Za osiguranje udovica i staraca vrijede naravno nešto modificirana načela).

Potreba za osiguranjem zbog visoke starosti ne nastupa doduše kod svakog pojedinca u isto vrijeme; bilo bi u suprotnosti sa sigurnošću javnog prava, ako bi se u svakom pojedinom slučaju ispitivalo, da li su ispunjeni subjektivni uvjeti za osiguranje za slučaj starosti. Uzima se stoga čvrsta granica (općenita granica starosti), od koje se podjeljuje osiguranje bez posebnih uvjeta; za pojedina zvanja, koja su naročito nezdrava, ta je granica niža (naročita granica starosti). Time što je netko postigao godine ove granice ne znači, da je on nesposoban i da nema više volje za rad. Njima se stavlja na slobodnu volju, da odu eventualno u mirovinu i da se koriste potpunim osiguranjem ili da i dalje rade u svom znanju, u tom slučaju je mirovina, koju svakako dobiva, nagrada za njegovu volju za rad i istovremeno izjednačenje za njegovu manju zaradu, koja može eventualno nastupiti zbog bioloških uzroka. Na taj način dotičnik mnogo bolje prodje, nego da je napustio svoje mjesto. Pri tome on ne mora dalje raditi u istom opsegu, dapače ni istu vrst posla. Preduvjet za uspjeh ovog sistema na širokoj bazi je naravno razumijevanje odnosnih poslodavaca za starce — jedno važno područje kod politike diobe rada. Ovdje treba istaći, da odluka za mir ili nastavak rada, koji se može uvijek prekinuti, ne znači, da je onaj, koji je otišao u mirovinu možda „lošiji" sunarodnjak, nego starac, koji je nastavio radom.

Osiguranje za slučaj iznemoglosti i ozljede obuhvaća sve, koji su postali nesposobni za rad ili ne mogu privređivati, svejedno iz kojeg razloga ili su takvim u poslu postali. (Izuzeti su naravno oni, koji se sami osakate i t. d.). Bolesnici i unesrećeni spadaju također ovamo kao i žrtve rata, no pri tome oni, koji su u radu u službi ili zvanju pretrpjeli kakovu štetu, dobivaju još posebni dodatak. Osiguranje za slučaj invaliditeta je u prvom redu problem podjele rada, jer oštećeni moraju imati prednost kod takovih mjesta, na kojima mogu usprkos svojih povreda učiniti što korisnoga. Grubo rečeno, ne smije neka povreda ili prerana nesposobnost za rad biti sretan slučaj u toliko, da se na taj način postigne lak prihod i bezbrižan život. Ako se ne može naći pogodno mjesto ili ne može vršiti svoje zvanje prema vrsti svojih povreda, dobiva osiguranik cijelu osigurninu kao i za slučaj starosti. Povreda, koja ne povlači nikakvu ili samo potpuno neznatnu smetnju pri radu, nije razlog za pravo na osigurninu. Kome je smanjena radna sposobnost, tome se taj manjak nadomjesti osigurninom. Povrijedeni ne smije stajati lošije, nego zdravi, ali niti mnogo bolje. Dok nema potrebne godine starosti, mora povrijedeni raditi ono što može. Kriterij za osiguranje za slučaj iznemoglosti je prema tome smanjenje radne sposobnosti, a ne možda neka tabela u postotcima; takozvana »Knochentaxe« nestaje za uvijek.

Osnovnu osobitost ovog osiguranja predstavlja već spomenuta počasna plaća, koja se daje bez obzira na drugu osigurninu koju dobivaju, onima, koji su kod aktivnog rada u službi ili zvanju — ne uslijed pasivne, makar i tragične sudbine — pretrpjeli kakovu štetu. To je izraz dužne zahvalnosti zajednice prije svega povrijedenima u ratu, žrtvama rada i drugovima, koji su povrijeđeni u javnom interesu.

Osiguranje obitelji treba da zaštiti preostale. Ipak je kod osiguranja udovica uzeta u obzir mogućnost privređivanja. Mlada udovica

bez djece je osigurana, ako joj se nade dobro zaposlenje; majke male djece, zatim starije i za rad nesposobne udovice uživaju bez daljnjega zaštitu osiguranja, koje je uostalom slično kao i ono za slučaj starosti; udovice, koje rade, premda imaju pravo na osigurninu, bivaju zbog te svoje volje za rad nagrađene kako to osiguranje predviđa i stoje bolje od onih, koje ne rade; one na taj način stiču pravo na vlastito osiguranje. Udovica, koja ima pravo na osigurninu, može uvijek prestati s radom i zahtijevati potpunu osigurninu za udovicu. Pri tome treba biti elastičan i nebirokratski, da se izbjegnu grubosti.

Osiguranje staraca je neovisno od prava na osiguranje udovica.

Naročitu pažnju treba u nacionalsocijalističkom osiguranju posvetiti majkama s mnogo djece; pomoći, koje se ovdje pružaju dolaze k onima, što ih već dobivaju od zajednice u obliku smanjenja poreza, dodataka za djecu i osiguranja staraca.

Povećana sigurnost, koja za svakog člana zajednice proizlazi iz ovdje u kratkim crtama prikazanog osiguranja odraziti će se za cijelu narodnu zajednicu u većim rezultatima u svakom pogledu. Ovo osiguranje imat će u gospodarskom smislu kao posljedicu povećanje uspjeha rada, a u političkom smislu pokazat će produktivnu volju njemačkog naroda.

Dr. Stanko Filipović:

O POLITICI CIJENA

Živimo u vremenima političkih i ratnih sukoba, gdje umire i propada jedan svijet i poredak, a stvara se novi u kojem je hrvatski narod doživio svoj risorgimento. Rad i snaga hrvatskog nacionalnog pokreta raskinuli su okove ropstva i Nezavisna Država Hrvatska je stvarnost vijekovne narodne težnje, volje i tradicije.

Uz našu političku obnovu potrebna je i privredna, a poznato je, da se privredni život svake zemlje razvija pod utjecajem privrednog života drugih zemalja, pa su politička i privredna pitanja usko međusobno povezana. Privreda i politika zahtijevaju koordiniranu javnu kontrolu, jer se nijedna privredna grana ne razvija sama od sebe, nije dovoljna sama sebi već je svakoj potrebno tržište, odnosno potrošači. Razne privredne grane međusobno se nadopunjuju i služe javnom interesu, pa se moraju shvatiti kao narodno produktivno bogatstvo, a ne kao sredstvo neobuzdanog sticanja u rukama pojedinaca.

Da država može zadobiti nadzor nad privrednom djelatnošću i provesti plansko gospodarstvo, potrebne su predradnje od kojih je najvažnija učvršćenje, odnosno stabilnost cijena i prema tome zakon o cijenama. Taj zakon mora obuhvatiti nadzor cijena za svu robu i činidbe svake vrste i ne smije se shvatiti kao jednostavno nadziranje cijena, već kao gospodarsko-politički čin mnogo dubljeg značenja. Teorijska diskusija o politici cijena kod toga nije potrebna, i ako bi se činila mnogima važna, osobito intelektualcima, jer je narodu slaba korist od takovog raspravljanja kod kojeg često ne dostaje vremena za rad i muževnu odluku. Hrvatski je narod dobro osjetio prije 10. travnja 1941. na svojem tijelu posljedice

bezizlaznih diskusija, jer su bivši režimi postavljali diskusiju nad djelo, pa je nastavili i u onim trenutcima, kad je bio u pitanju život i narodni opstanak. Djelo mora biti na kraju svakog čina i ono je proizvod jedinstva duha i volje, koji jedino utiru puteve.

Za nas je 10. travnja 1941. prekretnica ne samo povijesna, kulturna, već i privredna. Državno vodstvo odvažno je zagrabilo cijelu privredu kao cjelinu. Prijašnje mjere, koje su provadali bivši režimi nekadašnje kraljevine Jugoslavije — da se oštrica krize barem nekako ublaži — sastojale su se u uredbama i naredbama o kontroli cijena, ali koje nisu dale poželjne rezultate, jer su bile relativne i nisu zapriječile poskupljenje života. Kontrole cijena obuhvatile su najprije samo gotovu robu, a nisu zahvatile proizvodnju. Ovakve mjere, baš kao i potpore nezaposlenima, ništa ne daju i ne omogućuju stvaranje rada i oživljenje privrede, već samo guše simptome krize, pa su samo pomoćno sredstvo u nevolji.

Njemačka nam može biti uzorom, kako se izvode mjere sveobuhvatnog i odlučujućeg značenja. Naredba od 26. XI. 1936. zabranila je povišenje cijena. Zabrana nije bila ograničena samo na predmete i činidbe dnevne potrebe, već je obuhvatila sva dobra i činidbe. Treba li držati cjelokupni niveau cijena, ne smije se dopustiti nijedna pukotina i samo tako mogao se spriječiti prodor na pojedinim mjestima i ukloniti opasnost ovakovih slučajeva, koji bi mogli zaraziti cijelo područje.

U Njemačkoj naredbi o zabrani povišenja cijena značajne su ove dvije činjenice:

1. ona nije ukočena mjera, koja umrtvljuje politiku cijena, a time i cijelo privredno zbivanje.
2. ona nije nipošto mjera apsolutnog trajanja.

Jasno je da nikakva sila ne može držati nepromjenjive cijene svih proizvoda i sve robe. Također bilo bi loše, da se je htjelo pomoću ove zakonske odredbe zapriječiti za sva vremena gibanje nadnice u pojedinim slučajevima. Ne smije se u samom izdavanju zakona o zaustavljanju cijena promatrati ispunjenje zadaće politike cijena, već je to samo temelj na kojem se izgrađuje organska tvorba cijena u svim granama privrede.

I ako ovakva naredba nema trajnu valjanost, treba ipak pomoću nje podržavati stvoreno stanje tako dugo, dok god traju predpostavke radi kojih je donesena. Načelno također nije dobro, da odgovornost za visinu pojedine cijene pada na oblasti. Upravo treba protivno: postavljeni princip gospodarski opravdane cijene treba sam svagdje podrijeti u privredu i svojom unutarnjom snagom dovesti do opravdane i valjane tvorbe cijena. Reagiranje privrede omogućuje duboki pogled u odnos gospodarskih snaga i prema tome mogu biti pojedine struje potisnute, podpuno uklonjene, a također i izazvane. Zakon o zaustavljanju cijena samo onda ispunjuje svoju gospodarsku svrhu, ako omogućuje opravdano izjednačenje između agrarnog (poljoprivrednog) i industrijskog (veleobrtnog) indeksa cijena. Politika cijena pokazala se ovdje kao najdjelotvornije sredstvo, da se potrošnja skrene na pravi put. Istovremeno očekuje se ravnanje potrošnje kao središnja i nedjeljiva zadaća politike cijena.

Danas je cijena veleobrtne robe i svih poljoprivrednih proizvoda pod utjecajem ratnih prilika, pa je razumljivo, da se ne može i ne smije ostaviti »slobodna« trgovina s ovim proizvodima, koji su glavni artikli prehrane i predstavljaju temelj za ostale cijene i radničke nadnice.

Ima povišenja cijena, koje nastupa radi neodklonjivih razloga. Kod takvih slučajeva mora se imati mogućnost sniženja cijena na drugim područjima, pa treba uvijek strogo ocijeniti, gdje se mogu bez štete sniziti za dotičnu granu privrede. To je isto tako važno, kao i privravljanje i provedba temeljitih mjera.

Cijeli niz propisa za prehranu potreban je za razdiobu živežnih namirnica. Kod nas je indeks najamnine stanova ostao nepromijenjen, dok se je osjetljivo povećao kod tekstila. Da se zaustavi val skupoće potreban je veliki oprez i odgovorajuće mjere, da se niveau cijena ne pomakne prema gore uslijed nebrojenih pokušaja svih grana veleobrta, poljoprivrede i trgovine, da se probiju zabrane o povišenju cijena, ili da se mimoiđu. Jedinstvene i za sve artikle jednake naredbe, koje su ukočene i neelastične ne smiju se primijeniti, već treba pozvati sve grane privrede na suradnju, da vlastitom inicijativom usklade sve potrebne mjere za koordinaciju. Cijene tržnih proizvoda u isti su mah barometar i regulator svih cijena, koji prosječni potrošač obično plaća. Današnja politika cijena i plansko gospodarstvo ne može se usporediti s mnogobrojnim pokušajima na području privrede u prošlosti. U predratno vrijeme nije bilo nikakovih zakonskih odredaba osim o lihvi i lihvarima. Zakoni o maksimalnim cijenama iz razdoblja 1914—1918, kao nužne mjere nijesu već u svojem početku ispunile svrhu, i kako znamo iz žalosnog iskustva, dao je zakon o cijenama za vrijeme svjetskog rata liberalnom gospodarskom shvaćanju, u njegovom najgorjem obliku, neslućenu priliku, da iskoristi nastalu konjunkturu. Proučavanjem tadašnjih mjera i njihove manjkavosti dolazimo do uzroka, koji je u duhovnom svaćanju tadašnjeg vremena, pa vidimo, da je prevladalo mišljenje, da posebnički uspjeh (rentabilnost) mora biti početak i svršetak cijelog gospodarskog misaonog procesa. Nije nezanimljivo upozoriti, da su danas i države »demokratskog« kova ograničile liberalističke tendencije u području politike cijena, te nema države, koja nije na ovaj način uklonila raznim propisima i mjerama takozvani zakon ponude i potražnje. Država mora upravljati, nadzirati i koordinirati sve grane privrede raznim mjerama i politikom cijena u velikim potezima tako, da privredno bogatstvo i gospodarske sile budu na korist cijelog naroda.

Nastavak članka »Aspekti novije sociologije« od Dr. Ing. E. Marksa morao je radi obilja građe iz ovog dvobroja izostati, te će se uvrstiti u slijedećem broju.

PROBLEM KUĆNE RADINOSTI U HRVATSKOJ

(Svršetak članka iz br. 4. »Vjesnika Radničke Komore«)

EKONOMSKO ZNAČENJE KUĆNE RADINOSTI

Za Wernera Sombarta je kućna radinost tehnički inferiorna prema manufakturi i tvorničkom pogonu. Ona narodno-gospodarski ne vrši nikakovu potrebnu funkciju, ali krije niz opasnosti za narodno gospodarstvo. Ona je uz to puna socijalnih opasnosti i leglo bijede i jada za radništvo.[14]) Istina, Sombart je kasnije do neke granice korigirao svoje, nekoć izrazito, negativno shvaćanje o kućnoj radinosti, ali njegov ton negacije ostao je i do danas u naslijeđu kod onih, koji s temelja osuđuju kućnu radinost. Ali dok Sombart u svoju negaciju uključuje i socijalne elemente, o kojima će još biti riječi, Alfred Weber[15]) ostavlja po strani svaki odnos kućne radinosti prema socijalnoj problematici i zahvaća je samo s ekonomskog stanovišta. Za njega je kućna industrija proizvađač jevtine i loše robe, koja naročito nalazi prođu u siromašnim slojevima naroda. To doduše izgleda kao neka sigurnost i za budućnost jer je potražnja takove jevtine robe još uvijek velika. Ali Weber posmatra i te buduće odnose i upire u činjenicu, da novi narodi koji ulaze u industrijsku utakmicu, i koji jevtino proizvode, ugrožavaju opstanak kućne radinosti u svakoj njenoj formi. Weber uzima kao primjer kineskog radnika, čiji je životni standard deset puta niži od standarda njemačkog radnika. Radi toga mogu biti u Njemačkoj, — na primjer, — kineski radovi od slame mnogo jevtiniji od onih rađenih u zemlji od kućnih radnika. Baš ta stalna konkurencija, koja dolazi na tržištima do izražaja, uslijed stalnog nadiranja novih i mladih naroda sa industrijom u kojoj je zaštita radnika još minimalna, ugrožava svojim niskim cijenama proizvode kućne radinosti.

Tvrdnje Webera su u osnovi točne ali se u cijelosti ne mogu primijeniti na *izrađevine seoske kućne radinosti gdje se ona temelji na umjetničkim* tradicijama. Po naravi stvari su predmeti te kućne radinosti baš radi njenihh umjetničkih odlika izvan konkurencije i to tim više ćto je ukus širih slojeva naroda odgojeniji. Ali svakako stoji činjenica, da je kućna radinost već po svojoj ekonomskoj strukturi često bespomoćna, da sebi stvori bolje uslove opstanka. Njena bespomoćnost je uglavnom uslovljena sa dva faktora. U prvom redu uslovljena je odnosom između poduzetnika i kućnog radnika, uslijed kojeg odnosa poduzetnik radi samo sa prometnim kapitalom dok kućni radnik prinašanjem radne vještine, oruđa i vlastite radione snosi najveći dio poslovnog rizika. U drugom redu odvojenost kućnog radnika od tržišta njegovih proizvoda uvjetuje nepoznavanje tržnih prilika i u tom nepoznavanju leži i glavni uzrok njegove beznadne gospodarske slabosti.[16]) Proizvodi kućne radinosti dolaze na tržište preko nekoliko posrednika i oni određuju cijene proizvodima posve neovisno od kućnog radnika-proizvađača. Ako tome još dodamo međusobnu konkurenciju, često

[14]) Werner Sombart: Die Hausindustrie in Deutschland; Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik 1891/IV.

[15]) Alfred Weber: Die volkswirtschaftliche Aufgabe der Hausindustrie; (Schmollers) Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft. 1920/XXV-2.

[16]) Karl Bücher: Hausindustrie; Wörterbuch der Volkswirtschaft I. Jena 1911; Entstehung der Volkswirtschaft I., Tübingen 1920.

žestoku i nemilosrdnu, između pojedinih grupa kućnih radnika a naročito onih kojima je kućna radinost glavno i jedino vrelo zarade i onih kojima je to nuzzarada onda imamo u glavnim crtama skicirane gospodarske poteškoće u samoj strukturi kućne radinosti uopće. Naravno da tim poteškoćama pridolaze još i druge koje izviru iz specijalnih odnosa u onim granama kućne radinosti u kojima je još živa umjetnička tradicija sela.[17])

Dalmatinske vezilje

Interesantno je na ovome mjestu zabilježiti mišljenje Ise Kršnjavog o proizvodima kućne radinosti i njihovom značenju za hrvatsko narodno gospodarstvo. To mišljenje je tim značajnije što je iznešeno još god. 1905.[18]) a odnosi se na iskustva stečena na izložbama u Trstu 1883. god.

[17]) O pitanju kućne radinosti u Hrvatskoj vidi i moje dosadanje radove od kojih su neki, što napominjem, po svojoj postavi već zastarjeli: Naša narodna umjetnost i domaći obrt (Bankarstvo br. 5 god. 1926); Naša narodna umjetnost i umjetni obrt (Bankarstvo br. 9 god. 1926); Tehnički i ekonomski momenat u umjetnom obrtu (Bankarstvo br. 7—8 god. 1927); Obnova narodne umjetnosti u obrtu i industriji (Bankarstvo br. 9 god. 1927); Primjena narodne umjetnosti u obrtu i industriji; (Vijesnik Zagrebačkog Zbora br. 3 g. 1928); Organizacija kućne radinosti (Riječ br. 6 g. 1930.)

[18]) Iso Kršnjavi: Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba (Hrvatsko Kolo I.) 1905.

i u Budimpešti 1885. god. Tako piše Kršnjavi: »Uvjerio sam se bio već na tršćanskoj izložbi da proizvodi našeg kućnog obrta ne mogu postati predmetom velike trgovine ... Kad bi naše narodne otke zbilja došle po svijetu u modu, onda bi se cio način proizvodnje morao sasvim promijeniti, da može u velike zadovoljiti velikoj prodi. Nu ta moda kao i svaka druga ne bi trajala duže od jedne do dvije godine, a kuda bi tad sav taj veliki aparat koji bi se morao stvoriti da se tome kratkotrajnom zahtjevu zadovolji«. Kršnjavi se osvrće na iskustva stečena i na budimpeštanskoj izložbi 1885. god. na kojoj je gdja Subotić izložila cijelu zbirku modernih odijela, šešira, kapica za gospođe načinjene od seljačkih tkiva uz primjenu seljačkih motiva i tehnike. Na izložbi nije bio prodan ni jedan predmet, tako da je na kraju kupljena cijela kolekcija ženskih kapica za izložbenu lutriju. »Doživjeli smo«, kaže Kršnjavi, »vrlo neugodnih prizora s onim sretnicima koji su te predmete na lutriji dobili.« Skoro ništa nije prodano ni od nekih deset tisuća seljačkih ćilimova, koji su jedino poslužili za dekoraciju izložbenih prostorija. »Sudbina kućnog obrta na budimpeštanskoj izložbi potvrdila je«, veli dalje Kršnjavi, »moja tršćanska iskustva. Proučavao sam to pitanje na sve strane, teoretično i praktično, pa sam došao do spoznaje da je ta naša kućna industrija primitivno stanje obrta koje može samo tako dugo postojati dok je sav promet i sva produkcija primitivna. Čim se razviju općila i trgovina, čim poljodjelska produkcija postane savršenijom, narodni kućni obrt mora nestati. — Mene je nekoč silno veselilo homerično stanje našeg naroda, ponosio sam se tim, da imamo još naših rapsoda; da skuti naših seljakinja izgledaju kao starogrčka odijela na arhajističkim kipovima i slikama; da naša tamburica zuji kao grčka kitara i da naš narod još na staro-grčki način pjeva. Proučavanje narodnog kućnog obrta vodilo me je na proučavanje narodno-gospodarstvenih pitanja, pa se moja radost s homeričkog stanja našega naroda pretvorila u žalost, što smo zaostali tako da u nas još izgleda mnogo toga, kako je kod velikih naroda izgledalo prije tisuće i tisuće godina.«

Ako odbijemo romantično, — u stvari netočno, — uspoređenje seljačkih vještina sa helenskom kulturom tvrdnje Kršnjavog su točne i odgovaraju i našem shvaćanju samo s tom razlikom što je Kršnjavi u osnovi držao u vidu samo čisto privredni faktor, dok mi problem kućne radinosti nastojimo obuhvatiti u njenoj cijelosti, ne puštajući po strani, naravno ni gospodarsku stranu. A važno je napomenuti da je već Kršnjavi upozorio da je »znamenovanje kućnog narodnog obrta samo estetično i historijsko.« Preporučujući uređenje muzeja za umjetnost i umjetni obrt u Sarajevu, Kršnjavi izlaže 1885. godine ondašnjem ministru B. Kallayu »da kućni obrt ostavi netaknut ondje gdje ga ima, a njegove proizvode neka dade sakupljati u muzej za pobudu i stilistički kompas razvijenom obrtu.« Međutim Kallay je zastupao baš protivno, jer je pomoću državnih atelijera pokušao organizirati kućnu radinost. Rezultat je bio taj, da su državni atelijeri svojom konkurencijom kućnu radinost uništili i ondje gdje je postojala, a sami su izradivali predmete, doduše »lijepe« ali već iskinute iz sklopa seljačkog umjetničkog organizma i zato u glavnom šuplje, a često i loše kopije. Baš nekako u doba budimpeštanske izložbe, o kojoj govori Kršnjavi i koja ga je definitivno potakla da se zamisli nad sudbinom naše kućne radinosti, pada i početak akcije zagrebačkog trgovca S. Bergera, da na svoju ruku organizira tekstilnu kućnu industriju u Hrvatskoj.[19]) Potrebno je naglasiti, da njegove zasluge za organizaciju kućne radinosti kod nas nisu ni izdaleka tako goleme kako se to isticalo. Precijenjivanje važnosti njegova rada proisticalo je iz motiva koje danas nije važno potezati na svijetlo. Ali svakako je njegov pokušaj bio karakterističan za vrijeme vladavine liberalističkih načela u privrednom životu.

Košarači (Jastrebarsko) *Foto Ljerka Topali*

S. Berger je bio trgovac, koji je vrlo dobro uočio da bi se organiziranjem kućne radinosti u Hrvatskoj, u kojoj su još žive umjetničke tradicije sela, mogli postići veliki poslovni profiti. I on je toj organizaciji pristupio na onaj upravo klasičan način upotrebe i iskorištavanja radne snage i sposobnosti seljakinja, koji je bio u njegovo doba uobičajen u zahvaćanju kućne radinosti. On je davao sirovine, vršio prekupljivanje gotovih izrađevina i nalazio im tržište, dok je seljak davao svoju radnu vještinu, oruđe, prostorije za rad (nažalost često veoma nezdrave) i stvarno snosio i sav riziko. I u Bergerovom poduzeću pojavile su se s vremenom sve one kobne posljedice forsirane kućne radinosti koja je udešena za udovoljavanje potreba mode. Dok moda nije bila zasićena Berger je uposlivao, — prema vlastitim riječima, — do 1600 seljakinja u proizvodnji tekstilnih

[19]) S. Berger: Tragedija hrvatske tekstilne kućne industrije. Zagreb 1914. (Privatni tisak).

izrađevina. Ta potpuno neplanska, anarhična i forsirana proizvodnja došla je naravno u krizu čim je moda bila zasićena. Rezultat je bio jasan: riziko su snosile seljakinje, koje su ostale bez posla. Kako je ta kućna radinost, pod uplivom Bergera, bila nesistematska vidi se najbolje po tome, da je on i u doba prosperiteta stalno tražio subvencije od ondašnje hrvatske vlade. To dovoljno svjedoči, kako je riskantna bila tako neplanska produkcija i kako je sam producent nastojao da izbjegne riziku, koji se morao pojaviti i koji se stvarno i pojavio.

Međutim jedna je zasluga Bergera izvan sumnje. On je pokazao, da proizvodi naše kućne radinosti mogu nalaziti i tržište, i da mogu biti od značenja za naše narodno gospodarstvo. Samo je put isključive privatne akcije, — pogotovo akcije koja je vezana na čisto sticanje dobitka, — bio pogrešan i time promašen. Ali treba i priznati, da u razdoblju liberalne privrede i nije bilo drugog puta. Sa više ili manje sreće nastavile su Bergerov rad razne ženske udruge, koje opet uslijed neznatnog prometnog kapitala, nisu bile u stanju, da u liberalističkim privrednim odnosima postignu zamašnije uspjehe. Međutim te udruge mogu biti po stečenim iskustvima i izvježbanom personalu vrijedni sastavni dijelovi u novoj planskoj organizaciji kućne radinosti.

U vezi sa Bergerovim akcijama već je 1904. god. (28. siječnja) govorio u hrvatskom saboru o potrebi organizacije kućne radinosti Dr. Fran Vrbanić: »Mi smo do sada bili vični tu kućnu industriju shvaćati i prosuđivati više ili manje sa gledišta idealnoga. Brinuli smo se da se saberu kojekakovi uzorci, ali kraj svega toga idealnoga nastojanja, danas je neoboriva istina, da kućna industrija kod nas nazaduje. Nazaduje zato jer joj manjka organizacija, prava organizacija narodno-ekonomska, a napose organizacija trgovačka. Ti produkti naše kućne radinosti, premda su po naravi svojoj lijepi i valjani ipak nisu prikladni onakovi kakovi jesu za svjetsko tržište. Kad bi bilo moguće te produkte stavljati na svjetsko tržište, tada držim da bi se proda njihova u velike mogla razgraniti, te da bi narod upravo u kućnoj radinosti našao veliko vrelo zarade.« Pitanje narodno-gospodarske organizacije kućne radinosti stalno je kod nas pokretano a naročito poslije Svjetskog rata. Niz sastanaka, anketa okružnica itd. bio je posvećen pitanju kućne radinosti, ali je svaka akcija ostala bezuspješna, jer je osnova svake akcije bila diskusija a ne svjesni zahvat u bitnost same stvari.

Odgovarajući ekonomski i socijalno istrganom vremenu između dva svjetska rata, potezalo se pitanje kućne radinosti bez pravog shvaćanja i razumijevanja. Ali ipak se u glavnom vide dva tipa organizacije koja se u debatama sukobljuju: privatna inicijativa s izrazito trgovačkim karakterom i zadružne organizacije sa socijalnom pozadinom koju se doduše veoma stidljivo ističe. Tek tu i tamo javljalo se i traženje intervencije odnosno kontrole države, tačnije nadležnih privrednih vlasti. Privatna inicijativa i pokraj vidnog uspjeha S. Bergera, nije dorasla svojoj zadaći i bez obzira na njen eksploatatorski karakter koji već iz nacionalnih i socijalnih razloga treba onemogućiti. Privatnici, koji se još danas bave »financiranjem« kućne radinosti, — bez obzira na njihove male, raspoložive kapitale, — žive od bijede našega naroda, koju bez mnogo skrupula iskorišćuju. Tu *tako zvanu privatnu akciju treba odlučno odstraniti.* Izgleda u prvi mah da je zadružna forma jedina, koja odgovara i mentalitetu našeg naroda a i sa čisto socijalnog gledišta najviše odgovara svojoj svrsi: pomaganju našeg siromašnog sela. Međutim uspjesi

zadružne organizacije kućne radinosti nisu također pokazali neke naročite velike uspjehe. Dobar dio ženskih udruga nije bio daleko odmakao od stereotipnih dobrotvornih gospojinskih odbora koji su pomoću čajanka, plesova, reduta itd. prometali izrađevine kućne radinosti. Velik dio zadruga bio je presiromašan, da bi mogao voditi uspješne akcije, a važna zapreka uspješnijem radu bio je izraziti lokalni ka-

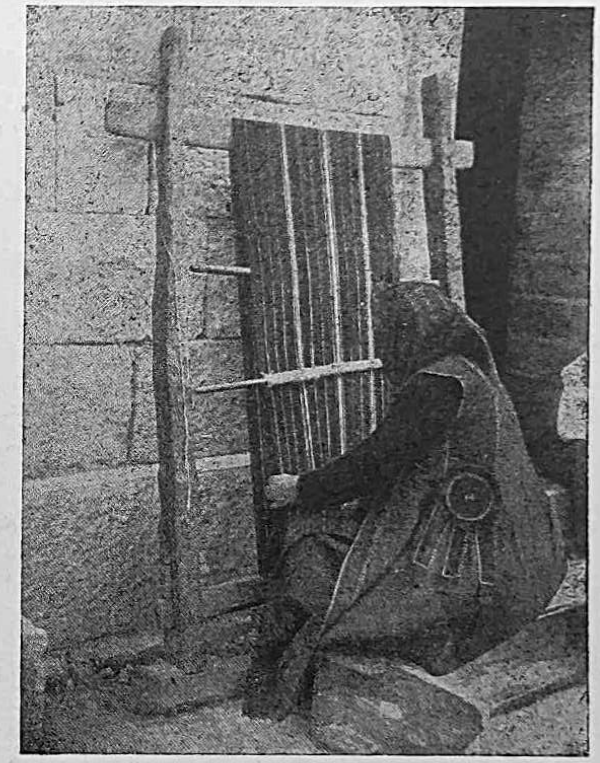

Dalmatinska tkalja *Foto M. Gavazzi*

rakter pojedinih zadruga, te njihova međusobna nepovezanost. Ne smije se konačno zaboraviti ni važna činjenica da su tim zadrugama upravljali dobronamjerni diletanti a ne stručnjaci. Uopće se u pitanju organizacije kućne radinosti najviše čuo i najviše bio zapažen glas amatera, što je konačno i dovelo do svih slabosti koje našu kućnu radinost još i danas odlikuju.

Važno je istaknuti da se ni kućna radinost, kao i uopće ni jedan privredni posao, ne može voditi bez stručne podloge. Kod naše kućne radinosti, obzirom na njene umjetničke elemente dolazi u obzir još i činjenica, da joj je potrebno ne samo umjetničko vodstvo, već i stalan sistematski odgoj podmlatka, koji će rukoviditi sa umjetničkim oblicima kućnih izrađevina. Kod organizacije kućne radinosti potrebno je da se koordiniraju tri važna momenta: 1. privredni (trgovački), 2. umjetnički i 3. tehnički. Ni privatna akcija a ni dosadanji tip zadružne organizacije kućne radinosti nije mogao

sprovesti ovu koordinaciju što iz nedostataka materijalnih sretstava, što opet iz nedostataka razumjevanja.

Već je spomenuto nastojanje, da se angažira i državu za suradnju kod organizacije kućne radinosti ali bez većeg uspjeha. Pojedinci ili ustanove obično su tražili od države novčanu pomoć, ali tako da država ni posredno ni neposredno ne dolazi u obzir kao suradnik odnosno da nad poslovanjem ne vrši nikakovu kontrolu. U glavnom je država bila direktno angažirana kod ustrojstva i izdržavanja stručnih škola, čija je zadaća bila da osposobi tehnički i umjetnički kućne radnike te održavanje tečajeva. Ali tu opet nije bilo pravog sistema jer su te škole, tečajevi itd. potpadali pod razna nadleštva. Ali javljala su se i mišljenja da sama država treba uzeti u ruke organizaciju kućne radinosti, jer se ovdje ne radi samo o jednom važnom privrednom već i nacionalnom i socijalnom poslu. Međutim ni interes nadležnih vlasti nije bio naročito velik i kod njih se nailazilo na nerazumjevanje. Kućna radinost izgledala je kao previše sitan posao, a da bi mu se posvetila veća pažnja. Konačno je ipak za vrijeme Hrvatske Banovine (1941. god.) izrađen u Odjelu za obrt, industriju i trgovinu nacrt pravilnika za organizaciju i rad Središnjeg zavoda za promicanje narodnog kućnog obrta u Zagrebu. Taj nacrt pravilnika obuhvatio je u glavnom sve dosadanje predloge u pitanju organizacije kućne radinosti i mogao je poslužiti kao osnova rada i pokraj niza manjkavosti. Radi toga donosimo taj nacrt u cijelosti:

PRAVILNIK

o organizaciji i radu Centralnog (Središnjeg) zavoda za promicanje narodnog kućnog obrta u Zagrebu.

Čl. 1.

Pri Odjelu za obrt, industriju i trgovinu osniva se Centralni zavod za promicanje narodnog kućnog obrta kao posebna banovinska ustanova, koja ima da služi promicanju svih grana domaće narodne kućne radinosti, te stvaranju preduvjeta za što povoljnije ekonomsko i socijalno podizanje proizvodjača.

Čl. 2.

U sklop Centralnog zavoda ulaze ustanove, koje rade na promicanju narodnog kućnog obrta, a koje odredi Banska Vlast, Odjel za obrt, industriju i trgovinu.

Čl. 3.

Centralni će zavod vršiti svoj zadatak:

1. kontrolom kvalitete proizvoda u pogledu estetskom i tehničkom a napose kontrolom ispravne primjene narodne seljačke umjetnosti;
2. vodjenjem statistike proizvodjača i proizvoda te ponude i potražnje;
3. primanjem narudžaba,
4. reguliranjem proizvodnje, prodaje i izvoza,
5. osposobljavanjem stručnih učiteljskih lica,
6. podizanjem stručne spreme i ukusa radnica-ka,
7. uvodjenjem savremenog i racionalnog načina rada u svrhu usavršavanja i pojeftinjavanja proizvodnje,
8. priredjivanjem specijalnih stručnih tečajeva i predavanja u svrhu upoznavanja narodnih i suvremenih tehnika,
9. priredjivanjem izložaba proizvoda kućne radinosti u zemlji i u inostranstvu;
10. raspisivanjem natječaja za nacrte i uzorke, izradjivanjem i raspačavanjem uzoraka proizvodjačima,
11. izdavanjem kataloga i cjenika,

12. propagandom putem brošura, članaka, izložbi, izloga, predavanja i dr.
13. pomaganjem davanja kredita postojećim ustanovama i pojedincima;
14. otvaranjem i vodjenjem radionica za izradjivanje predmeta kućne radinosti;
15. nabavljanjem i stvaranjem zaliha potrošnog materijala, alata i orudja;
16. stvaranjem skladišta s većim zalihama izrađenih predmeta otkupljenih ili primljenih u komisiju;
17. stavljanjem u promet gotovih proizvoda ustanova i pojedinaca, isključujući pri tom posrednike.

Centralni zavod će uopće poduzimati sve, što bi moglo pridonijeti promicanju i širenju domaće radinosti.

Čl. 4.

Centralni će zavod u svrhu što uspješnijeg promicanja kućne radinosti otvarati prodavaonice za prodaju proizvoda.

Čl. 5.

Centralni će zavod vršiti proizvodnju i prodaju na komercijalnoj osnovi i nastojati, da svoje izdatke pokriva iz vlastitih prihoda.

Čl. 6.

Troškovi za rad i izdržavanje Centralnog zavoda padaju na teret sredstava banovinskog proračuna i vlastitih prihoda. Sredstva, koja će se predvidjeti u redovitom proračunu, odredit će Ban.

Čl. 7.

Centralni će se zavod još izdržavati:

a) izvanrednim prinosima ili pomoćima, koje će se trošiti prema odredjenoj namjeni,

b) vlastitim prihodima od prodanih predmeta, a koji se prihodi ne unose u redoviti banovinski proračun.

Čl. 8.

Za uspješno vodjenje svojih poslova Centralni zavod raspolaže i obrtnim kapitalom. Ovaj obrtni kapital osigurat će se izvanrednim pomoćima, a u slučaju potrebe i zajmovima.

U obrtni kapital računa se vrijednost skladišta, sirovina i gotovih proizvoda. U taj obrtni kapital ulaze i potraživanja Centralnog zavoda.

Čl. 9.

Gotovina Centralnog zavoda držat će se kod Štedionice banovine Hrvatske u Zagrebu na uložnoj knjižici ili na tekućem računu.

Prihod kamata od gotovine ide u korist prihoda Centralnog zavoda.

Čl. 10.

Svi troškovi u vezi s nabavkom, proizvodnjom i prodajom predmeta imaju se pokrivati iz obrtnog kapitala i prihoda.

U pogledu trošenja prihoda ne će se sastavljati posebni proračun, jer su prihodi ovisni o proizvodnji i potražnji.

Čl. 11.

Za poslove, koji se vrše iz obrtnog kapitala i prihoda Centralnog zavoda, vodit će se posebne knjige po sistemu dvojnog knjigovodstva. Ove će se knjige zaključivati 31. prosinca svake godine završnim računom, bilancom i računom dobitka i gubitka.

Čl. 12.

Računsko poslovanje kod nabavaka i prodaje ima se vršiti po odredbama Uredbe o proračunu, računovodstvu i Računskom sudu banovine Hrvatske i njezinim kasnijim izmjenama i dopunama.

Čl. 13.

Centralnim zavodom upravlja ravnatelj, kojega postavlja Ban. Ravnatelj stoji na čelu administracije, on upravlja Centralnim zavodom u smjeru umjetničkom, tehničkom, didaktičnom i komercijalnom. Ravnatelj je naredbodavac drugog stepena i on sastavlja prijedlog proračuna za one izdatke, koji ulaze u redoviti banovinski proračun.

Čl. 14.

Na službenike Centralnog zavoda, kojih su mjesta predvidjena proračunom, primjenjuju se odredbe Uredbe o službenim odnosima banovinskih službenika. Za ostale namještenike vrijede odredbe Zakona o radnjama. U slučaju potrebe mogu se u Centralni zavod dodijeliti na rad i službenici iz struke Odjela za obrt, industriju i trgovinu. U prodavaonice se ne mogu namještati banovinski službenici.

Čl. 15.

Kao savjetodavni organ Centralnog zavoda osniva se Stručni odbor, u koji ulazi po jedan predstavnik Odjela za obrt, industriju i trgovinu, Odjela za financijalne poslove, Trgovinske, Industrijske, Zanatske i Radničke komore u Zagrebu, Gospodarske sloge, Hrvatskog narodnog etnografskog muzeja, Hrvatskog narodnog muzeja za umjetnost i obrt, Akademije likovnih umjetnosti i Ženskih stručnih škola. Spomenute predstavnike imenuje u Stručni odbor Predstojnik Odjela za obrt, industriju i trgovinu Banske Vlasti. U stručni odbor mogu se prema potrebi pozvati i specijalni stručnjaci.

Zadaća je Stručnog odbora, da daje ravnatelju smjernice o radu Centralnog zavoda u pogledu umjetničkom, tehničkom, didaktičkom i komercijalnom, te da podnosi Banskoj Vlasti svoje prijedloge u svrhu organiziranja, promicanja i usavršavanja domaće narodne kućne radinosti.

Stručni odbor sastaje se na poziv Predstojnika Odjela za obrt, industriju i trgovinu bar jedamput u svakom polugodištu. Predsjednika Stručnoga odbora imenuje Predstojnik Odjela za obrt, industriju i trgovinu. Ravnatelj Centralnog zavoda podnosi Stručnom odboru povremene izvještaje o radu.

Ravnatelj može tražiti od pojedinih članova Stručnog odbora mišljenja i prijedloge i pismenim putem.

Čl. 16.

Na kraju svakog polugodišta vršit će se redoviti pregled poslovanja Centralnog zavoda. Ovaj pregled vršit će organi Odjela za obrt, industriju i trgovinu i Odjela za financijalne poslove Banske Vlasti.

Čl. 17.

Ovaj Pravilnik stupa na snagu danom objave u Narodnim novinama.

Osnovna pogreška pravilnika leži već u čl. 2., jer nije jasno određeno koje ustanove ulaze u sklop zavoda kad kod nas postoji niz zadruga na selu i u gradu, te niz privatnih poduzeća koja se bave kupnjom i prodajom predmeta kućne radinosti. Potrebno je lučiti seoske zadruge od raznih gradskih ženskih udruga. Dok su kod prvih sami kućni radnici zadrugari, kod ženskih udruga vrši se samo podjela i otkup rada od kućnih radnika nezadrugara i u glavnom se radi o čisto trgovačkim poslovima. Ne oporičemo da su te udruge i neke humanitarne ustanove barem po svom programu, ali držimo da u vremenu izgrađivanja strogih načela socijalne pravde više nema mjesta socijalnoj milostinji. *Naše je mišljenje, da se kućna organizacija treba provesti samo preko seoskih zadruga i da osnivanje takovih zadruga vodi sam Središnji zavod preko svog posebnog zadružnog otsjeka.* Samo na taj način može se postići svrsishodna organizacija kućne radinosti iz *jednog središnjeg mjesta i provesti bezuvjetno potrebna koordinacija rada.* Privatnicima i gradskim zadrugama treba obustaviti poslovanje, a stručne sile će dobro doći Središnjem zavodu radi svojih sposobnosti i stručne spreme.

Zadaci Središnjeg zavoda su u pravilniku dobro formulirani samo bi točke 13. i 17. u čl. 3. postale bespredmetne kad bi zadružne organizacije postale osnovom Središnjeg zavoda. Pitanje ustrojstva Središnjeg zavoda nije također jasno postavljeno. Osnova ustrojstva mora odgovarati svim potrebama koje organizacija kućne radinosti, već po svojoj prirodi, pokazuje. A to su potrebe privredne, tehničke, umjetničke, didaktične i konačno zadružne. Tim potrebama bi se najbolje udovoljilo stvaranjem triju odsjeka sa određenim djelovanjem: 1. upravno-privredni odsjek, 2. umjetničko-tehnički i 3. zadružni odsjek; po potrebi se može ustanoviti i potrebni broj pododsjeka. Upravitelji odsjeka (po potrebi i pododsjeka) sačinjavaju zajedno sa ravnateljem, ravnateljstvo Središnjeg zavoda. Sva lica moraju biti stručnjaci kako bi se konačno uklonilo amaterstvo iz kućne radinosti. Ostatak liberalizma u nacrtu pravilnika je stručni odbor, koji je potpuno suvišan a mogao bi biti jedino još i štetan. Ustanovi kojom upravljaju stručnjaci — odgovorni za svoj rad, — nisu potrebni nikakovi odbori. Prema specijalnoj potrebi može ravnatelj uvijek tražiti i mišljenje posebnog stručnjaka te se i njegovim savjetom poslužiti ali na vlastitu odgovornost. U pitanje proračuna i financiranja zavoda ovdje ne ulazimo, jer su ta pitanja od drugorazredna značenja obzirom na osnovne smjernice našeg izlaganja koje imaju opći karakter.[20]) *Prihvaćanje isključivo zadružnog principa, sa upravom jedne središnje državne ustanove i sa jednim određenim proizvodnim planom jedini je put kod organizacije kućne radinosti da se, — u okviru postojećih mogućnosti, — provede privredno jačanje našeg siromašnog sela.*

SOCIJALNI PROBLEMI KUĆNE RADINOSTI

Ispitujući socijalnu stranu kućne radinosti došao je katolički socijalni političar Heinrich Koch D. I.[21]) do zaključaka čije značenje imade opći karakter: »Izvjesna staleška svijest i osjećaj solidarnosti je psihološki preduslov za organiziranje. Tako dugo dok kućni radnici posjeduju samo najnužniju, najmanju tehničku naobrazbu, dok gotovo isključivo proizvode masovne proizvode te o vrijednosti svoga rada uopće ne mogu biti uvjereni, nema ni govora o staleškoj svijesti i staleškom ponosu. Dok su gotovo potpuno izolirani od čitavog pogona u koji su uklopljeni, te poznaju samo poduzetnika ili posrednika i dok pojedinac, radi često nesnosnog položaja vodi samo brigu da održi goli život i dođe do narudžaba, pa makar i snižavanjem cijena oštetio svog radnog druga, ostaje kućnom radniku solidarnost nepoznat pojam, a blagotvorne posljedice organizirane zajednice nisu mu pristupačne. Nepravilno radno vrijeme, — jer nije pod kontrolom, — prepuštenost samom sebi, za vrijeme čitavog proizvodnog procesa, čini većinu od njih nesposobnim kako za tvornicu tako i za organizaciju, koja također zahtijeva određeni red.« Nakon ovih tvrdnja Koch dolazi do zaključka da su današnji kućni radnici tehnički, ekonomski i socijalno na tako niskom stupnju da ne mogu iz vlastite snage stvoriti za život sposobnu organizaciju koja bi uživala i poštovanje.

---

[20]) Zato ovdje i ne ulazimo u prikaz pojedinih grana kućne radinosti, već se zadržavamo samo na općim konstatacijama. O pojedinim granama kućne radinosti vidi: Branka Frangeš: Prilog upoznavanju i unapređivanju hrvatskog kućnog obrta, Zagreb 1930.

[21]) Heinrich Koch: Die deutsche Hausindustrie, Gladach 1905.

I poznati socijalni političar Heinrich Herkner[22]) upozoruje, da je kod mnogih grana kućne radinosti, kojima konkuriraju tehnički i privredno nadmoćnije tvornice, moguća sanacija samo sa strane socijalno-političkih faktora, u prvom redu države jer same nisu u mogućnosti da se održe. Ako je Herknerova tvrdnja točna, da pojedine grane kućne radinosti nisu u stanju da se same održe u današnjoj privrednoj strukturi, onda su još bespomoćnije oni koji su u toj kućnoj radinosti uposleni bez obzira na njihovo socijalno porijeklo. Bilo je pokušaja, da se položaj kućnih radnika popravi, sve od čisto čovjekoljubivih nastojanja do socijalno-političkih mjera ali svi ti pokušaji nisu uspjeli ili ako su uspjeli, uspjeli su samo privremeno. Neuspjeh tih akcija leži u točnoj tvrdnji Heinricha Kocha. Naročito su se u Njemačkoj poduzimale akcije da se kućnog radnika zaštiti i socijalnim mjerama, kao što je u Njemačkoj bila uopće najživlja borba za i protiv kućne radinosti uopće. Kada se došlo do spoznaje da bi zabrana kućne radinosti, — bilo iz ekonomskih, bilo iz socijalnih razloga, — u stvari oštetila veliki broj muškaraca i žena koji bi u tom slučaju ostali bez ikakvih sredstava za život, nastojalo se barem popraviti životni položaj tih radnika. Izgledalo je u prvi mah da će se zaštita kućnih radnika moći najbolje provesti *okupljanjem radnika u sindikalne organizacije*. Kršćanski i slobodni (marksistički) sindikati uložili su mnogo truda u sindikalno osiguranje radnika, ali odaziv nje bo nkad velk, a ako je uslijedio onda samo u vrijeme naročito osjetljivih kriza. Slobodni sindikati su isprva bili ljuti protivnici kućne radinosti uopće ali su vremenom, — silom prilika, — morali popustiti pred postojećim stanjem stvari ali su stalno tražili da se posebnim mjerama sve više sužava djelokrug rada kućne radinosti.

Treba priznati, da je pitanje zaštite kućnog radnika komplicirano, što već proizlazi iz same naravi njegova rada, pa mu se mora prema tome posvetiti i posebna pažnja. Sa socijalno-političkog stanovišta karakterizirana je kućna radinost time da je radnik formalno samostalan, da ne radi u radionici i time ne podliježe nadzoru vlasti; da nije pristupačan organizaciji i da se po svojim radnim uslovima stvarno nalazi na stepenu ranog kapitalizma. Pokraj najintenzivnijeg napora jedva dostiže egzistenčni minimum uprkos upotrebe i ženske i dječje radne snage u kući. Pitanje nadnice može se u takvoj situaciji riješiti samo autoritativnim putem, dok svaka mjera zdravstvene zaštite u radionici, koja je stvarno stan, mora zapeti. Dok se zaštitu u poduzeću može u takvom slučaju tražiti od poslodavca, ovdje je veza između poslodavca i radionice prekinuta; isto tako je otešćana svaka regulacija radnog vremena kao i provađanje zabrane rada djece. Ako bi se u stanovima — radionicama htjela primjeniti zakonska odredba, onda bi njome bili stvarno pogođeni najsiromašniji radnici, koji ne bi bili u stanju da ih provedu. Radi toga se sastoji socijalna politika prema kućnim radnicima u prvom redu u tome da povisivanjem nadnica vrši upliv na njegove životne i stambene uslove a u drugom redu da iznalazi mogućnosti da se rad u kući postepeno potiskuje i da se zamijeni radom u radionicama, makar i u formi produktivnih zadruga kućnih radnika.[23])

[22]) Heinrich Herkner: Arbeiterfrage I., Leipzig 1922.

[23]) E. Lederer und J. Marschak: Arbeiterschutz; Grundriss der Sozialökonomik IX. (Das soziale System des Kapitalismus II.) Tübingen 1927.

U liberalnim društvenim odnosima, koji su do nedavna vladali, bila je svaka socijalno-politička mjera u korist kućnih radnika gotovo iluzorna. U Njemačkoj se zakonom o kućnoj radinosti (Heimarbeitgesetz od 27. VII. 1923.) nastojalo u prvom redu regulirati zdravstveni odnos kao i pitanje nadnice, ali u većini slučajeva se pokazalo da ti zakoni nisu dovoljno gipki da ih se prilagodi svim raznolikostima kućne radinosti. Ali naročita poteškoća za uspješno provađanje zakonskih odredaba ležala je u samoj privrednoj slabosti kućnhi radnika, koji im n iuz najbolju volju nisu mogli udovoljavati. Napomenuli smo da su u Njemačkoj strukovne organizacije pokušavale da organizacijom kućnih radnika postignu za njih bolje životne uslove. Uspjeh je izostao. Kod nas nije bilo takovih pokušaja, naprosto iz razloga, što je kod nas najveći broj kućnih radnika na selu i što je seljak pogotovo nepristupačan takvom tipu organizacije. Gdje je bilo moguće, odnosno gdje se našlo bistrih i okretnih seljaka, ondje su se osnovale z a d r u g e, koje su barem do neke mjere, — jer su one često morale raditi s prekupcima! — zaštićivale privredne interese kućnih radnika ako već nisu mogle i socijalne. Rekli smo u prošlom poglavlju da zadruge trebaju biti osnova privredne organizacije kućne radinosti, *a sada još dodajemo da one moraju postati i instrumenat socijalne zaštite kućnih radnika.*

Najveći manjak već spomenutog nacrta pravilnika, — iz kojeg manjka izbija i njegov zastarjeli liberalistički karakter, — leži baš u tome što nigdje ne ulazi u sklop socijalnih odnosa u kojima živi i radi kućni radnik. Tako osnovno pitanje nadnica nije ni načelno dodirnuto. Valjda to pitanje imadu riješiti, po svom nahođenju, »ustanove i pojedinci« koje nacrt pravilnika predviđa kao svoje, — neke vrste, — ortake. Vrlo osjetljivo pitanje nadnica, — po našem mišljenju i jedno od najvažnijih, — treba regulirati sam Središnji zavod i autoritativno sprovodt jer on je jedn u mogućnosti da ima potpuni pregled nad proizvodnjom i prometom izrađevina. Drugo važno pitanje su radne prostorije. Ni to pitanje se bez zadruga ne može riješiti. Danas kućni radnik većinom, — ako već ne redovito, — radi u nezdravim, slabo rasvijetljenim i slabo zračenim prostorijama. Osnivanje radionica može sprovesti samo zadruga, čijim radom upravlja Središnji zavod, koji je u mogućnosti da takvu radionicu i sam ustroji ako je zadruga još mala, siromašna ili u početku svog rada. Izložbe, tečajevi, katalozi, brošure itd. sve što predviđa nacrt pravilnika, sve su to lijepe i potrebne stvari *ali osnovno je život i zdravlje kućnog radnika na koje on ima pravo kao, čovjek i sin svog naroda.*

Zadruge za kućnu radinost, — u sklopu svog Središnjeg zavoda, — imaju kao osnovne stanice ne samo zadaću da privredno pomognu siromašnom seljaku, kome je njegova radinost nužno vrelo zarade, već i zadaću da vrše socijalnu zaštitu, kako bi u svom radu bio što maanje ugrožen. Otvoreno neka za sada ostane pitanje osiguranja i ako će se njegovu rješavanju trebati jedamput pristupiti. I ovdje će zadruga vršiti važan posao jer će se osiguranje pomoću nje voditi i jer će ona indirektno vršiti z a d a ć u p o s l o d a v c a. Načelno ne postoji zaprijeka, da se u zadrugama organizirani kućni radnici osiguraju; mogu jedino postojati razlike između stalno osiguranih i sezonski osiguranih zadrugara, to jest kućnih radnika koji se tim poslom bave trajno ili samo sezonski (na pr. preko zime). U svakom slučaju socijalna je zaštita preduslov za organizaciju kućne radinosti naprosto radi toga, što je ona socijalni zahtjev današnjice.

Smisao današnjih potresa, — koji se u orijaškim razmjerima pružaju preko kontinenata, — sastoji se u dinamičkom nastupu načela reda protiv ekonomske i socijalne anarhije liberalizma. — I ako se ovdje radi o čisto ekonomskoj djelatnosti, ipak u naš problem kućne radinosti ulaze umjetničke kvalitete pa neka zato prikaz liberalističke epohe dadne, — mjesto ekonomista, statističara ili sociologa, — iznimno jedan pjesnik — Jean Giono:

»Bijeda je svuda po svijetu združena sa nekom vrsti ludila. Ljudi su stvorili novi planet, planet bijede i tjelesne nesreće. Oni su ostavili zemlju. Oni ne žele ni plodove, ni slobodu, ni radosti. Oni neće ništa. osim onoga što su sami stvorili i izmislili. Prave neke papirnate dronjke, koje zovu novac. Da dodju do veće količine tih dronjaka oni zaključuju, da se smjesta zatuče i zakopa 160.000 najboljih kravamuzara. Zaključuju, da se iščupa loza; jer kad se ne bi iščupala bilo bi vino suviše jeftino, to jest ono ne bi moglo donijeti dovoljno novaca. A kada treba da se odluče izmedju vina i novca, oni biraju novac. Oni pale kavu, pale lan, pale konoplju, pale pamuk. K ogromnim lomačama pamuka u Illinoisu dolaze besposleni: dopustite da napunimo naše strunjače, ležimo na goloj zemlji, nemamo gotovo ništa za jesti: mogli bi tada barem spavati. A ipak njima se odgovara: ne, imade previše pamuka! — Nema previše kad ga mi nemamo! Nama bi učinili radost. Radost to je moguće previše, pamuk bi ublažio našu bijedu, na njemu bi barem meko spavali, kad se već nismo do sita najeli. — Ali njima se odgovara: Ne, ne, vi ne razumijete! Ne radi se tu o vama! Ima previše pamuka, ako ga se ne spali, pasti će cijena, a mi, proizvadjači pamuka, imat ćemo manje novaca. To je bitnost čitavog tog pitanja i mi ćemo tek onda biti umireni, kad se taj pamuk pretvori u dim. — Dakle otstranite se! — Kad je žetva bogata, oni se tuže: imamo previše krušaka, previše vina, previše žita, previše krumpira, repe, leće, previše artičoka, špinata, graha! Kad zemlja produljuje u svojoj staroj slavi i kad su životinje naročito plodne, onda se kaže: imamo previše svinja, previše krava, previše volova, previše ovaca, previše konja, previše koza. Povorke prekrasnih životinja prolaze kroz rascvjetale voćnjake, visoka trava na livadama nježno miluje tjelesa goveda. Čovjek drhće... Beskrajna zajednička groza trese čitavo društvo: naš novac, naš novac! Vlade, ministri, poslanici, kraljevi, carevi, zakoni, zakoni, ljudski zakoni, u pomoć!! Imademo svega previše, brzo, brzo spalite žito, razorite sjekirama voćnjake, zatucite svinje, krave, ovce, u noći, noževima u tijelo, sjekirama po glavi. Posjecite kosama vitke noge stoke, a ako ne ide dosta brzo uzmite topove, topove, topove!

»Da se opet povrati oskudica! Da zemlja postane pustinja, da ovu osamljenu malu ovcu mogu što skuplje prodati; tu malu breskvu — jedva dva zalogaja! Gladni ste? Tim bolje, platit ćete skuplje!! Kad bi barem mogao zaustaviti rijeke; kad bi se barem moglo postići da i voda bude skuplja! Prodavao bih vam vodu! Koliko imade izgubljenog novca u jednoj riječi, iz koje svaki može slobodno i nesmetano crpsti! Dvije trećine djece na svijetu je pothranjeno. Kod 30 postotaka žena, koje radjaju po rodilištima, prestaje mlijeko već nakon prvog tjedna! 60 posto sve djece trpilo je bijedu već u majčinoj utrobi. 40 posto ljudi nije nikada jelo plod direktno sa stabla. Od sto ljudi umire u svakoj godini 32 od gladi, a 40 posto ne može se nikada do sita najesti. Na čitavom širokom svijetu mogu da se nahrane sve životinje, koje žive u slobodi. U ljudskom društvu koje je sazdano na novcu mogu samo 28 posto da se uistinu nasite. 70 posto radnoga naroda nije nikada imalo odmora, nije nikada imalo toliko slobodnog vremena, da promatra neko drvo ili cvijet; oni ne poznaju proljeće na brežuljcima. Oni proizvode tvorničku robu. 40 posto svih predmeta, koji se proizvode neprekidnim radom bez ikakvog su značenja za ljudski život. 53 posto predmeta, koji bi mogli biti korisni u životu, ostaju u magazinima, nitko ih ne kupuje, uništava ih se, postaju opet sirovina, koja se daje radnicima, koji od nje prave nove predmete, koji se opet uništavaju. Radnik je jedini koji mora stalno da živi na planeti bijede i nesreće. Od sto radnika koji dolaze u bolnice, mogu liječnici još kod jedva četrdeset i sedam prepoznati ljudsko tijelo. Pluća su postala nešto, što do danas još nema imena, neko anatomsko čudovište. Ali bilo je previše tih čudovišta, pa je bilo potrebno da se pronadje neko ime: tvornička pluća. Kod četrdeset i sedam — kako da ih nazovem — reći ćemo ipak ljudi — kod tih četrdeset i sedam ljudi ništa više nije na pravome mjestu, ni srce, ni krv, ni lice, ni okus, ni miris. To su novi stanovnici nove planete bijede i nesreće. Kako su divne životinje u slobodi! Lisica skače dva metra visoko, koliko god puta to zaželi. Srce ptice je čudesan aparat. Pluća divlje patke su izvor radosti za tu životinju. Društvo, koje je sazdano na novcu, uništava žetvu, uništava životinje, uništava ljude, uništava radost, svijet i mir, uništava pravo bogatstvo«.

Nije ovdje mjesto da ulazimo u — makar i skicirani — prikaz onih nastojanja kojima je zadaća, da dosadanji liberalistički režim zamijene novim i svrsishodnijim, koji odgovara današnjim potrebama čovjeka. Svi ti programi imaju jednu bitnu zajedničku crtu: da mjesto privredne anarhije traže privredni plan; razlike se pokazuju istom u socijalnim, političkim pa i moralnim mjerama, koje trebaju osigurati provođenje tog plana. Na ravno i struktura samog plana mora opet odgovarati osebinama zemlje u kojoj se provodi, njenim privrednim, društvenim i prosvjetnim značajkama. Radi toga i sistemi planske privrede kao i planovi rada nose na sebi sva obilježja sredine u kojoj su nastali i kojoj imadu poslužiti. Jasno je da ne postoji neki opći plan rada, koji bi se mogao uvijek i svuda primijeniti lorganizacija privrede u Hrvatskoj bit će rukovođena potrebama zemlje, a odgovarajući plan rada imati će podlogu u životnim uslovima naroda.

Nas ovdje interesira pitanje, koje će mjesto i kakvo zauzimati kućna radinost u planu rada. Prije nego ocijenimo odnos kućne radinosti prema planu rada, potrebno je da odmjerimo neke njene osebine koje su od značenja za nje karakter. *U prvom redu ne smijemo zaboraviti da je kućna radinost primitivna radinost i da povlači svoje korijenje iz primitivne privredne i društvene organizacije.* U svom prvobitnom smislu je kućna radinost ona vrsta proizvodnje dobara u kojoj čovjek sve što mu je za život potrebno izraduje sam, odnosno sa članovima svoje porodice. Ništa se ne zamijenjuje niti kupuje.[24]) *Kućna radinost jest doduše privredna proizvodnja ali njen najniži i najprimitivniji stupanj.* Zajednica se raspada u niz većih ili manjih porodca koje su posve autonomne u prozvodnji i potrošnji dobara. Time što je čovjek za sebe proizvodio vodio je i računa o kvaliteti svojih izradevina i posvećivao im najveći interes. Takav rad je razvijao potrebu ne samo dobrih već i lijepih predmeta, i oblikovao prve elemente umjetničkog ukusa. U tome periodu se tijesno povezuje radinost i njene umjetničke forme, i tu leži i osnova seljačke umjetnosti. I samo u ekonomski primitivnim seoskim zajednicama sa primitivnom radinošću održala se je tradicionalna seljačka umjetnost. Ako tu seljačku umjetnost želimo sačuvati i u današnjim oblicima kućne radinosti *moramo zadržati sve karaktere njene primitivne tehnike.* Izmijeniti se mogu samo socijalni odnosi: naplata, radionice, osiguranje, zaštita itd., koji će odgovarati savremenim zahtjevima zaštite rada. Moderniziranje tehnike izrade (na pr. strojevi) značilo bi svijesno gušenje izvornih osebina seljačke kućne radinosti.

U drugom redu treba istaći da je održanje kućne radinosti na selu uglavnom posljedica nužde. Osiromašenje sela uslijed nestašice zemlje, prodiranje kapitalističkih tendencija i raspadanje primitivnih kućnih zajednica podrezalo je korijenje stare, tradicionalne kućne radinosti. Samo je nužda natjerala seljaka, da dalje izraduje svoje proizvode ali sada više ne za sebe već za tržište. Dok je seljak, baš uslijed siromaštva, zadržao primitivni način izrade, zadržao se i u toj radinosti relativno čist tip tradicionalnog umjetničkog izraza.

---

[24]) Alois Riegl: Volkskunst, Hausfleiss und Hausindustrie, Berlin 1894.

Ova kućna radinost koja izraduje proizvode za tržište (zovu je i kućna industrija) treba danas biti organizirana kako bi seljaku olakšala život.

Konačno, — *i u trećem redu,* — trebamo računati sa, već istaknutom činjenicom, — *da kućna radinost ni pod kojim uslovima ne može postati neki presudni činilac u narodnoj privredi.* Uslijed toga je socijalna strana kućne radinosti (olakšanje materijalnog položaja seljaka) i daleko važnije od čisto narodno-gospodarstvene strane. I radi te osobine kućne radinosti potrebno je, da se u njoj sačuvaju i njeguju u prvom redu upravo oni elementi, koji su po svom tradicionalnom umjetničkom značenju i sastavni dijelovi razvoja hrvatske kulture uopće. Ti umjetnički predmeti su konačno jedini koji bi uz dobru organizaciju mogli ipak postati predmetima uspješne prodaje na domaćim i vanjskim tržištima, a što je najvažnije nebi bili ugroženi od industrijske proizvodnje sličnih artikla već radi svoje originalnosti, ljepote i savršene izradbe.

Uvažavajući ova tri važna momenta, — uz ranija naša izlaganja, — plan rada kod nas bi morao obuhvatiti kućnu radinost i odrediti joj mjesto u organizaciji privredne djelatnosti, vodeći u prvom redu računa o životnim interesima našeg kućnog radnika — seljaka. Planska organizacija kućne radinosti odstranila bi u prvom redu njenu najkatastrofalniju popratnu pojavu, a to je nesređenost i anarhičnost proizvodnje. Kućni radnici stradaju između prenatrpanosti poslom koji moraju svladati neprekinutim dnevnim i noćnim radom, te potpune nezaposlenosti. Ta okrutna nestalnost je najveće prokletstvo radnika.[25]) A to prokletstvo pogađa najviše kućnog radnika, koji u nezaposlenosti nema nikakovu potporu, a mala nadnica mu ne dopušta da što prištedi. Planska organizacija kućne radinosti koja će preko jedne središnje ustanove, te pojedinih etničkih oblasti, koje će obuhvatiti područja sa posebnim osebinama umjetničkog karaktera kućne radinosti, vršiti nadzor nad proizvodnjom i prodajom i omogućiti stalnu uposlenost i sigurnu zaradu. Naravno je, da će plan rada morati u interesu same kućne radinosti provesti takve mjere, koje će postepeno izlučiti sve one njene grane, koje nemaju nikakve budućnosti i zamijeniti ih takvim koje će kućnom radniku osigurati život. Samo na taj način postaće kućna radinost za siromašno selo vrelo zarade a prestaće biti leglo bijede koje je samo koristilo onima, koji su znali iskoristiti siromaštvo seljaka. U okviru plana rada treba se pobrinuti i za kućnu radinost.

* * *

[25]) Valter Heinrich: Die soziale Frage, Jena 1934.

KORPORATIVNI SUSTAV U PORTUGALU

Portugal, iako mala država, imala je slavnu prošlost. Sjetimo se samo velikih otkrića i moreplovaca kao npr. Almeide, Albuquerque-a, Magellana i ostalih. Portugal je na početku novoga vijeka stvorio veliko kolonijalno carstvo, koje mu je pribavilo veliki ugled u svijetu. Ali kasnije, uslijed različitih ratova, izgubio je mnogo svojih kolonija, no najteži udarac bio je za zemlju gubitak kolonije Brazilije 1822. god., koja je majci zemlji davala znatne prihode i u koju je ova preselila mnogo svoga pučanstva. Tada je u zemlji nastala ekonomska kriza. Osim toga počele su se pojavljivati i političke krize koje su se manifestirale naročito tokom 19. stoljeća u raznim prevratima. U Portugalu su se stala osnivati tajna udruženja karbonara, anarhista i komunista koja su išla za pripremanjem prevrata u zemlji. I zaista nastalo je pravo revolucionarno vrijenje; atentati, promjene vlada i ubistva bila su na dnevnom redu. Godine 1910. bila je proglašena republika pod vodstvom parlamentarno-demokratskih elemenata, ali to nije zemlju usrećilo, budući da su se vlade svaki čas mijenjale. Zemlja je bila već na rubu političke, ekonomske i financijalne propasti.

Tada su vojnički krugovi godine 1926. podigli nacionalnu revoluciju koja se ubrzo raširila po cijelom Portugalu. Na čelo vojničke vlade stavio se maršal Da Costa. Vojnička uprava raspustila je stranke, ukinula parlamenat i uspostavila mir i red u zemlji. Ali ta vlada nije imala jedan određeni gospodarski program, a zemlja je bila prezadužena. Zato su povjerili sveučilišnom profesoru dru Antoniu Salazaru ministarstvo financija sa neograničenim ovlastima i sa zadaćom da ozdravi financije zemlje. Salazaru je doista uspjelo iz najvećeg privrednog kaosa stvoriti zemlju sa sređenim financijama. Ograničio je izdatke, a povećao primitke. Proizvodnju u zemlji je znatno povećao, naročito prehrambenu i industrijsku tako, da se je uvoz znatno smanjio, a izvoz povećao. Trgovačka, a i plaćevna bilanca postala je sve aktivnija. Salazar je otplatio sve viseće dugove, ozdravio nacionalnu valutu, i to tako da je uredio odnos škude prema engleskoj funti kao 1 : 110. Ali kada je oslabila funta, onda je uredio pokriće zlatom i devizama, tako da je do 1936. polovica opticaja imala zlatno pokriće. I socijalno stanje se poboljšalo. Smanjila se nezaposlenost, počeli se izvoditi javni radovi, povećao se promet.

I tako je Salazar uspio iz najnesređenije zemlje ostvariti zemlju rada i reda. To je autoritativna vlada, ali ipak država zazire od intervencionizma i protekcionizma. Treba da se ostvari široko polje rada privatnoj inicijativi, a država samo ga nadzire. Ona regulira i kontrolira privredu. Salazar kaže: »Obnova države ne može biti, barem kod nas, samo djelo javnih vlasti, ona mora biti još više zadaća pojedinaca, u j e d i n j e n i h u k o r p o r a t i v n o j o r g a n i z a c i j i«.

Salazaru je cilj da provede cjelokupnu obnovu naroda, a to je moguće provesti jedino pod vodstvom korporativnoga principa. Za potpuni preporod naroda i za dobru organizaciju njegova cjelokupnoga života nije dovoljno diktatorsko dirigiranje ma i najumnijega čovjeka, nego se traži skupni rad cijeloga naroda, koji će biti prožet određenim idejama i koji će pod vodstvom tih ideja sam izgrađivati sistem svojega života. (Šćet).

ORGANIZACIJA KORPORATIVNE DRŽAVE

Ideologija nove društvene organizacije sadržana je u Ustavu od godine 1933., zatim u Statutu nacionalnoga rada, te u nekim drugim zakonskim tekstovima i ugovorima Salazarovima. Dakle vidimo, da je u Portugalu novi poredak pravno formuliran i da putem Ustavne organizacije državnog života što prije osigura njihovo praktično provođenje. Razlika izmedu talijanskoga fašizma i njemačkoga nacionalnog socijalizma s jedne strane, a portugalskoga sistema s druge strane, sastoji se u tome što su fašizam i nacionalni socijalizam pokreti masa koje uvijek vodi Voda. Svojim govorima i djelatnošću djeluje Voda na osjećaje mase, a u Portugalu je sistem izgraden od hladnog učenjaka bez ikakvog naročitog upliva na mase i bez utjecaja mase. Narod je po svojem zdravom razumu shvatio važnost reforme države i društva i plebiscitom prihvatio pravni Ustav.

Ideje vodilje novoga društvenoga poretka Portugala su slijedeće:

1. I d e j a n a c i o n a l i z m a i p a t r i o t i z m a. U Statutu nacionalnoga rada Salazar je pravno formulirao ovu ideju nacionalizma: »Portugalski narod tvori cjelinu moralnu, političku i gospodarsku. Ciljevi i interesi naroda su iznad interesa i ciljeva pojedinaca i skupina koje su njegov sastavni dio. Portugalski nacionalizam zabacuje totalitarizam nacije i države, te priznaje značenje individualnih ciljeva, samo ih dovodi u pravilan odnos prema interesima cjeline. Portugalski nacionalizam nema za cilj inperijalizam, već samo hoće da zadrži i unaprijedi svoje već postojeće kolonijalno carstvo. — Salazar kaže: »Nitko od nas, kao nacionalist i patriot, ne ističe nacionalizam agresivan, eksluzivan, i pun mržnje, naprotiv ako se zalaže za ideju domovine, to je zato, jer mu srce kaže a razum ga upućuje da je nacionalni osnov još uvijek najbolji za život i interese čovječanstva«.

2. I d e j a s o l i d a r i z m a i k o r p o r a t i v i z m a. Salazar ističe da sve zlo koje se javlja u privredi proizlazi iz gospodarskog liberalizma. Privredne krize, socijalne opreke, razrovani temelji obitelji i profesionalne organizacije. Zato treba da se javi ideja solidarizma, a to je ideja medusobne povezanosti ljudi i njihovih uzajamnih dužnosti. (Šćet). Zato je ona bitno etička nasuprot liberalističkom socijalnom indiferentizmu i amoralizmu, nasuprot marksističkoj ideji klasne borbe i socijalne revolucije. Praktično će se ta ideja solidarizma najbolje provesti putem korporativne organizacije koja se osniva na organičkoj socijalnoj osnovi.

Korporativna organizacija na socijalnoj osnovi sadrži sudjelovanje svih strukturalnih elemenata naroda u administraciji i izradi zakona. Ti strukturalni elementi društva su društvene jedinice: porodica, zvanje, općina. Treba da se organiziraju staleška tijela, korporacije u kojima će biti organiziran cijeli narod po svojoj strukovnoj pripadnosti, — i tako će narod preko svojih korporacija moći da vjernije istinitije i potpunije sudjeluje u državnom političkom životu, u stvaranju zakona. U korporativnoj organizaciji ima na mjestu gospodarstva upravljanoga po vladi, gospodarstvo upravljano po interesentima (»autodirigirano«) (Salazar). To znači da će korporacije moći imati slobodnu inicijativu u svojem području. Korporativno organizirano gospodarstvo usvaja načela privatnoga vlasništva, privatne inicijative, umjerene utakmice i intervencije države za suzbijanje zloporaba. U pogledu unutrašnjeg odnosa korporativna organizacija će svojim propisima osigurati »solidarnost interesa kapitala i rada,

te ravnotežu izmedu pojedinih privrednih grana«. Dakle Portugal postaje korporativna država, ali ne kopija stranih sistema, već originalni sistem primjenjen na portugalske prilike.

3. S p i r i t u a l i z a m, je jako naglašen u Salazarovom sistemu. On slijedi ideje kršćanskoga socijalizma, sadržane u papinskim enciklikama »Quadragesimo anno« i »Rerum Novarum«, koje sadržavaju korporativnu ideju prožetu kršćanskim duhom. Salazar kaže: »Vrhovna garancija političkoga poretka, socijalne ravnoteže i napretka, vrijedna toga imena leži u duhovnim vrijednostima. »Moral, poštovanje čovjekove ličnosti, vjera, portugalska prošlost« su ideje vodilje Salazarove.

ORGANIZACIONA NAČELA

Portugalska država želi biti autoritarna, tj. ona hoće da ojača položaj i prava države nasuprot individualnih prava koja u krivo shvaćenoj individualnoj slobodi dovode do zapostavljanja interesa države i narodne cjeline, a u svojoj krajnosti i do anarhije. Hoće da ojača vladu nasuprot parlamentu; dakle ako hoće da bude jaka država, mora da bude jaka vlada.

Portugalska država želi da provede unitarizam, tj. jedinstvo nacionalno, političko i socijalno. Za nacionalno jedinstvo nema poteškoća, jer je portugalski narod nacionalno homogen ,a ta ideja proširila se je i na kolonije, koje se smatraju samo prekomorskim provincijama iste države. Političko jedinstvo stvorio je Salazar tako, što je raspustio sve stranke, i na taj način dokrajčio beskorisno strančarstvo. Ali nije stvorio niti jedne državne stranke nego je samo osnovao udruženje »Nacionalna unija« koja nema karakter političke stranke, već samo savjetuje o političkim potrebama zemlje. U nacionalnu uniju ušli su predstavnici različitih dosadašnjih stranaka i oni su dužni da rade na potpunom jedinstvu, jakoj homogenosti svih članova naroda. To je samo pomoćni organ vlade, savjetodavni (promičbeni).

Socijalno jedinstvo je stvoreno u korporativnoj instituciji, gdje će se koordinirati interesi rada i kapitala u cilju sačuvanja socijalnoga mira i omogućenja društvene reforme.

POLITIČKA ORGANIZACIJA DRŽAVE

U portugalskom Ustavu izrečena su tri temeljna načela: N a č e l o i n d i v i d u a l n i h p r a v a (jednakost građana pred zakonom), s o c i j a l n o n a č e l o (slobodni prilaz svih klasa dobrima civilizacije) i o r g a n s k o k o r p o r a t i v n o n a č e l o (učestovanje strukovnih organizacija u administrativnom i zakonodavnom životu).

Struktura države po Ustavu je slijedeća: p o r o d i c a, kao temeljna društvena jedinica, ima važnu političku ulogu. Porodice po Ustavu biraju O p ć i n s k a v i j e ć a. Općinska vijeća koja su izabrana od glava porodica biraju M u n i c i p a l n e k o m o r e, a ove opet P o k r a j i n s k o v i j e ć e, koja tijela sva zajedno čine tako zvane »T e r i t o r i j a l n e a u t a r h i j e«. (Uprave). Ove Teritorijalne autarhije imaju svoje predstavništvo u K o r p o r a t i v n o j k o m o r i, koja je savjetodavni organ zakonodavnoga tiela, N a r o d n o g s a b o r a.

Drugi važan faktor u političkom životu je korporacija, tj. zajednica ljudi koji vrše iste funkcije u životu, bilo ekonomsku, kulturnu ili socijalnu. Predstavnici korporacija ulaze u Korporativnu komoru.

Organizacija državnih vlasti. Ustav dijeli vlast (po Montesquie-u) na zakonodavnu, izvršnu i sudsku.

Zakonodavnu vlast vrši Narodni sabor, u koji ulaze predstavnici naroda. Oni su birani individualnim glasovanjem građana izbornika. Pri stvaranju zakona Narodni sabor mora uvažiti savjet Korporativne komore, jer je ona kao strukovni predstavnik ekonomskih, socijalnih i političkih interesa naroda najpozvanija da dade stručno mišljenje o svakom zakonskom prijedlogu. Za sada Korporativna komora ima pri donošenju zakona samo savjetodavnu ulogu, jer još korporativna organizacija nije u narodu ni potpuno provedena, već čitavi taj sistem za sada predstavlja samo nacrt i provodi se u etapama. Ali predvidena je veoma jaka ingerencija korporacija u zakonodavnom radu, ako se pokaže uspjeh. Portugalski Ustav dakle otstupa u zakonodavstvu od stroge provedbe korporativnoga načela, koje inače uzima kao osnovu organizacije države, te iz političkoga oportuniteta zadržava kod formiranja zakonodavnoga tijela u primjeni individualističko načelo, ali sa socijalnim korektivom. Taj socijalni korektiv je autoritarni, a sastoji se u tome, što vlada ima također pravo, da izdaje dekrete — zakone u vrijeme kad Narodni sabor ne zasijeda. Tako dolazimo do pojma izvršne vlasti, koja je u Portugalu iznad zakonodavne.

Izvršna vlast sastoji se od Predsjednika republike, Državnog savjeta i vlade. Predsjednika republike bira izravno narod (a ne parlamenat kao u Francuskoj) na 7 godina, a mandat Narodnog sabora traje 4 godine. Tako predsjednik republike ne ovisi o stranačkim organizacijama koje se manifestiraju u parlamentu. Predsjednik republike može podijeliti Narodnom saboru vlast Konstituante, saziva i raspušta Narodni sabor u izvanredno vrijeme kada to traže interesi naroda, dirigira vanjskom politikom, a za svoj rad nije odgovoran nikome. Za obične zločine odgovoran je redovnom sudu, ali tek nakon svršetka njegove funkcije.

Državni savjet sastoji se od 5 vrhovnih državnih funkcionera: predsjednika vlade, Narodnog sabora, Korporativne komore, Vrhovnoga suda i Vrhovnog državnog odvjetnika, te 5 članova koje imenuje poglavar države doživotno izmedu ljudi, koji se ističu stručnom spremom. Državni savjet ima savjetodavnu ulogu i njegov upliv je velik.

Predsjednik republike ima pravo imenovati i skinuti predsjednika ministarskog savjeta, bez obzira na povjerenje parlamenta. Predsjednik Ministarskog savjeta je samo njemu odgovoran. — Dakle režim je autoritaran, a ne parlamentaran i ako postoji predstavnička kuća.

Vlada ima pravo izdavanja dekreta — zakona u vrijeme kad Narodni sabor ne zasjeda i to u slučaju hitnosti i prijeke narodne potrebe. U tom slučaju mora vlada u roku od prvih 5 sjednica idućeg zasjedanja Narodnog sabora predložiti ovoj dotični zakon na odobrenje. Narodni sabor može ovaj zakon odobriti, ukinuti, ili donijeti novi. Narodni sabor ove dekrete - zakone redovno odobrava, i prema tome vlada ima jak udio u zakonodavnoj funkciji. Narodni sabor nema mogućnosti da sruši vladu, jer vlada je odgovorna samo predsjedniku države.

Sudska vlast je nezavisna. Ona je organ narodne suverenosti. Suci su imenovani doživotno, a u izricanju presuda po zakonu nisu nikome odgovorni.

Socijalno-ekonomska organizacija, ima se manifestirati u obliku korporativne organizacije društva. Socijalno-ekonomske korporacije imadu funkciju da uređuju svaka sama na svom području pitanje organizacije gospodarstva, te socijalne odnose izmedu poslodavaca i posloprimaca, a sve formacije zajedno da rješavaju opća pitanja narodnoga gospodarstva. Ove korporacije izraditi će plan za cijelo narodno gospodarstvo koje će biti »autodirigirano«, a ne etatističko gospodarstvo. Država pridržaje samo pravo nadzora nad tim gospodarstvom.

Korporacije se dijele na moralne i ekonomske.

Moralne korporacije obuhvaćaju djelatnost znanstvenu, umjetničku, odgojnu i dobrotvornu. Prefesionalna udruženja slobodnih i umjetničkih zvanja čine svaka samo jedan sindikat za cijelu zemlju sa sjedištem u Lisabonu, ali se ti sindikati mogu granati prema potrebi u okružne sekcije. Zadaća je sindikata slobodnih zvanja, da rade oko moralnoga i intelektualnoga usavršavanja naroda.

Ekonomske korporacije obuhvaćaju tri tipa:

1. Za industriju i trgovinu,
2. Za poljoprivredu,
3. Za pomorstvo i ribarstvo.

Korporativna organizacija za trgovinu i industriju je ustanovljena na slijedećoj bazi: poslodavci jednoga okruga, iste struke u zanatu i trgovini udružuju se u svoje profesionalne organizacije, koje se zovu gremiji, a radnici u svoje pod nazivom sindikati. Drugi stepen čine pokrajinske ili zemaljske federacije gremija poslodavaca, odnosno sindikata posloprimaca iste profesije, a unije iz srodnih profesija, ali na većem upravnom području Treći stepen čine korporacije, kao skupni organ poslodavačkih i posloprimačkih udruženja.

Profesionalne organizacije poslodavaca, i posloprimaca nisu obvezatne, ali ih vlada favorizira i unapređuje.

Poslodavački gremiji osnivaju se naprije na inicijativu nadležnoga Ministarstva, ali kasnije dopušteno je reprezentativnim udruženjima trgovaca i industrijalaca svakoga okruga tražiti, da budu priznati kao gremiji korporativnoga značaja, ako okupljaju najmanje polovicu poduzeća iste vrste u jednom okrugu i da članovi imadu najmanje polovicu poslovnoga prometa istovrsnih poduzeća u okrugu. Gremiji ima da se brinu za opće unapređenje privrednih interesa svoje struke. Radnički sindikati mogu se osnivati po inicijativi interesenata i to ako imadu najmanje 100 članova određene profesije u okrugu, i ako članovi ne ističu načela ili ne rade protivno postojećem redu i zakonima. Radnički sindikati imadu samo socijalnu funkciju, podučavanje i obranu svojih profesionalnih interesa. I gremiji i sindikati moraju biti potvrdeni od državne vlasti. Državna vlast vrši nadzor nad radom i gremija i sindikata, ali mnogo oštrije nad radničkim sindikatima. Ni gremiji ni sindikat ne smiju pripadati međunarodnim sindikatima, a ako radnički sindikati prekrše tu zabranu biti će smjesta raspušten, dok kod poslodavačkih gremija dolaze do primjene blaže sankcije. Gremiji i sindi-

kati imaju zadaću da štite svoje profesionalne interese, ali mogu vršiti sa odobrenjem državne vlasti i druge radove u interesu svojih članova.

Federacije i unije su teritorijalno veće jedinice. Federacije imaju koordinirati djelatnost svih gremija, odnosno sindikata iste struke na području jedne pokrajine ili cijele zemlje, a unije djelatnosti više srodnih struka.

Korporacije su najviši stepen korporativne samoupravne organizacije. One su organ suradnje poslodavaca i posloprimca, te organ sređivanja njihovih odnosa koji imade da dovede mirnim putem u sklad njihove interese. Korporacije imadu važnu političku ulogu. One sudjeluju u sastavu lokalnih autarhija, a napose u Korporativnoj komori, koja je savjetodavno tijelo Narodnog sabora i vlade u zakonodavnom radu. Korporacije šalju svoje predstavnike u Korporativnu komoru, koja se dijeli u 25 sekcija po najvažnijim strukama. Korporativna komora zasijeda istodobno kada i Narodni sabor, a mandat im objema traje 4 godine. Što se tiče djelatnosti samih korporacija, — Ustav i zakoni u skladu sa Salazarovim idejama iznose načelo što veće slobode korporacija, njihove samouprave po načelu supsidiarnosti (viši organ vrši samo onu funkciju koju ne može vršiti s uspjehom niži na svom području), vlast vrši samo kompletiranje njihove djelatnosti, time da koordinira, potiče i rukovodi socijalne djelatnosti u svrhu ostvarenja pravednoga sklada interesa. To su načela kršćanskoga socijalizma, sadržana u papinskoj enciklici »Quadragesimo anno«. Korporacijama zakon daje pravo autonomije.

Korporativna organizacija poljoprivrede je provedena drukčije nego li u trgovini i industriji. Ovdje nema posebnih poslodavačkih i posloprimačkih udruženja, već se zemljo-posjednici i zemljoradnici udružuju zajedno u »Pučke domove«. Zadaća im je da stvore organizaciju uzajamne pomoći, te skrbi za slučaj bolesti, nezaposlenosti, nesposobnosti i starosti, zatim da se brinu za poljoprivrednu naobrazbu mladeži, odgoj, zabavu i sport. Svako selo ima jedan Pučki dom, koji ima koordinirati svu socijalnu djelatnost na selu. Tako se hoće ostvariti socijalno jedinstvo sela.

Korporativna organizacija za ribare postoji u ribarskim naseljima, a organizirana je slično kao i u poljoprivredi, pa svako selo imade svoje »Ribarske domove«.

Centralni korporativni organi državne uprave jesu:

Nacionalni Institut rada, koji ima za zadaću nadzor nad provođenju zakona o zaštiti radnika i drugih socijalnih zakona, a naročito ima da se brine oko organizacije osnutka i pravilne djelatnosti korporativnih organizacija, zatim oko izgradnje i uprave jeftinih stanova, institucija socijalne skrbi i osiguranja, oko ispravnoga poslovanja Radnih sudova, mirnoga rješavanja socijalnih sukoba, zaštite, radnika, higijenskih mjera i t. d.

Korporativno vijeće je iznad ovoga organa. Ono imade zadaću da proučava opća pitanja reforme države u korporativnom obliku i da dovodi u sklad djelatnosti različitih državnih i korporativnih organa kod stvaranja korporativne organizacije. Predsjednik vijeća je šef vlade. Korporativno vijeće je nadzorni i dirigirajući organ cijelokupne korporativne organizacije.

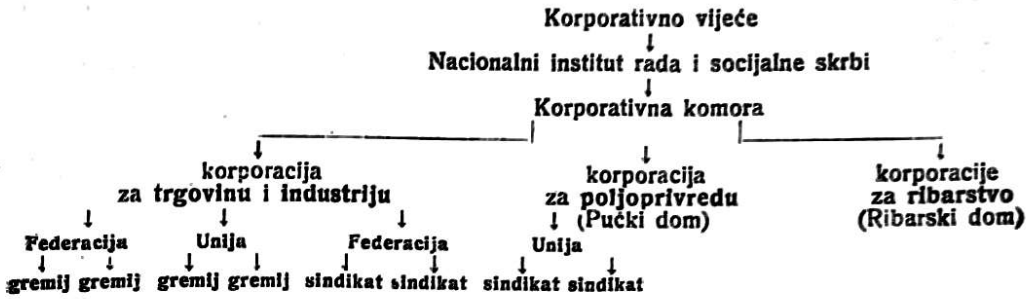

Između talijanskog i portugalskog korporativnog sistema postoji mnogo sličnosti, ali i znatne razlike. Sličnost se jako očituje u jakoj ingerenciji vlasti, koja se opaža i u Italiji kao i u Portugalu. Ali u fašističkoj Italiji postoji državni korporativizam, gotovo etatizam. Italija uvodi ingerenciju vlasti kao dosljednu primjenu svojih načela autoritarizma, totalitarizma i uniformizma, — a Portugal osniva svoju korporativnu organizaciju na posve drugim načelima: Sloboda organizacije, autonomije samouprave, diferencijacija, putova organizacije. Ingerencija države u Portugalu ukazuje se samo kao privremena mjera, s obzirom na djelatnost raznih prevratničkih elemenata. Inače je zamišljena autonomija korporacija. Tako portugalska korporativna organizacija predstavlja posebni tip korporativnoga sistema.

Uloga države u gospodarstvu. Država u Portugalu ima priličan upliv na gospodarski život, i ako ne u onoj mjeri kao u fašističkoj Italiji. Čl. 29. Ustava kaže da »država mora nastojati da narodno gospodarstvo stvori maksimum proizvodnje i bogatstva, koji su socijalno korisni, i da uredi skupni život u korist snage države i pravde među građanima«. Dakle gospodarstvo mora odisati socijalnim i nacionalnim duhom. Država ima pravo intervenirati u interesu ekonomski slobijih, te u interesu narodne cjeline.

Portugalski ustav i statut rada donose načela socijalnih odnosa koje su u glavnom u skladu s kršćanskom socijalnom naukom, a slični su talijanskom sistemu. Ova načela ističu pravo privatnog vlasništva, potrebu privatne inicijative u gospodarstvu, slobodu rada i konkurencije, ali to se ima nadopuniti tako da vlasništvo, rad i kapital moraju imati svoju socijalnu funkciju i da se koordiniraju u interesu zajednice. U tom pravcu mora intervenirati i država.

Socijalni odnosi sastoje se u slijedećem:

Ugovor o radu, koji može biti individualni ili kolektivni. Kolektivne ugovore mogu sklapati samo priznati sindikati poslodavaca i posloprimaca, a moraju ih odobriti korporacije i vlada, te onda postaju obvezatne za sve poslodavce i posloprimce određenoga područja bez obzira da li su članovi sindikata ili ne.

Socijalna organizacija poduzeća sastoji se u tome što uprava poduzeća pripada isključivo poduzetniku. Jedino po pristanku poduzetnika mogu radnici dobiti pravo učešća u upravi, nadzoru i diobi dobitka. Ali poduzetnik mora dovesti u sklad svoje zakonite interese s interesima rada i narodnog gospodarstva.

Radni sporovi. Štrajkovi su zabranjeni kao u Italiji i Njemačkoj. Radne sporove između poslodavaca i posloprimaca koji proističu iz kolektivnih ugovora, isto kao i sporove nastale iz primjene zaštite radnika imaju rješavati posebni Radni sudovi. Nadzor nad ovima, vrše predstavnici Nacionalnog instituta rada.

Zakonska zaštita radnika manifestira se u Ustavu. I Statut rada, osigurava pravo na rad i na dostatnu plaću za čovjeka, ali bez štete za ekonomski, pravni i moralni poredak društva, a napose jamči minimalnu plaću koja odgovara potrebama opstanka čovjeka. Minimalna plaća određuje se radnim ugovorima i korporativnim propisima prema potrebama i mogućnostima dotičnoga rada. Zakonska zaštita radnika ne donosi naročite nove socijalne propise, već opća načela za propise o zaštiti radnika, o dužini radnog vremena, noćnom radu, odmoru, zaštiti žena i djece, o higijenskim i moralnim mjerama za zaštitu života, zdravlja i morala. Zaštita radnika predviđena je unutar korporativnih organizacija.

»Veselje u radu« je organizacija, koja imade nastojati oko obrazovanja radnika, njihova moralnog odgoja, fizičkoga jačanja i razonode.

»Veselje u radu« će razvijati svoju djelatnost u radnikovo slobodno vrijeme, da bi se njegovu pažnju odvratilo od pijančevanja, nemorala, i međunarodnih prevratničkih pokreta.

»Veselje u radu« mora nadopuniti radnika duhovnim vrijednostima i kulturnim dobrima. Ova organizacija brine se oko ferijalnih kolonija, ekskurzija, gimnastike, sporta, predavanja, tečajeva, umjetničkih priredaba. Materijalna sredstva namiču radnici, poslodavačke organizacije i dobrovoljni prinosi. Ova organizacija nalazi se u državnim rukama.

Portugalski korporativni sistem i demokracija.

Budući da je demokratska ideja u Portugalu bila diskreditirana, vlada nastoji da državni život postavi na nove temelje. Salazaru je glavni cilj obnova zemlje, pa zato i nastoji, da izbjegava pogrješke prijašnjih režima. Salazar kaže, da parlamentarno-demokratski sistem i nije demokratski, jer da u njemu ni ne dolazi do izražaja prava volja narod, već se režim sjeća naroda u času izbora. Osim toga u demokraciji nestaje u odnosu vlasti potreba ravnoteže i izvršna vlast podređena zakonodavnoj. Zatim u demokraciji može vrlo lako da se razvije plutokracija i izrabljivanje socijalno slabijih elemenata naroda.

Zato Salazar kaže, da režim mora biti socijalan, autoritaran i da sadrži iskrenu ljubav za službu naroda. Narod ima voditi intelektualna elita i mora se žrtvovati za nj. Dakle Salazar hoće reformirati društvo u Portugalu, ali on ipak sasvim ne zabacuje ideju demokracije. To se vidi po tome što Salazar traži učestvovanje naroda u zakonodavstvu i upravi kroz korporacije. To je zapravo demokracija, ali na socijalnoj i organskoj bazi. Zakonodavnu vlast ima Narodni sabor, koji se sastoji od predstavnika naroda, — ali njegov rad ograničen je savjetom Korporativne komore i jakim uplivom vlade.

U Portugalu je autoritarni režim, koji se nalazi na putu prelaza u demokraciju, ali u zdravu demokraciju koja zaista služi interesima naroda. U tom djelu vidimo dvije faze: prvu fazu obnove zemlje pod režimom autoriteta, i drugu fazu izgradnje nove državne i društvene organi-

zacije i ustavnoga režima pod jakim i odlučnim vodstvom vlade, odnosno Salazara samoga. (Šćet.)

Načela portugalskog novog korporativnog državnog uređenja temelje se zapravo na kršćanskom socijalizmu sadržanom u enciklici »Quadragesimo anno«, ali za razliku od talijanskih korporacija koje su državni organi, sredstvo apsolutne totalitarne državne vlasti za kontrolu i disciplíniranje svih socijalnih elemenata i gospodarskih sila, — portugalske korporacije su pravne osobe s autonomijom i samoupravom, koja im pripada za sada bar načelno, ali kojom će se moći služiti i stvarno sve više, dok se cijeli sistem izgradi.

Kao rezultat ovoga sistema koji je zapravo još u početku, pokazuju se već sada mir, red, stabilnost i opći prosperitet.

Na temelju toga, prof. Šćetinec se pita: »Može li kompleks ideja i organizacionih načela, kao i sama struktura nove društvene i državne organizacije u Portugalu biti bez interesa za druge narode, koji traže izlaz iz današnje društvene krize?«

(Po idejama pok. prof. Dr. Jurja Šćetinca priredila cand. ing. Šeparović).

PRIKAZI

KORPORATIVNI SUSTAV U ITALIJI

Temeljna i središnja ideja, koja korakterizira revoluciju Crnih košulja na ekonomskom i socijalnom području, manifestira se u korporaciji. Korporativizam sadrži bit fašizma.

Što se razumijeva pod izrazom korporacija?

Duce je dao definiciju korporacije u svom govoru od mjeseca studenoga XII. god. pred Narodnim vijećem korporacija:

»Narodno vijeće korporacija u prijedlogu, koji je predsjednik vlade, ministar korporacija, predao Glavnoj skupštini 13. studenoga 1933., god. XII., definira korporaciju kao instrumenat, koji pod vodstvom države ostvaruje unutrašnju organičku i jedinstvenu disciplinu proizvodnih snaga, u svrhu razvoja bogatstva, političke moći i dobrobiti talijanskog naroda«.

Ovu definiciju upotpunio je sutra-dan u svom čuvenom govoru: »Korporativizam je disciplinirana, dapače n a d z i r a n a e k o n o m i j a, jer se disciplina ne može postići bez kontrole. — Korporativizam je daleko od socijalizma i od liberalizma; on stvara jednu novu sintezu.« — Ovim riječima je on htio označiti sintezu interesa jedne kategorije ili grupe interesa, koji su u protivnosti, ali koji se moraju uskladiti radi vrhovnih interesa naroda.

Da bi mogao postojati, korporativizam predpostavlja savršeno i potpuno poznavanje različitih sektora narodne ekonomije, njihovog individualnog odnosa, kako apsolutnog tako i relativnog. Korporativizam podrazumijeva u materiji ekonomske politike crtu d i r i g i r a n j a, koja omogućuje da se postignu izvjesni ciljevi socijalnog karaktera, za koje državna vlast smatra da su korisni i potrebni cijelom narodu.

Govoriti ćemo o apsolutnom i o relativnom odnosu raznih sektora nacionalne ekonomije s razloga, što oni nemaju jednaku važnost sa stanovišta interesa koje predstavljaju ili sa stanovišta ciljeva koje je fašistička država odlučila ostvariti.

U poljoprivredi, kao i u industriji postoje izvjesne djelatnosti, koje nisu osobito važne ako ih se usporedi sa interesima općeg ekonomskog karaktera. Liberalizam je bespomoćno očekivao da sudar ovih kontrasta sam odredi, koje bi riješenje bilo najzgodnije u socijalnom pogledu. Korporativizam odbacuje ovu ravnodušnu pasivnost. On nastoji načiniti točan račun relativnih važnosti. te će ga u zgodnom momentu primijeniti na integralnom i organičkom nacionalnom području.

Korporativizam treba da izbjegava ograničene pojedinačne interese, čak i ako su dosta moćni, — a naročito ne smije na njihov račun zanemariti opće interese, pa iako su možda manje zaštićeni.

Iz ovih razmatranja proizlazi da korporativna država ne može primijeniti istu zaštitu na svim sektorima gospodarstva, malim ili velikima. Razumljivo je, da izvjesni sektori, izvjesne grane, izvjesne djelatnosti imaju radi njihove nacionalne važnosti pravo na efikasniju zaštitu nego drugi, koji ne predstavljaju isti opći interes. Cijela korporativna politika je prisiljena da vrši ovu selekciju, koja zavisi od socijalnih ciljeva, koji treba da se postignu. To je bit korporativne ekonomije.

Sada ćemo preći na proučavanje povijesnog razvoja korporacije.

Već prve godine faštističke ere, drugog lipnja, Duce upotrebljava govor upravljen radnicima Polesine, da postavi osnovni princip korporacije, a to je s u r a d n j a k l a s a.

»Borba klasa, tumači on, može biti jedna epizoda u narodnom životu, — ali ne može se podnositi u jednom sistemu svakoga dana, jer bi uostalom ona razorila bogatstvo i uvela opću bijedu.«

»Suradnja izmedju onoga koji radi i onoga koji daje rad, izmedju ruke koja izvršava i mozga koji upravlja, svi ti elementi proizvodnje imaju svoje potrebne i neizbježive stupnjeve hijerarhije. Vi ćete tako postići individualnu dobrobiti a Nacija neizbježive stupnjeve i čvrstim korakom prosperitetu i veličini.«

Jednu godinu kasnije, 22. svibnja II. god., Duce se vraća na isti predmet, obraćajući se ovaj put Narodnom vijeću fašističkih sindikata: »Suradnja klasa, tumači on, zahtjeva potpuno spajanje dviju uzročnih partija: Fašizam je ustanovio red u narodu i vratio mu osjećaj discipline. Ali zato nije potrebno poduzetniku odreći se iskorišćavanja situacije u svom vlastitom interesu. On mora smatrati ljude, koji rade i svoj osobni interes kao bitne elemente proizvodnje. Poduzetnik mora bdjeti nad svojim osobnim interesom, ali naravno uz uvjet, da se ovaj slaže sa interesima Nacije. Mora nastojati da dobije narodne mase zaista disciplinirane, radine i ponosne što sudjeluju u sreći Domovine.«

Iste godine, u jednoj predstavki koju je uputio Kongresu fašističkih sindikalnih korporacija, Duce konstatira, da je ova inteligentna i uspješna ideja suradnje bila primjenjena u velikom broju slučajeva i da je bio podržavan mir medju klasama. Rezultat dakle pokazuje, da je suradnja klasa sasvim ostvariva, ako se dvije stranke znadu plasirati na konkretnom području proizvodnje.

U svibnju, godinu dana kasnije, Duce objavljuje u »Gerarchia« i jedan važan članak pod naslovom »Fašizam i sindikalizam«. U ovom članku on podsjeća na to, da je od mjeseca decembra 1921. program stranke smatrao korporaciju kao manifestaciju nacionalne solidarnosti i sredstvo za osiguranje razvoja produkcije.

Daleko od toga da se škodi individuumu na račun kolektiviteta, dakle od toga da se traži nivelacija individualnih sposobnosti i energija — korporacija mora naprotiv nastojati, da im što više podvuče vrijednost, da im omogući sredstva za razvoj.

U ovih nekoliko redaka sadržana je cijela bit korporativne doktrine.

Od dana, kad je fašizam došao na vlast, upotrijebio je rijetku energiju i težak napor da sredi privredu i da riješi najhitnije ekonomske probleme, koji koče ekonomski život Nacije. Ali u isto vrijeme fašizam nije zanemario organičko pripremanje korporativnog gospodarstva, koje je trebao postaviti na noge u skladu sa temeljnim zakonom od 1934. godine.

Perioda razvoja korporacije može se podijeliti s doktrinalnog, a i s historijskog stanovišta u tri faze temeljne važnosti. Prvoj fazi je konačni datum Zakon od 3. aprila 1926. o sudbenoj disciplini kolektivnih radnih odnosa; druga se zaustavlja na Zakonu od 20. ožujka 1930. godine o Nacionalnom vijeću korporacija, — i napokon treća predstavlja čin postanka toga razvoja, a to je Zakon od 4. veljače 1934. godine, koji je u isto vrijeme ustanovio svojstva i funkciju novih ustanova. Zakon od 3. travnja 1926. sadrži u svojim članovima prve zak. elemente, čiju potpunu i konačnu redakciju oblikuje Zakon od 1934. godine. Može se čak reći, da su svi članovi ovog posljednjega nastali pod utjecajem prvog zakona. Duh prvog Zakona od 1926. godine dao je život i svrhu postanku cijele korporativne organizacije, dok je Zakon od 1934. ustanovio detalje.

. Zakon od 3. travnja 1926. nadopunjen s Kraljevskim dekretom od 1. srpnja 1926. postavio je princip suradnje medju kategorijama, ustanovivši vezu izmedju sindikalnih organizacija poduzetnika i sindikalnih organizacija radnika, koji se odnose na odredjenu granu proizvodnje.

Ovaj zakon daje sindikalnim udruženjima, koje je lako prepoznati, pravo da predstavljaju ekonomske interese svoga vlastitog sektora prema drugim kategorijama.

Država imade delikatnu misiju da služi kao vrhovni organ povezivanja. Uz sindikalnu organizaciju vertikalnog karaktera, Zakon od 1926. godine predvidio je takodjer korporativnu organizaciju horizontalnog karaktera. Prva treba da bdije rad elementima proizvodnje uzetima posebno, dok druga brani interese koji su zajednički svakoj grani proizvodnje. Napokon ovaj zakon ustanovljuje pravo korporativnih organizacija da donašaju opća pravila o uslovima rada medju samoupravnim udruženjima, da pomažu i ohrabruju svako nastojanje koje nastoji da koordinira i da bolje organizira proizvodnju, da ustanovljavaju razne uslove smještaja, da donose odredbe o odnosima naučnika, izdavajući obvezatne zakone.

Predjimo sada na Zakon od 20. ožujka 1930. godine. U njemu ne treba vidjeti jednostavno jedno novo zakonsko oružje, koje omogućuje discipliniranje kolektivnih ekonomskih odnošaja. Ovaj zakon isto tako usavršava sindikalne organizacije, dajući im nove poslove i funkcije, i to funkcije koje se proširuju do prava da mogu kolektivno upravljati ekonomskim odnosima izmedju raznih kategorija proizvodnje. Evo nas napokon kod Zakona od 5. veljače 1934. god. koji je definitivno stvorio korporaciju i korporativnu organizaciju.

Već u VIII. god., 22. travnja Duce je precizirao odnose izmedju sindikalizma i korporacije. Sindikalizam ne bi mogao biti kraj samoga sebe. On može imati pred sobom samo dvije alternative: Politički socijalizam ili fašističku korporacju. Samo u korporaciji može se ostvariti ekonomska ideja u svojim različitim elementima: kapital, rad, tehnika. Samo korporacija, a to znači suradnja svih snaga koje teže k istom cilju, može jamčiti sindikalizmu uslove života. Samo rastenjem proizvodnje i bogatstvom koje iz toga slijedi kolektivni ugovor može uspjeti, da poboljšava bez prestanka položaj različitih kategorija radnika.

U ostalim stvarima su sindikalizam i korporacija nezavisni, ali se prinudno nadopunjuju. Bez sindikalizma korporacija ne bi mogla postojati, a bez korporacije sindikalizam bi već iza prvih faza razvoja iscrpljivao svoje snage u detaljnim pitanjima koja su strana procesu proizvodnje. Tada bi se dogodilo da akcija sindikalizma prestane biti djelotvorna, već da postane samo promatračka. Ona bi postala statička, umjesto da bude dinamička.«

Obraćajući se pučanstvu Bari-a, Duce je naglasio objektivnost režima, koja se u ekonomskim stvarima sastoji u tome da ostvari najvišu socijalnu pravdu za dobrobit cijelog talijanskog naroda. Pod tim riječima razumijeva se rad, osiguran svima i za svih, pravedna nadnica, odgovarajući stan i mogućnost da se može kulturno razvijati i neprestano poboljšavati. To znači da radnici treba postepeno sve više i više da ulaze u neposredno upoznavanje fenomena proizvodnje i da udju u njenu disciplinu. Spajanje svih ekonmskih i duhovnih snaga naroda trebalo je napokon da se ostvari, i to definitivno časom proglašenja Zakona od 5. veljače 1934. koji je napokon stvorio korporacije po organskom planu.

Ustanovivši u njihovom okviru Vijeće korporacija, Duce nastoji da podvuče revolucionarni karakter samih korporacija, koji se manifestira u tome što će one izvršiti u institucijama, zakonodavstvu i običajima zemlje političke i socijalne prekokrete koji su neophodni životu jednoga naroda.

Ovom prilikom Duce je još jedamput podvukao da korporacije u sebi ne predstavljaju konačni cilj samih sebe. One su instrumenat, sredstvo koje će omogućiti da se postignu izvjesni točno odredjeni ciljevi.

Koji su to ciljevi?

»Uspjeti osnovati u zemlji jedan tip organizacije koji omogućuje da se postepeno i neizostavno unište razlike koje odvajaju jedne od drugih mogućnosti opstanka, mogućnosti maxima, minima ili ništa, to je ono što ja zovem ostvariti najvišu socijalnu pravdu. U našem stoljeću ne može se više nijekati da je materijalna bijeda neizbježivo zlo. Moguće je sudjelovati samo u žalosnoj fatalnosti fiziološke bijede.

Treba svršiti s apsurdnošću pogrješaka, umjetno izazvanih. Njihovo opstojanje najavljuje jednostavno nagli bankrot jednog sistema.

Posljednje stoljeće je proglasilo jednakost gradjana pred zakonom, a to je bilo osvojenje važnog položaja. Fašističko stoljeće ne samo što je preuzelo ovo načelo u nasljedstvo, već ono je dodalo osim toga jedno drugo načelo, ne manje važno, — a to je načelo jednakosti ljudi pred radom, koji se smatra kao dužnost i kao izvor uživanja i veselja, sposobnog da proširi i oplemeni egzistenciju umjesto da je umrtvi i deprimira.«

»Prema vani korporacija mora nastojati da se bez prekida povećava potpuna moć Nacije i njena ekspanzija u svijetu.«

10. studenoga godine XII. trebao je da se stavi u pokret ovaj veliki stroj stvoren genijem Duce-a. Ali vodja nas je medjutim obavijestio da nije trebalo očekvati nikakovo čudo, jer u području ekonomije čuda ne postoje.

Zakon namjenjuje korporacijama »normativnu« funkcju, a to znači moć izdavanja norma i pravila ekonomskog karktera. Osim toga namjenjena im je savjetodavna funkcija o svim pitanjima koja zanimaju odnosnu djelatnu granu. Ovo njihovo mišljenje uvijek je dano od kompetentnih organa. Namjenjeno im je takodjer pravo da interveniraju u različitim radnim sporovima i to u vidu pomirenja.

U unutrašnjem sastavu korporacija Narodnu fašističku stranku pravno zastupaju trojica delegata, koji imaju dužnost da osiguraju kontinuitet revolucionarnog duha i na nastoje da se čuje i glas mase potrošača.

(Giuseppe Tassineri »L'Economia fascista«).

(Prevela cand. ing. Jelena Šeparović).

PRVO RAZDOBLJE U RAZVOJU NJEMAČKE FRONTE RADA

Najbolja i najveća organizacija radnoga naroda u cijelome svijetu je danas svakako Njemačka fronta rada. S svojih skoro 30 milijona neposrednih i posrednih članova predstavlja ona danas najveće socijalno-političko djelo. Ali nije broj članova najvažnija odlika Njemačke fronte rada, nego duh, kojim je ona prožeta i ideja, koja je vodi. Ona je osnovana na načelu, da je narod duhovna nadredjena cjelina, u kojoj svakom pojedincu pripada mjesto, određeno po njegovoj sposobnosti, i gdje se dužnosti i materijalna dobra (plaće) dijele po tome pravednome ključu sposobnosti i vrijednosti, koju pojedinac ili skupina daje za opću narodnu stvar. Možda je dobro, da sa što manje teoretskog razlaganja promotrimo razvoj, organizaciju i načela Njemačke fronte rada.

Nakon preuzimanja vlasti po Nacionalnom socijalizmu bilo je svakome jasno, da se ne će moći održati sustav raznolikih stranačkih ili izvanstranačkih sindikata, koji su više manje postali sami sebi svrhom, i koji su kao okamenine predstavljale samo uspomenu starih svadja. Ne zaboravimo, da je u Njemačkoj postojalo pet vrsta (samo) radničkih sindikata: 30 socijaldemokratskih »slobodnih« sindikata udruženih u vrhovnoj organizaciji »Opći njemački sindikalni savez« s 13.800 podorganizacija i sa oko 4 milijona članova (u god. 1932.); 19 kršćanskih sindikata s 5.700 pod-

organizacija i s 1,100.000 članova; 24 Hirsch-Dunkerskih sindikata s 1900 podorganizacija i s ½ milijona članova; 11 komunističkih i sličnih sindikata s bezbrojnim podorganizacijama i s prilično brojem članova; 9 »žutih« sindikata, koji su se zalagali za gospodarski mir. Osim ovih sindikata bilo je još 120 raznolikih namještenićkih sindikata.

Promjena vodstva u Njemačkoj prilično je zbunile sve te sindikate. Sudbina komunističkih sindikata bila je zapečaćena već nakon poznatog govora kancelara Rajha u Parlamentu na 2. ožujka 1933. T. zv. slobodni sindikati pokušavali su, da mnogobrojnim vijećanjima stvore zajedno s nacionalnim socijalistima »Krug vodja ujedinjenih sindikata«. Svrha ovome manevru bila je jasna, budući da se radilo o zadržavanju pozicija mnogobrojnih sindikalnih funkcionera. Tome svemu bi učinjen kraj početkom travnja 1933., kada je Adolf Hitler povjerio Dr. Robertu Ley-u, ondašnjemu šefu stožera političke organizacije Nacionalno-socijalističke radničke stranke, zadaću da sastavi poseban »Odbor za zaštitu njemačkoga rada«. Taj je odbor bio na čistu s time, da sindikati kao takovi predstavljaju dobru zaštitu radnoga naroda, ali da su današnje njihove organizacije štetne za njemačkoga radnika. Trebalo je dakle sačuvati sve dobre tekovine dosadašnjih sindikata, a ujedno ukinuti njihove organizacije. Na 21. travnja izdao je šef toga odbora Dr. Ley okružnicu, u kojoj naredjuje da se svi uredi i sve organizacije slobodnih sindikata imaju na 2. svibnja u 10 sati prije podne zauzeti po jurišnim odredima, i da se njihovi predsjednici i sl. imaju staviti u pritvor. To bi i izvršeno, a pojedini sindikati bijahu spojeni u dva vrhovna saveza: radnički i namještenički. Sami uredi i činovnici u njima radili su dalje. Istih dana izjavili su predstavnici Hirsch-Dunkerskih i kršćanskih sidikata, da likvidiraju svoje saveze i da se podvrgavaju naredbama spomenutoga Odbora. Tako su 5. svibnja po prvi puta u povijesti njemačkoga naroda sve sindikalne organizacije bile ujedinjene na jednome mjestu. Istoga dana izrazio je Adolf Hitler Dr. Ley-u priznanje za provedenu reformu. Na 10. svibnja imenovao je A. Hitler Dr. Ley-a šefom novoosnovane Njemačke fronte rada, u koju su odmah ušle kao osnova spomenute dvije vrhovne organizacije: vrhovni savez radnika i vrhovni savez namještenika. Na čelu cjelokupne fronte rada bio je odmah osnovan središnji ured sa zadaćom, da radni narod uvrsti u ovu novu organizaciju i da stvori osnovice za novo socijalno uredjenje. Istodobno spojeni su istovrsni sindikati tako, da su u okviru spomenutih dvaju vrhovnih saveza formirana 23 stručna saveza. Kao treći vrhovni savez u okviru Fronte rada bio je osnovan Savez njemačkih poduzetnika, a kasnije u kolovozu 1933. i vrhovni savez za trgovinu, obrt i rukotvorstvo. Vrhovni savez za slobodna zvanja bio je već u programu. Središnji je ured imao najprije 9, ali tokom godine 1933. već 11 odjela. Kao savjetodavni organ bi ustrojen Mali konvent s ljudima, koje je imenovao šef Fronte rada Dr. Ley, a kasnije i Veliki konvent, kojega su sačinjavali članovi maloga konventa, predstavnici pojedinih stručnih saveza te poznati stručnjaci na polju socijalne politike, ukupno oko 60 ljudi. Važno je spomenuti, kako su bili izpočetka razvrstani odjeli. Središnji ured Fronte rada imao je ovih 11 odjela: odio vodstva; odio za organizacije; odio za novčane stvari; odio za štampu i propagandu; dio za socijalna pitanja; odio za omladinu; odio za stalešku izgradnju; odio za tarife; odio za stručno školovanje; odio za pravne stvari; odio za privredna poduzeća. Područna organizacija bijaše podijeljena u 13 kotarskih organizacija posebno za radnike, a posebno za namještenike. Na čelu svake takove organizacije stajao je kotarski vodja Fronte rada s potrebnim uredima, koji su imali sličnu podjelu kao i središnji ured. Ti su se kotari opet dijelili u mnoge manje regionalne i mjesne organizacije, ali je na čelu svake takove organizacije stajao odgovorni vodja, koji je sa svojom čašću i cijelim imetkom jamčio za ispravnost rada.

Na dan 10. svibnja 1933. prigodom izvještaja Dra Ley-a o dosadašnjem radu, održan je prvi veliki kongres s 400 poslanika iz svih krajeva i struke. Na tome kongresu govorio je A. Hitler te se taj kongres može smatrati početkom Fronte rada. Na tom kongresu bijahu formulirana i prva načela. Ta načela jesu: pojam »rad« mora se učiniti časnim pojmom; mora se provesti potreban odgoj volje za radom; treba dići ponos za službom i dužnošću; poduzetnici i radnici moraju zajendički poraditi za dobrobit cijeloga naroda; marksizam valja iskorijeniti; isto tako se odbija svaka klasna borba; pojedini narodni slojevi i struke moraju se medju sobom izmiriti; svijest o zajednici i zajedničkom udesu mora se odgojiti; radništvo i namještenštvo mora se privući s narodnim i državnim poslovima i u njima se mora odgojiti osjećaj, da su suodgovorni za državne i narodne poslove; mora se podići središnji narodni autoritet neovisno o raznim društvenim slojevima; ideju njemačkog duha valja brižljivo gojiti.

Neposredno poslije toga kongresa bio je na dan 23. svibnja održan prvi sastanak velikoga konventa. Na tom konventu iznio je Dr. Ley osnovice budućeg »zakona o radu«. Osnov toga zakona će biti, da se otkloni klasna borba kao štetna po zajedničke narodne interese a ipak da se radniku i namješteniku dade sva moguća zaštita. Istodobno naglašeno je načelo vodstva, koje se ima provesti u svim dijelovima Fronte rada a pogotovo u njenoj osnovnoj stanici: u organizaciji poduzeća. Zajednički rad vodje poduzeća i njegovih sljedbenika (radnika i namještenika) mora se u svemu manifestirati. Briga jednih za druge, načelo uzajamnosti i suodgovornosti postat će glavne smjernice rada. — Tim govorom predobio je Dr. Ley za suradnju poduzetnike, i oni su se odmah po svojim predstavnicima izrazili svoje potčinavanje i poslušnost vodji Fronte rada. Tako su poslodavci primljeni u konvent Fronte rada, a u lipnju bi obrazovan i vrhovni savez poduzetnika kao treći stup Fronte rada. Time su postignuta DVA važna uspjeha. Prvo: svi ljudi rada, umnoga i fizičkoga, bili su ujedinjeni, bez obzira da li su poduzetnici ili radnici; drugo: stvorena je osnovica za najvažniju ustanovu njemačkog nacionalnog socijalizma, za nacionalno-socijalističko organiziranje pojedinog poduzeća.

Razmotrimo ukratko sastav Središnjega saveza namještenika, kao jednog od važnih stupova Njemačke fronte rada (do g. 1934.). Taj je Središnji savez bio izgradjen na temelju čvrste organizacije trgovačkih pomoćnika, te uz pomoć kršćanskih namještenićkih sindikata. U Središnjem savezu bijaše u to doba 9 sindikata: savez trgovačkih namještenika; savez inžinjera i tehničara; savez tvorničkih majstora; savez kancelarijskih namještenika; savez namještenika na poljoprivrednim i šumskim dobrima; savez namještenika kod liječnika i ljekarnika; savez brodara; savez ženskih trgovačkih i kancelarijskih namještenica. Glavna ideološka zadaća ovoga Središnjega saveza bila je da namještenika prožme idealima nacionalnoga socijalizma, da ih odgoji u točnom izvršavanju dužnosti, te da ih uvrsti u narodnu zajednicu kao ravnopravne članove osiguravši im potrebne socijalne i gospodarske uslove.

Kod radničkih sindikata išla je stvar nešto teže, budući da su stari radnički savezi zaostali za napretkom vremena, kulture i tehnike i što su ti savezi zapravo ostali forme bez sadržaja. Trebalo je te saveze pretvoriti u sredstva za poboljšanje radničkih prilika. Isto tak pretvoreno je doondašnjih 28 saveza u 14: savez gradjevinara; savez rudara; savez grafičara; savez radnika na javnim radovima; savez kovinara; savez drvara; savez tekstilaca; savez radnika industrije duhana; savez radnika industrije kamena; savez kožara; savez poljoprivrednih radnika; savez kućnih radnika i kućnih pomoćnika.

Svakom od ovih Središnjih saveza stajao je na čelu vodja Središnjega saveza, a pored njega kreirano je — analogno kao i u Središnjem uredu — Malo i Veliko vijeće. Malo vijeće bijaše imenovano po vodji Središnjega saveza, a u Veliko vijeće dolazili su pored članova Maloga vijeća još i predstavnici svakoga saveza. Prijedlozi pojedinih saveza dobili su u tom vijeću konačnu formulaciju. Na čelu svakoga saveza nije stajao kakav odbor nego odgovorni vodja; zaključci se više nisu donašali većinom glasova, nego odlukom vodje, koji je za to odgovarao moralno i materijalno; savez je imao samostalnu financijalnu i personalnu politiku; većina namještenika starih sindikata bijaše preuzeta, ako su izjavili lojalnost nacionalno-socijalističkim teorijama. Unutar svakoga saveza postojale su posebne struke već prema raznolikim zvanjima.

Već u prvoj polovici godine 1933., kada je uspjelo Dr. Ley-u i njegovim organima da stvore spomenute dvije glavne savezne organizacije, Središnji savez namještenika i Središnji savez radnika, bilo je cjelokupno radništvo i namještenštvo u Njemačkoj obuhvaćeno jednom zajedničkom organizacijom, Njemačkom frontom rada, koja je do u najudaljenija poduzeća socijalne ideje. Ova dva središnja saveza postala su stupovi, na kojima je trebala da počiva cijela zgrada njemačkog socijalnog uredjenja. Tako je nastāla ogromna organizacija, koja je morala u svakom pojedinom poduzeću formirati neke vrste stanica socijalnih ćelija, gdje će poslodavac, odnosno vodja poduzeća, namještenici i radnici zaista tvoriti zajednicu rada i još više: zajednicu sudbine života. Trebalo je sposobnom propagandom taj duh unijeti u najzabačenije predjele, trebalo je uvjeriti radnike i namještenike, da odsada oni u jednom poduzeću čine jednu cjelinu, za koju se je vrijedno žrtvovati i raditi. Trebalo je medjutim odgojoti poduzetnike, da izadju iz svoga zatvorenog kruga osobnog profita, te da uvide da su oni službenici, kojima je vodstvo povjerilo vodjenje gospodarskih jedinica, i da za svoj rad snose p u n u o d g o v o r n o s t pred narodom i njegovim vodjom. Trebalo je nadalje odgojiti ljude poštivanja rada, šta više, ljubavi za rad i stvoriti kod sviju uvjerenje, a da SU ODGOVORNI za sudbinu svoga naroda. Trebalo je odgojiti omladinu, koja će sa elanom i dovoljnom stručnom spremom preuzeti odredjene uloge u narodnom gospodarenju.

Tako je prve dane organiziranja Fronte rada težište postavljeno na propagandu. Zato se osnovao kod središnjice Frante rada ured za propagandu, za štampu, za privredni odgoj i sl. Velik broj poznatih govornika obilazilo je tvornicu za tvornicom gdje su priredjivane bezbrojne smotre i sastanci. Da vidimo, kako je u prve dane postepeno rastao interes za takove priredbe Fronte rada: Na smotri radnika u Koblenzu bilo je 40.000 ljudi, na smotri u Beuthenu 60.000, u Nürnbergu 100.000, u Halle-u 150.000, u Kölnu 200.000, u Düsseldorfu 300.000, u Hamburgu 400.000, a u Breslau-u čak 500.000 učesnika! To su bili prvi dani propagande nove Fronte rada!

Dakako, da je tako nagli porast interesa za Frontu rada ujedno naglo povećao broj članova. Pojedini stručni savezi povećali su u prvih par mjeseci broj svoga članstva za 70%, a jedan savez je morao u tri tjedna primiti 400.000 novih članova! Sindikalne novine, koje su sada izdavali pojedini stručni savezi u okviru Fronte rada dosegle su nezapamćenu tiražu. Isto tako kod namještenika: U vrijeme od 4 mjeseca, t. j., tamo do jeseni 1933. povećao se broj članova za okruglo 570.000. Mjesne organizacije Središnjeg saveza namještenika, kojih je prigodom stvaranja Fronte rada bilo 5.200 bilo je u jesen 1933. već 6.400!

Medjutim, izgleda, da je najveći uspjeh Fronte rada bio u tome, što su se u nju počeli učlanjivati s a m o s t a l n i o b r t n i c i, razni p o d u z e t n i c i, ljudi iz slobodnih zvanja i sl. I ne samo to: u Frontu rada stupale su čitave korporacije, tako na pr. savez privatnih bankara, savez obrtnika za preradbu papira, korporacija

tehničko-znanstvenih radnika, pa šta više i Središnja kulturna komora (Reichskulturkammer). Taj uspjeh je važan iz načelnih razloga: Fronta rada prestaje biti savez najamnih radnika, nego obuhvaća sve ljude, koji rade umom i šakom, bez obzira, gdje i u kakovom svojstvu rade. Važno je da rade, da stvaraju, i da pridonose napretku njemačke kulture. Rad i narodno gospodarstvo su sredstva, a napredak i kultura su cilj. Dakle sve je bilo postavljeno na nove osnove! Pojam časti rada je postao osnovica, uz kojeg pridolazi pojam sposobnosti i pravednosti.

Istaknuti se mora, da su u Frontu rada ušle u izvjesnom smislu i razne konzumne zadruge, koje su na pr. koncem godine 1933. dosegle broj od 1094 zadruga, sa 564 milijuna maraka investiranoga kapitala 3 milijuna članova (sa članovima obitelji oko 12 milijuna!) i sa 13.000 prodavaonica, filijala i sl.

Kako je spomenuto, bijahu dva saveza radnika i namještenika potpuno izgradjena i pokazahu na terenu dobre rezultate. Medjutim za obrtnike, trgovce, poduzetnike, koji su ulazili u Frontu rada, nije bilo prikladnoga saveza. Pokazala se potreba, da se pristupi i toj organizaciji.

Ta ideja dovela je vodeće krugove Fronte rada, a osobito dra Ley-a do koncepcije, da duh nacionalnoga socijalizma zapravo ne poznaje načelne razlike izmedju poslodavaca i radnika. Svi su oni službenici u narodnom gospodarstvu, a službe su im podijeljene prema sposobnosti i umijeću. Tako je došlo do duboke promjene u strukturi Fronte rada. Mjesto saveza, koji su odgovarali još liberalističkim koncepcijama, trebalo je osnovati jednu zajednicu bez razlike na službu koju dotični vrši u sklopu narodnog gospodarstva. Ta se izmjena počela provadjati pod konac 1933. Najprije je bilo zabranjeno svako primanje novih članova u saveze, nego odmah neposredno u Frontu rada. Istodobno osnovane su i organizacije, koje su imale nadomjestiti dosadašnje saveze. Tako je došlo do formiranja t. zv. Betriebsgemeinschaften t. j. do formiranja novih oblika organizacija, koje su svoje težište imale u organizaciji pojedinog poduzeća. Time nastaje i drugo razdoblje u povijesti Fronte rada.

E. Marks

UVADJANJE LJETNOG VREMENA

Danom 1. travnja 1940. uvelo se u Njemačkoj odredbom ministarskog vijeća za obranu Reicha od 23. siječnja ljetno vrijeme. Na to je uputilo Njemačku iskustvo iz prošlog svjetskog rata. Njemačka je već god. 1916., prva od svih zemalja, uvela ljetno vrijeme uglavnom radi uštede ugljena. Neko vrijeme iza toga slijedili su Njemačku Francuska, Engleska i čitavi niz drugih zemalja.

Hrvatska je odmah prvih dana uvela ljetno radno vrijeme.

Sama činjenica, da su mnoge zemlje zadržale ljetno vrijeme i nakon rata, znači, da ono donosi osjetljive koristi za privredni život. Promotrimo na temelju iskustva prednosti i koristi koje poističu od uvadjanja ljetnog vremena.

Uvadjanje ljetnog vremena sastoji se u tom, da se u odredjeni čas svi satovi pomaknu za jedan sat naprijed. U Njemačkoj je inače postojalo normalno vrijeme, srednje-evropsko vrijeme (Sev.). To je srednje mjesno vrijeme za meridian Görlitz (15 st. od Greenvicha)), koje je uvedeno kao jedinstveno vrijeme 1. travnja 1893. Od tada se sav privredni život odvija po satu, a ne po mjesnom vremenu, to jest po suncu, osim u koliko neposredno ne zavisi od prirode.

Najbolji pregled stvarnih promjena, koje nastupaju pomaknućem satova, vidimo iz rasporeda dnevnog života i rada jednog radnika (vidi sliku). Debelo povučene krivulje na slici pokazuju promjene izlaza i zalaza sunca tokom ljetnog

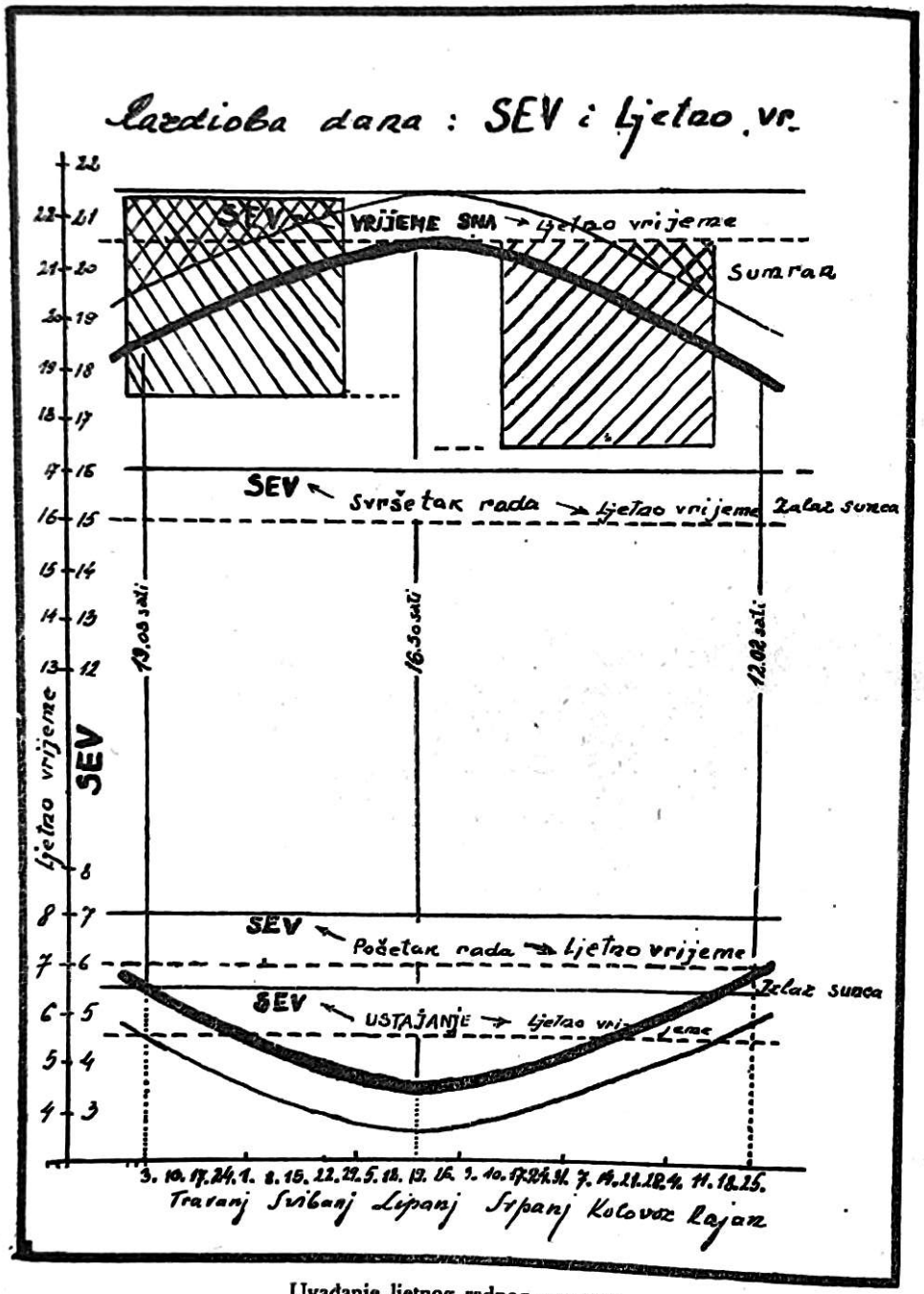

Uvadanje ljetnog radnog vremena.

polugodišta. Tanko povučene krivulje označuju početak odnosno prestanak sumraka. U skladu sa prometnim redom Reicha ustanovile su se granice jedan sat prije kalendarskog izlaza i zalaza sunca. Razlika ordinata izmedju krivulja izlaza i zalaza sunca je stvarna duljina dana. Ljetno vrijeme se uvodi 1. travnja i traje do 30. rujna; to je ljetno polugodište. Od travnja prema lipnju dani rastu, a od lipnja prema rujnu se skraćuju, 21. lipnja je najduži dan ljetnog polugodišta. Dužina dana, koja se dade iskoristiti, ograničena je crtom sumraka.

Podjela dana većine zaposlenih ljudi označena je horizontalnim crtama. Povučene crte znače vrijeme po Sevu, a prekinute isto vrijeme po ljetnom vremenu. Početak rada je u pravilu u 7 sati. Radi udaljenosti radničkih stanova uzima se ustajanje u 5.30 sati. Budući da živimo u ratu, potrebe zahtjevaju produljenje radnog vremena od 8 do 9 sati. Po odbitku odmora, vremena za presvlačenje, umivanje i jelo često iznosi radno vrijeme manje od 8 i pol sati. Radnik dakle napušta radionicu oko 16 sati. Kod 8-satnog spavanja, što se nipošto ne bi smjelo skratiti, radnik ide na počinak u 21.30 sati. Ako se uračuna sat i pol vremena za povratak kući, kupanje i ostale osobne potrebe, onda još ostaje 4 sata čisto slobodnog vremena.

Naravno da se uvadjanjem ljetnog vremena ni u koliko ne produžuje slobodno vrijeme. Ovdje je glavno da se daje bolja mogućnost iskorištavanja tog vremena. Gornje plohe na slici lijevo i desno naznačuju položaj tog istog slobodnog vremena. Da se očuva usporedba, povučena je krajnja granica u istom razmaku od 21. lipnja, najduljeg dana, i crte sumraka. Krivulja sna daje vezu dviju nacrtanih ploha, za pokazuje kako treba proširivati te plohe na lijevo, odnosno na desno. Ploha slobodnog vremena, koja padne u sumrak, označena je prekriženim crtama. Očiti je dobitak jednog sata svjetlosti za iskorištavanje slobodnog vremena. Dok je Sev dopuštao u proljeću i jeseni iskorištavanje samo jednog sata svjetlosti slobodnog vremena, kod ljetnog vremena je ono udvostručeno. Tako se može polovica slobodnog vremena u proljeću i jeseni provoditi na suncu. Ljeti pak ima radnik mogućnost da čitavo slobodno vrijeme iskoristi na suncu u sportu, šetnji ili obradjivanju vrta. Boravak u prirodi i slobodno vrijeme na svjetlosti koristi zdravlju i daje veselje i volju za rad.

Prednost ljetnog vremena ne ograničuje se samo na bolje iskorišćavanje slobodnog vremena, ono predstavlja prednost i kroz čitav dan. Da i ne ulazimo u potankosti, ima novo vrijeme mnoge psihološke prednosti. Radno vrijeme počima prema normalnom sat prije, pa će ljeti ugodna hladna jutra osvježujuće djelovati na radnike. Dalje, za radnika je skraćeno najneugodnije vrijeme od 13 do 16 sati. Konačno, kad se radi dulje, kao što je to slučaj baš u ratu, može se u proljeće i jeseni raditi sat dulje bez umjetnog svijetla.

Glavni razlog za uvadjanje ljetnog vremena god. 1916. bio je gospodarske prirode. Budući da je proizvodnja ugljena u ratu, radi nestašice radnika, nazadovala, a potrošnja, uslijed povećanih potreba ratne industrije, porasla, pokušalo se je uvadjanjem ljetnog vremena umanjiti potrošnju. Štednja umjetnog svijetla na večer i ujutro znači osjetljivu uštedu ugljena. Rasvjetljenje radionica, dućana i stanova zahtjeva, radi preopterećenosti mašina za industriju, ugrijavanje posebnih kotlova, koji se upotrebljavaju samo nekoliko sati, pa potroše zato nerazmjerno više ugljena, nego je to prosječno potrebno. Sama potrošnja ugljena u berlinskim plinarama snizila se je od 1916. do 1918. od 5.300 tona na 4.000 tona, a ukupna ušteda ugljena u cijeloj Njemačkoj cijenila se je za prošlog rata na 250.000 tona godišnje. No time se nije uštedilo samo na materijalu i novcu, već i na slobodnoj radnoj snazi. Velika je prednost i u tom, što se je smanjio broj nesreća, koje donosi veliki promet, jer se ranije odvija.

Vrlo je malen broj prigovora protiv uvadjanja ljetnog vremena, a i ti su redovito neopravdani. Uzrok neutemeljenosti tih prigovora je u tom, što se ne pozna bit promjena koje donosi uvadajnje novog vremena. Tako nije opravdan prigovor, da se trajanje spavanja i sna skraćuje zbog promjena, buke i svjetlosti. Ukupno trajanje sna se ne skraćuje, jer je vrijeme lijeganja odredjeno umornošću i navikom, a radio i sat djeluju psihološki tako, da se vrijeme spavanja ne promjeni. Činjenica da je dosta svijetla kod lijeganja, ne pojavljuje se odmah, jer dani tek polagano postaju duži, pa se čovjek na to lahko priuči. Prigovor da je ljeti i poslije zalaza sunca još prebučno i da to remeti san, pada već zbog toga, jer se uzroci buke odstranjuju time, što svi stanovnici iste kuće i ulice idu u isto vrijeme na počinak i što se promet prije obustavlja.

* * *

O PSIHOLOŠKIM OSNOVIMA VLASTNIŠTVA

Jedan od osnova društvenog uredaja je vlasništvo. Ono je produkt polaganog razvojnog procesa, koji seže čak u prve početke čovjekovog bivstvovanja. Do sada se je taj problem promatrao s različitih stajališta, ali uvijek se je zaboravljalo na to, da taj problem ima i svoju psihološku stranu.

Već smo istakli, da nas traženje psihološkog izvora vlastništva vodi u pra-društveno doba, kada još nije bilo stalnog posjeda. Potrebno bi bilo da se u našem razmatranju odredi opseg i sadržaj riječi: posjed i vlasništvo. Pod posjedom razumjevamo stvarno, a pod vlasništvom pravno gospodstvo pojedinca nad određenim dobrom.

Posjed je postojao već prije, nego što se je oblikovala država, dok je vlastništvo moglo postojati tek u pravno uredenoj društvenoj zajednici ili pak pod okriljem države. Za proučavanje tog oblikovanja zajendice naročito bogati materijal pruža poredbena etnografija.

Posjed predstavlja već predodbu idućeg dana t. j. budućnost. Još i danas ima plemena u Australiji, Ognjenoj zemlji i medu Bušmanima, koji te predožbe nemaju.

Pračovjek nije imao predodbu vremena i broja, jer još nije spoznao prednost toga, pa nije ni stvorio taj pojam. Naročito to zapažamo na području tropske klime, gdje se je čovjek i prije nego što se je upoznao s vatrom hranio korijenjem i slatkim plodovima. Nije se brinuo za budućnost, jer pračovjek nije još imao stana i stalnog mjesta. Preobilje u svemu kočilo je daljnji razvitak. U ovom prasocijalnom stanju ostao je čovjek tako dugo, dok nije osjetio unutrašnje nužde, i dok nije osjetio veselje za radom, što je prvi dokaz, da je započelo kulturno stvaranje. Samo potreba odgaja čovjeka za rad. Stalni porast pučanstva također je unutrašnja sila, koja je stvorila predodbu posjeda, jer čovjek nije mogao naći više dovoljno hrane. Njegove potrebe silile su ga na seobu. Čovjek je krenuo u hladnija područja, gdje se već javlja zima. Tamo se ne može više ništa naći za hranu. Spremanje za zimu t. j. za budućnost postalo je vrlo važno, kako bi umakli gladi.

U toj borbi za budućnost rodila se je i predodba budućnosti. Razumljivo je da je taj proces išao vrlo lagano. Provodila se selekcija, a i nasljede bilo je od presudne važnosti. U borbi za održanjem stvarale su se i pojedine funkcije, koje su opet stvarale organe. Isto to, što se je dogodilo na tjelesnom području, događalo se je i s intelektualnim funkcijama, koje su stvorile predodbu uključivši u nju predodbu vremena i broja. Čovjek je počeo s vremenom računati Čovjek koji je prvi počeo računati s vremenom, osnivač je prvog oblika posjeda. Ovaj posjed historijski je prije vlasništva. Prelaz od posjeda u vlastničtvo se je zbio duboko u prapovijesti. Svakako bile su tu i druge značajne prekretnice na pr.: otkriće vatre, upotreba posuda i

otkriće da su metali topivi. Najvažnija bila je prekretnica doba, kada su odgojene prve domaće životinje, i kada je čovjek postao od lovca i ribara stočar. Do toga časa nepokretne stvari nijesu bile privatno vlasništvo, nego dobro zajednice. Tek u času, kada je čovjek uzgojio domaću životinju, tek onda je počeo govoriti o svome vlastništvu, i ono od toga časa u svome razvitku prelazi više faza. Za to vrijeme vodi se već borba izmedu nomada i čovjeka, koji već živi na odredenom dijelu zemlje. Tri su faktora utjecala na stvaranje vlastništva: okupacija, tradicija i usukacija.

Za prelaz iz posjeda u vlastništvo trebalo je mnogo vremena. Kao preduvjet bilo je stvaranje države, ali se je država stvarala evolutivno, a osim toga vlastništvo predpostavlja i pravnu instituciju, koja jamči za samo vlasništvo. Razvitak prava vlasništva preduvjet je oblikovanja posjeda i vlastništva.

Uz borbu za održanje svojega bića, koja je važan poticaj za rad, javlja se još jedan novi faktor, a to je stvaranje obitelji i odnosa spolova. I kao što obitelj ima svoj osnov u majčinstvu, tako i vlastništvo ima svoj osnov u očinstvu. Funkcija braka prelaz je od nezakonitosti k zakonitosti i stvaranju socijalnog imperativa, koji stvara uvjete vlastništva.

Čitava borba odigrava se i te kako i na duševnom području, te tako donosi i te kako važan prilog izgradnji posjeda i vlastništva. *prof. M. Kam. Simon.*

NJEMAČKA UZORNA PODUZEĆA

(Prema obradi znanstvenog zavoda rada Njemačke fronte rada u Berlinu)

Znanstveni zavod rada odnosno Socijalni institut Njemačke fronte rada proučava sa znanstvenog stajališta problem rada. Ovaj socijalni institut daje njemačkom gospodarstvu smjernice za svrsishodno primjenjivanje svojih znanstvenih rezultata istraživanja. Socijalni institut uzeo je za cilj, d aprouči i znastveno omogući praktičnu primjenu onakovog sistema rada, koji bi, uz udovoljavanje svih suvremenih zahtjeva radnika, dao takodjer najviše stvarnog efekta u vidu povećanja proizvodnje. Da što više popularizira rezultate svojih naučnih istraživanja služi se institut u prvom redu dnevnom štampom. Nadalje institut izdaje cijeli niz knjiga i brošura pristupačnih širokim slojevima radništva. U njima opisuje i slikovito prikazuje načine, kako bi trebalo primjenjivati naučno istraživanje rada u praksi — u velikim tvornicama i malim poduzećima — na zadovoljstvo radnika i korist cijelog naroda odnosno države. U ciklusu »Gospodarska snaga Rajha« (Die Wirtschaftskraft des Reiches), koji je izdala Njemačka izvještajna služba, izašla je kao broj 7 knjiga »Deutsche Musterbetriebe«. Ona obuhvaća 32 stranice teksta i nekoliko stranica lijepo izradjenih ilustracija. U ovoj knjizi socijalni institut nastoji, da odgovori na tri pitanja.

Prvo ptanje je: »Što je to nacionalsocijalističko uzorno poduzeće?«. Sam pojam »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće« stvoren je naredbom vodje Rajha, Adolfa Hitlera od 26. VIII. 1936. To je jedna vrst odlikovanja, koje podjeljuje sam vođa Rajha odnosno njegov opunomoćenik. Naslov »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće« u smislu s pomenute naredbe mogu dobiti samo ona poduzeća, »u kojima su vodja Rajha, odnosno njegov opunomoćenik. Naslov »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće« u smislu pomenute naredbe mogu dobiti samo ona poduzeća, »u kojima su vodja poduzeća i njegovi sljedbenici najviše ostvarili zamisao nacionalsocijalističke zajednice poduzeća u smislu Zakona o uredjenju narodnoga rada i u duhu Njemačke fronte rada«. Ovo odlikovanje predaje se u vidu povelje vodji poduzeća i traje jednu godinu dana, a uz izvjesne predpostavke može biti i nadalje produljeno. Poduzeće, koje je

dobilo ovo odlikovanje, ima pravo da na dan nacionalnog blagdana izvjesi zastavu Njemačke fronte rada sa zlatnim krugom i zlatnim resama.

Nakon proglašenja, pomenute naredbe za natječaj za »zlatnu zasatvu« javila su se mnoga poduzeća iz područja cijele Njemačke. Kao jedan od najglavnijih kriterija za prosudjivanje, da li odnosno poduzeće može dobiti naslov »uzorno«, uzima se način zadovoljavanja radničkih zahtjeva i potreba, jer prema načelima Njemačke fronte rada nije stroj nosilac rada i napredka, nego čovjek, kojem u prvom redu treba posvetiti svu brigu, da se održi i poveća njegova radna sposobnost. U smislu nacionalsocijalističkog shvaćanja o gospodarskoj, radnoj i socijalnoj politici vrijedi kao temelj, da je najbolja socijalna politika ujedno i najbolja gospodarska politika.

Teško je postići naslov »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće«. Usprkos ogromnog učešća u ovom natjecanju, do sada je ovo odlikovanje dobilo samo 300 poduzeća. Stvarni cilj ove nacionalsocijalističke akcije nije u tome, da odnosno poduzeće dobije naslov »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće«, nego u činjenici, da se za taj naslov natječu tisuće poduzeća. Inicijativu za natječaj daje sam vodja poduzeća, koji u svakom pogledu mora biti uzor za svoje sljedbenike (osoblje). Kod ovog natječaja on se mora pobrinuti za punu suradnju svojih sljedbenika, jer bez te suradnje ne će biti moguće da se u tom pravcu postigne bilo kakav rezultat. Samo uz pravo vodstvo, puno povjerenje i uzornu kolegijalnost unutar poduzeća mogu se stvoriti preduslovi za postignuće naslova »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće«.

Drugo pitanje je: »Što se zahtjeva od nacionalsocijalističkog uzornog poduzeća«?. Već se u izvornomu objašnjenju naredbe o »uzornom poduzeću« govori da u takovom poduzeću mora biti potpuno ostvarena zamisao zajednice poduzeća. Ta zajednica poduzeća ispoljava se u druželjublju, uzajamnom povjerenju i u solidarnosti unutar poduzeća. Vodja poduzeća mora biti uzor u svemu za svoje sljedbenike, te se mora brinuti za povećanje njihovih probitaka. Od poduzeća kao cjeline traži se da pokaže:

1. primjernu stručnu naobrazbu,
2. primjernu brigu za narodno zdravlje,
3. primjerne nastambe i stanove,
4. primjerno promicanje pokreta »Kraft durch Freude«.

Uzorno se poduzeće mora brinuti za stručnu naobrazbu naraštaja. U većim poduzećima uredjuju se u tu svrhu posebne naučničke radione, u kojima mora vladati primjerni red i čistoća sa odgovarajućim osvjetljenjem, grijanjem, ventilacijom, te higijenskim uredjajima.

Briga za narodno zdravlje ispoljava se u higijenskim uredjajima i svim mjerama koje mogu poboljšati zdravstveno stanje sljedbenika (radnika i namještenika).

U okviru nastojanja za primjerne nastambe i stanove moraju se poduzeti sve mjere za stvaranje zdravih i lijepih stanova za sljedbenike. Ovamo spadaju u prvom redu sve socijalno zdravstvene mjere u slučaju nesreće i bolesti. Nadalje isključuje od teškog rada ženu i maloljetnika; uredjenje vježbališta za sport i uredjenje kantina u kojima bi se moglo dobiti toplo jelo; osiguranje rente u slučaju iznemoglosti i starosti, te dodatke za obitelji sa mnogo djece.

Promicanje pokreta »Kraft durch Freude« ispoljava se ponajprije unutar poduzeća u pojmu »ljepote rada«. Kod rada moraju biti svi zadovoljni, a to se postizava samo u lijepim i zdravim radnim prostorijama. Na trošak poduzeća uredjuju se zajedničke predstave, koncerti i izložbe. Za vrijeme odmora u radionama pruža se sljedbenicima slušanje koncerta preko krugovala. Omogućuje se tjelovježba u posebnim dvoranama i na igralištima. Za vrijeme godišnjih odmora omogućuje se skupna putovanja u lijepe okolice i krajeve.

Treće i posljednje pitanje koje se obradjuje u ovoj knjizi je: »Što pružaju uzorna poduzeća?«. Već prvog svibnja 1937. kada je bio proglašen natječaj za postignuće naslova »uzorno poduzeće« za natječaj prijavilo se je dobrovoljno 84.000 poduzeća. Kada bi samo kod ovih 84.000 poduzeća svako od njih postiglo samo mali uspjeh na socijalnom području to znači sveukupno već veliki uspjeh.

Slijedeće godine za natječaj prijavilo se je već 164.000 poduzeća, a treće godine — već u toku rata — postignut je bio ogroman broj od 272.763 poduzeća. Uz najstrožiju ocjenu u prvoj godini dobilo je odlikovanje samo 103 poduzeća. Do sada ovo odlikovanje sa naslovom »nacionalsocijalističko uzorno poduzeće« te sa pravom »zlatne zastave« postiglo je samo 300 poduzeća. Osim ovog glavnog odlikovanja od Vodje Rajha, dobilo je 2.923 poduzeća posebno odlikovanje od Dr. Ley-a, ministra gospodarstva Rajha, te 5.434 poduzeća posebne diplome od vodja pojedinih pokrajina.

Stvarni rezultat ovog natječaja je ogroman. Uredjeno je 4.850 naučničkih radiona i 1.181 stručnih škola. U 14.000 poduzeća dobilo je 70.000 nadarenih sljedbenika stipendije za daljnju stručnu naobrazbu. U svrhu unapredjivanja zdravlja angažirano je 2.500 tvorničkih liječnika; uredjeno je 3390 novih sanitetskih uredjaja sa uzornim sanitetskih aparatima i angažirano je 25.800 saniteta i sestara pomoćnica. Osnovano je unutar poduzeća 4.559 sportskih udruženja; ujedno uredjeno je 1.250 sportskih vježbališta te angažirano 1.250 učitelja tjelovježbe. Za sve ove radove koje su usklopljene u pojam »ljepote rada« izdano je ukupno 227,000.000 RM.

Jednovremeno sa poboljšanjem radnih uslova porasla je i srazmjerno proizvodnja. Poduzeće koje je 1937. god. dobilo 100 kg drvene vune za 14½ sati u 1938. god. dobilo je istu količinu za 10.9 sati. U drugom opet poduzeću proizvodnja za svakog radnika iznosila je god. 1934. kg 10.000, a 1938. kg 16.000, tako da usprkos povišenja nadnica cijena konačnog produkta mogla je biti snižena od 55 RM na 50 RM. U jednoj tvornici sukna u god. 1939. povečala se je srazmjerno proizvodnja prema 1938. u bojadisaonici za 5%, u predionici za 20%, u tkaonici za 14.4% i u apreturi za 13.7%.

Mnogo je učinjeno takodjer u pogledu stanova. U režiji 2.100 poduzeća izgradjeno je 29.000 domova za stanovanje. U svemu do 1. III. 1939. bilo je izgradjeno 57.637 stanova, za koje je bilo utrošeno 60 mil. RM. U isto vrijeme bilo je modernizirano 65.000 starijih stanova. Samo ovih nekoliko brojeva pokazuje nam, da u jednoj dobro organiziranoj zajednici može se postići zamjeran napredak na socijalnom polju, a da se u isto vrijeme postizava srazmjerno veća proizvodnja. Nije prema tome istina, da kod uvodjenja socijalnih mjera u poduzeću mora poskupiti konačni proizvod, jer praksa pokazuje baš protivno. Radnik koji je u svome radu zadovoljan, te koji vidi da je njegova radna snaga pravično nagradjena, daje od sebe mnogo više od onog radnika, koji osjeća da je na svakom koraku i u svakom pogledu samo iskorišćavan. Sadašnja nacijonalsocijalistička Njemačka pruža nam mnogo primjera o vedrom životu u radu, te bi se mnogo toga dalo primjeniti i u našim prilikama.

Ing. *M. Ružyčky*

DRUŽTVOVNI ODNOSI PRI POLJODJELSTVU ISTOČNE HRVATSKE

(Dr. ing. Božo Turina: Poljodjelstvo u području strni i kukuruza bivše Banovine Hrvatske. Zagreb 1940. str. 72).

Dr. Turina hoće ovom knjižicom da zahvati planski problem unapredjenja biljne proizvodnje t. zv. aktivnih krajeva Hrvatske i družtvovne odnose sela u tim krajevima. Ozbiljnih rasprava, koje su izradjene na temelju analiza, statističkih podataka i suvremenih opažanja — imamo dosada vrlo malo. O tome se ne pišu disertacije, a niti obradjuju te probleme naši naučenjaci i naučne ustanove.

Onda šta će, već hajde uzdaje se u se', i sredjuj materijal godinu i pol dana da vidi jasnu sliku o strukturi organizacije poljodjelstva u seljačkim gospodarstvima istočne Hrvatske. Jer »treba točno znati što, gdje i zašto nije dobro, što treba i zašto treba i zašto u prvom redu ispraviti i u kojem pravcu raditi, da bi se ispravilo što je pogrešno i da se uklone nedostaci«. To je ispravno, jer samo tako mogu se postaviti valjane agrarno-političke smjernice rada u našem seljačkom gospodarstvu. Do sada se, veli pisac, sve radilo na pamet. Možda ovih zadnjih par decenija, ali mi znamo, da je bivša hrvatsko-slavonska-dalmatinska zemaljska vlada pod vodstvom Malina i te kako smišljeno radila na unapredjenju našega marvogojstva, da je njenom pomoći stvoren naš ponos od čistokrvnih simentalskih i pinegavskih zadruga i da se onda i te kako žilavo radilo na uvadjanju djeteline i lucerke, a sve to je bilo povezano sa cjelokupnim pridizanjem seljačkih gospodarstava. Pa sada, kad smo se malo ispavali, možemo opet na težak posao.

U ovoj vrijednoj knjižici pisac obradjuje istočnu Hrvatsku i to od Daruvara do Vinkovaca, Vukovara i Županje. Ponajprije nam je prikazao oborinske prilike i temperature prema autentičnim podatcima. U razdoblju od 5—15 godina palo je prosječno 796 m/m oborina na godinu, a prosječna godišnja toplina u zadnjih 5—20 godina bila je + 10.8 C. Na temelju usporednih statistika Ministarstva poljoprivrede i Opće državne statistike pisac utvrdjuje, da se na tom području sije 49.5%, praktički 50% žitarice, a 29.6%, t. j. 30% kukuruzi, krumpir 4.2%, krmnih bilja 8.75%, industrijsko bilje 1.7%, na ugaru i neobradjeno ostaje 1.5% itd. Važno je da se postrni usjevi heljda, proso i postrna repa u ovom kraju siju samo na 0.5% oraničnog tla.

Nadalje nam se u knjižici iznašaju proračuni za izvršenje radova u seljačkoj kući i gospodarstvu. Sve mi to teoretski znamo, ali kad se izradi sve točno za svaki hektar 17 vrsti kultura, počam od kućnoga vrta preko svih žitarica, okopavina, industrijskog bilja, vinograda, voćnjaka i livada, onda je to zamjeran posao, koji se uz to mora temeljiti i na prilikama, kao i običajima dotičnoga kraja. Tu dolazimo do jednoga vrlo važnoga rezultata u pogledu zaposlenosti. Žena radi na godinu 346 radnih dana (radni dan je po 10 sati) a muškarac samo 245 dana. Kad se budu obradjivali na ovaj način zaposlenost muškarca i žene u planinskim krajevima Hrvatske, zasigurno ćemo dobiti brojke, da planinska žena radi razmjerno mnogo manje. Ona ninema na čemu da radi. Povežemo li ovu činjenicu sa pitanjem nataliteta u ova dva kraja, onda ćemo mnogo lakše razumjeti zašto je uvijek u plodnim ravnicama natalitet slab, a u stočarsko-pašnjačkim krajevima visok. Zar može žena tako mnogo i teško raditi u polju i u kući i radjati. To još kako tako, ali odhraniti i odgojiti djecu sa tolikim brojem radnih dana u polju, to je teško. Teško je nositi i u polju raditi, a raditi i ostaviti dijete u jarku, ili u kakovom prisunju, te paziti na marvu, čovjeka i dijete, zato se traži junakinja.

Proučavajući usjeve i rad u svojoj radnji, pisac je nadalje razvrstao gospodarstva u 8 skupina i onda analizira svaku posebno. Gospodarstva od 0—1 ha ima tu 12%, od 1—2 ha 13%- od 2—5 ha 37.4%, od 5—10 ha 26%, od 10—20 ha samo 8% itd.

Tako izgledaju ti krajevi, za koje neki misle da su »bogati«, da u njima teče med i mlijeko.

U prvom skupu svijet nema sprege, tamo seljak mora ići u nadnicu da bi sebe i obitelj prehranio, a žena nosi glavni teret u kući i na polju. 40% ovih gospodarstava drži kravu, a 30% svinjče. U drugom skupu svijet ima prosječno 1.5 ha zemlje. Ostoje dosta slobodnoga vremena muškarcu (162 muška radna dana) a ženi 194 radna dana, da bi se prehranili. Zato moraju ići »u nadnicu«.

Većina gospodarstava pada u treći skup, a imaju prosječno 3.3 hektara svoje zemlje na obradbu. On ne mora biti nadničar, ali ako drži konje, a nema kirije, onda su konji vrlo veliki teret njegovoga gospodarstva. Možda bi se moglo opravdati uzdržavanje konja, ako se uzgaja i hrani usput ždrebad za prodaju. Ako ni jedno od toga nije, onda će seljak prije ili kasnije morati upotrebljavati krave kao spužnu radnu snagu, da bi našao ravnotežu u svom gospodarstvu. Možda će i motoriziranje sela voditi seljaka k istom smjeru. U ovima gospodarstvima, seljak ne može valjano iskoristiti raspoloživu mušku radnu snagu obitelji. Kad bi prešao na drugi uzgoj bilja i pojačao svoje stočarstvo, on bi imao više uposlenja, ne bi se morao slabo hraniti, kao što se sada nedovoljno hrani, samo da namakne za najnužnije stvari, pa za daće i poreze, a mora i nešto uštediti, jer dolaze bolesti u obitelji, a i kod marve, a treba i curu opremiti.

U četvrtom skupu ima seljak prosječno 6—8 ha zemlje, 4—5 grla rogate marve, 6—8 debelih svinja, što treba za sebe i za prodaju, a uz to je par konja. Žena ima toliko posla, da ne može sama sve obaviti, već treba pomoćnicu. Sprega je djelomično iskorišćena. Kućanstvo se može prehraniti, može sve uposliti.

U petom skupu seljaci imaju 13.1 ha zemlje, mogu dobro živiti i odjevati se, trebaju stalno jednu žensku snagu više, zato sin treba da se ženi, ako ga imaju. Kako ni muškarci ne mogu dospjeti na sve poslove mora se uzimati i sezonske radnike.

Ostala gospodarstva čine tek 2% od cjeline, pa se ne ćemo kod njih zadržavati.

Smatramo da je dobro još jednom naglasiti, da je u tom kraju žena za 42% više uposlena od muškaraca u vršenju poljskih poslova, a osim toga ona još obavlja i poslove u domaćinstvu.

Kad stranci prolaze našom zemljom, pa u ljetu gledaju 40% pusto golo oranično zemljište, klimaju glavama i govore: koja šteta... e, da je to naša zemlja, što bi mi uradili. Dr. Turina želi da pomognemo sebi, a pred vanjskim svijetom dobijemo legitimaciju da smo marljiviji. On predlaže da se intenzitet naših oranica, t. j. iskorišćavanja oranica u seljačkim gospodarstvima mjeri po tom koliko je seljak poslije glavnoga usjeva žitarica zasijao postrnih usjeva i ozimog krmnog bilja. U Podravini se sije označeno bilje na 25—40% raspoloživoga oraničnoga tla, a u istoč. Hrvatskoj 0.5% oraničnoga tla. Zato nije čudo što je u ovom području stoka slabo hranjena. Treba se dakle barem za sada posijati 10—20% raspoloživoga tla s postrnim usjevima i ozimim krmnim biljem. Nadalje predlaže, da se uvadjaju lepirnjače u plodored, jer će se time pojačati zemlja i dobiti veći prinosi pšenice. Kako ovdje ima premalo stajskoga gnoja, treba se povisiti broj marve za 20—50%. Predlaže, da se pojača kultura šećerne repe. U tome smislu izgleda, da će na imanju Topolovac biti izgradjena šećerana, što će biti od koristi za biljnu proizvodnju ovih krajeva, kao i za prehranu

stoke. Naše selekcione stanice na osnovu svojih obavljenih radova trebaju nam dati biljno sjeme. Popravljeno staro i pronadjeno novo. Dalje predlaže sjetvu suncokreta za ansilažu poslije glavnih usjeva na oko 105.000 ha neiskorišćenih zemljišta u ljetu. Kulturu suncokreta trebamo i radi industrije ulja, da ga ne moramo uvažati iz Bugarske. Ulje i mast se uvijek skupo prodaju. Nadalje mora se iskorijeniti vilina kosa u najistočnijim krajevima, koja je najjače raširena na jarој grahovici. To sjeme treba samo plombirano prodavati, a uz kukuruz sijati vučjak.

To su u glavnom spomenuti obradjeni problemi kao i predložena rješenja za unapredjenje ovoga kraja. Sve se to ne će ostvariti izgradnjom velikih i lijepih zgrada za razne gospodarske škole i ustanove. Daleko će sretnije biti rješenje, ako za onih 25 milijuna dinara mjesto u mrtvi kapital utroši u seoske zimske tečajeve po selima. Kad se iste zime u 20—30 sela radi popularno i praktično po istočnoj Hrvatskoj, kao što to rade Bugari kod svoje kuće, onda ćemo brže pokročiti i narod će najprije vidjeti, a onda i osjetiti, da se radi na unapredjenju njegovih seljačkih gospodarstva.

Ing. Viktor Horvat.

»HRVATSKO SOCIJALNO OSIGURANJE«

Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske nastale su mnoge temeljne promjene u našem javnom životu. Osim političkog i ekonomskog preokreta, vlada je odlučila da i u scijalnom pogledu uvede novi red. U tu svrhu izdani su brojni zakoni i naredbe, kao n. pr. Zakonska odredba o gradnji radničkih biteljskih domova, o minimalnim nadnicama za radnike i plaćama za priv. namještenike, razne zakonske odredbe o Židovima, o nacionalizaciji naše privrede i t. d. Osim tog osnovano je i Ministarstvo udružbe, koje bi imalo da se brine za uskladjenje interesa izmedju rada i kapitala.

Jedna od prvih briga vlade Nezavisne države Hrvatske u socijalnom pogledu bila je reorganizacija socijalnog osiguranja radnika, kao najvažnijeg dijela socijalne politike ne samo kod nas, već u svim naprednim državama na svijetu.

U tu svrhu vlada se je počela brinuti već prvih dana života Nezavisne države Hrvatske da se isprave stare pogrješke. U ime vlasti reorganizaciju socijalnog osiguranja ima da provede povjerenik imenovan od državne vlasti, odnosno nova uprava. Ona je trebala da provede likvidaciju bivšeg nosioca socijalnog osiguranja, Središnjeg ureda za siguranje radnika, koji je imao svoje podružnice u cijeloj bivšoj državi.

Likvdacija je i provedena, pa je nakon čišćenja raznih nenarodnih elemenata osnovan novi nositelj radničkog osiguranja pod imenom »Središnjica osiguranja radnika«. Središnjica osniva na cijelom području Nezavisne države Hrvatske svoje podružnice sa djelokrugom dosadašnjih Okružnih ureda za osiguranje radnika.

Novi nosilac radničkog osiguranja trebao je novo službeno glasilo, i tako je bivša »Radnička zaštita« sada promijenila ime u »Hrvatsko socijalno osiguranje«, — o kojem nam je progovoriti nekoliko riječi.

Prvi broj »Hrvatskog socijalnog osiguranja« izašao je 28. svibnja 1941. Časopis se dijeli u dva dijela: neslužbeni i službeni. U s l u ž b e n o m d i j e l u štampaju se obično važni momenti iz naše socijalne politike. Tako n. pr. u prvom broju štampan je govor ministra zdravstva dra Ive Petrića, održan uoči dana rada 1. svibnja na kraljevskoj postaji Zagreb, u kojem se ministar ovsrće na loše socijalne prilike u bivšoj Jugoslaviji, i podvlači brigu vlasti za nove smjernice socijalne politike u Nezavisnoj državi Hrvatskoj. Najvažniji korak u tom pravcu do sada predstavlja Zakonska odredba o gradnji hrv. radničkih obiteljskih kuća. — Drugi broj »Hrvatskog socijalnog osiguranja« donaša članak o posveti temeljnog kamena prvoga radničkog naselja »Ante Starčevića« u Dubravi kod Zagreba, popraćen brojnim fotografijama. Tom prilikom je podnačelnik grada Zagreba, radnik Tomo Biljan istakao da hrvatsko radništvo ulazi u novo doba kada riječi ne će ostati napisane na papiru, već će se odmah provoditi u djelo, što svjedoči ova akcija za gradnju radničkih domova. U trećem broju donosi govor Poglavnika osječkim radnicima.

Osim članaka i govora o našoj socijalnoj politici, »Hrvatsko socijalno osiguranje« donosi članke i prikaze o socijalnom osiguranju u inozemstvu. Tak n. pr. u prvom broju interesantan prikaz Branimira Haberle-a »Mirovinsko osiguranje duševnih radnika u Bugarskoj«, — zatim članak Djure Grčevića »Konvencija o podjeli socijalnog osiguranja izmedju Njemačke i Protektorata Češke i Moravske«. — U drugom broju napisao je Branimir Haberle članak »Švicarsko bolesničko osiguranje« u 1937. god.« — sa lijepim fotografijama i statističkim podacima.

Ne samo onaj tko se zanima za socijalnu politiku, već i pravnik naći će zanimljivih članaka u ovome časopisu. Tako n. pr. u prvom broju u rubrici »Sudska praksa« štampani su pojedini interesantni sporovi, tužbe, žalbe i sudska rješenja iz područja tražbina na rentu uslijed unesrećenja, a i ostali radni sporovi. U trećem broju donosi se študija o potrebnim promjena Zakona o osiguranju radnika.

Zatim rubrika »Bilješke« donosi kratak prikaz najvažnijih dogadjaja iz ekonomske i socijalne politike kod nas i kod prijateljskih stranih naroda, od kojih su neki popraćeni iscrpnim statističkim podatcima.

Rubrika »pregled knjiga« donosi prikaze domaćih i stranih edicija iz područja socijalne politike, — a rubrika »Referati« prikaz aktuelnih zdravstvenih i soc.-političkih članaka iz stranih časopisa, a i recenzije samih časopisa.

U drugom broju »Hrvatsko socijalno osiguranje« donosi popis novina i časopsia kojih prima knjižnica Središnjice osiguranja radnika.

S l u ž b e n i d i o č a s o p i s a donosi upravno-političke, socijalno-političke i ekonomske zakone i odredbe Nezavisne države Hrvatske. — Osim toga štampaju se u listu ministarska riješenja i odredbe Velikih župa socijalno-političkog značaja.

Na zadnjim stranicama časopisa nalaze se unutarnje stvari Središnjice osiguranja radnika, kao razne naredbe i okružnice, osobne vijesti i natječaji.

Od drugog broja dalje »Hrvatsko socijalno osiguranje« donosi prilog »Brojidba radničkog osiguranja« iz koje čitalac može dobiti uvid u brojno stanje i kretanje naših radnika i priv. namještenika. Za sada su ovi statistički podatci nepotpuni i ne sasvim točni.

Časopis »Hrvatsko socijalno osiguranje« donosi, kako je gore opisano, obilje zanimljive gradje iz soc.-političkog područja, a dobro je i pregledno uredjen.

Š.

NJEMAČKI ZAKON O ORGANIZACIJI NARODNOG RADA

(Nastavak.)

Treći dio.

POSLOVNI I TARIFNI RED.

§ 26.

U svakom poduzeću, u kojem je redovno zaposleno najmanje dvadeset namještenika i radnika, izdaje voda poduzeća za sljedbenike poduzeća (§ 1.) pismeni poslovni red.

§ 27.

(1) Poslovni red obuhvaća slijedeće uslove rada:

1. početak i svršetak redovnog dnevnog radnog vremena i odmora;

2. vrijeme i način isplate nadoknade za rad;

3. načela za obračunavanje akordnog ili pogodbenog rada, ukoliko se u poduzeću radi u akordu ili prema pogodbi;

4. odredbe o načinu, visini i naplati novčanih kazna, ako će se takve predvidjeti;

5. razlozi, zbog kojih se mogu otkazati radni odnosi bez pridržavanja otkaznog roka, ukoliko se ne će ostati kod zakonskih razloga;

6. upotrebu novčanih iznosa, koji su nastali uslijed protupravnog raskida radnih odnosa, ukoliko je gubitak predvidjen u okviru zakonskih odredaba u poslovnom redu ili u radnom ugovoru.

(2) Ako drugi zakoni ili naredbe sadržavaju propise o obaveznom sadržaju poslovnog reda, koji idu dalje od propisa odlomka 1, oni ostaju na snazi.

(3) U poslovni red mogu biti uvrštene, osim zakonom propisanih odredaba, također odredbe o visini naknade za rad i o drugim radnim uslovima, nadalje ostale odredbe o poslovnom redu, o ponašanju zaposlenika u poduzeću i o zaštiti od nezgoda.

§ 28.

(1) Kažnjavanje zaposlenika novčanim globama dopušteno je samo u slučaju prekršaja propisa poslovnoga reda ili sigurnosti. Novčane kazne ne smiju biti veće od polovice poprečne dnevne zarade; za naročite, točno određene prekršaje, mogu biti predvidjene novčane kazne i do punog iznosa poprečne dnevne zarade. Upotrebu novčanih kazna određuje ministar rada Rajha.

(2) Novčane kazne izriče voda poduzeća, ili osoba koju on ovlasti, nakon saslušanja vijeća povjerenika (§ 6.), ako takvo postoji.

(3) Propisi odlomka 1 i 2 važe također za izricanje novčanih kazna predvidenih u radnom ugovoru u poduzećima, za koja nije propisan poslovni red.

(4) U poduzećima, za koja je propisan poslovni red, ne mogu se zakonom predvidjeti razlozi, prema kojima je dopušten otkaz radnih odnosa bez pridržavanja otkaznog roka, ugovorom o radu proširiti ili povećati.

§ 29.

Ako je u poslovnom redu utvrđena naknada za rad radnika ili namještenika, onda će se za mjerimo uzeti najmanji iznos, koji odgovara nadoknadi za rad svakog pojedinog pripadnika poduzeća. Potrebno je također uzeti u obzir mogućnost primjernog nagrađivanja izvanrednog posla.

§ 30.

Odredbe poslovnog reda smatraju se za pripadnike poduzeća obvezatnima kao minimalni uslovi.

§ 31.

(1) U svakom odjeljenju poduzeća, na prikladnom pristupačnom mjestu, izvjesit će se po jedan primjerak poslovnoga reda i, ako je propisan, po jedan primjerak tarifnog reda.

(2) Poslovni red stupa na snagu, ukoliko se u njemu ne odredi drugi rok, jedan dan nakon izvješenja. Na zahtjev zaposlenikâ poduzeća izdat će se njima po jedan primjerak poslovnog reda.

§ 32.

(1) Inspektor rada može, nakon savjetovanja sa odborom vještaka (§ 23. odl. 3), odrediti smjernice za sadržaj poslovnih redova i pojedinačnih radnih ugovora.

(2) Ako je za zaštitu zaposlenikâ određene grupe poduzeća, unutar okruga koji spada pod nadležnost inspektora rada, neophodno potrebno odrediti minimalne uslove za uređenje radnih odnosa, onda može inspektor, nakon saslušanja odbora vještaka (§ 23. odl. 3), izdati pismeni tarifni red; u tom smislu važi § 29. Odredbe tarifnog reda su pravno obvezatne kao minimalni uslovi za odgovarajuće radne odnose. Odredbe poslovnih redova, koje su protivne tarifnom redu, su ništetne. Inspektor rada može u tarifnom redu isključiti nadležnost radnog sudovanja za građansko-pravne sporove iz radnog i učeničkog odnosa određenog prema tarifnom redu, u istom opsegu u kojem je to moguće tarifnim ugovornim strankama prema zakonu o radnim sudovima.

(3) Smjernice i tarifne redove objavljuje inspektor rada.

§ 33.

(1) Ako je potrebno dati smjernice prema § 32. odl. 1 ili tarifni red sa područjem važnosti koje znatno prelazi okrug jednog inspektorata, onda ministar rada Rajha određuje, u svrhu takovog uređenja, posebnog inspektora rada. Nadalje može ministar rada Rajha za izvršenje određenih zadataka postaviti posebnog inspektora.

(2) Za posebnog inspektora rada primjenjuju se na odgovarajući način §§ 18. odl. 2, 22., 23. odl. 3., 24., 25. i 32.

(3) Inspektori rada pazit će, da se unutar njihova okruga izvršuju smjernice i tarifni radovi, koje je izdao posebni inspektor rada, ukoliko ministar rada Rajha, u naročitim slučajevima, ne povjeri i ovaj zadatak posebnom inspektoru rada.

§ 34.

Za kućne obtnike, koji redovno rade sami ili sa svojim članovima porodice i ne više od dvije strane pomoćne sile, te za njihov odnos prema njihovim naručiteljima važe u odgovarajućem smislu odredbe § 32. odl. 2 i 3 i § 33. Ministar rada Rajha ili inspektor rada mogu i druge kućne obrtnike, pomoćne majstore i druge osobe koje su slične radnicima izjednačiti, radi njihove gospodarske nesamostalnosti, sa ovim kućnim obrtnicima.

Četvrti dio.

SOCIJALNO ČASTNO SUDOVANJE.

§ 35.

Svaki pripadnik zajednice poduzeća snosi odgovornost za savjesno ispunjavanje dužnosti, koje mu nalaže položaj unutar zajednice poduzeća. Svojim ponašanjem mora da se pokaže dostojan pažnje, koja proizlazi iz njegova položaja u zajednici poduzeća. Naročito je dužan, u stalnoj svijesti svoje odgovornosti, posvetiti svu svoju snagu službi poduzeća i podčiniti se općem dobru.

§ 36.

(1) Teške povrede socijalnih dužnosti osnovanih na zajednici poduzeća kazniti će častni sudovi kao prekršaje protiv socijalne časti.

Takvi prekršaji predleže:

1. ako poduzetnik, voda poduzeća ili druga predpostavljena osoba, zloupotrebljavajući svoj položaj u poduzeću, zlonamjerno iskorišćuje radnu snagu pripadnika poduzeća ili vrijeđa njihovu čast;

2. ako pripadnici poduzeća, zlonamjernim podstrekavanjem sljedbenika, ugrožavaju radni mir u poduzeću, naročito ako se kao povjerenici, svijesno i na nedopušteni način, upliću u vođenje poduzeća ili stalno smetaju zajedničkom duhu unutar zajednice poduzeća;

3. ako pripadnici zajednice poduzeća nepromišljeno upućuju učestale neosnovane žalbe ili prijedloge inspektoru rada ili tvrdokorno rade protivno njegovim pismenim naredbama;

4. ako članovi povjereničkog vijeća neovlašćeno objave povjerljive podatke, tajne poduzeća ili poslovne tajne, sa kojima su se upoznali u toku vršenja svojih zadataka i koje su kao takve bile označene.

(2) Činovnici i vojnici ne podleže socijalnom časnom sudovanju.

§ 37.

Progon častnog suda za povrede socijalne časti, označene u § 36., zastaruje za jednu godinu dana. Zastara počinje onog dana, kada je počinjena povreda časti.

§ 38.

Kazne častnog suda su:

1. opomena,
2. ukor,
3. disciplinska kazna u novcu do 10.000 RM,
4. oduzimanje sposobnosti da bude vodja poduzeća ((§§ 2 do 3) ili da vrši povjereničke dužnosti (§§ 5 i sl.).
5. odstranjivanje sa dosadašnjeg mjesta rada; kod toga može častni sud propisati drugi otkazni rok, različit od zakonskoga ili ugovornoga.

§ 39.

(1) Ako je protiv pripadnika poduzeća, zbog kažnjivoga djela, podignuta javna tužba, onda će se odložiti postupak pred častnim sudom koji se vodi zbog istog predmeta.

(2) Ako je u kaznenom postupku izrečena oslobadjajuća presuda, postupak pred častnim sudom biti će vodjen samo onda, kada ove činjenice, zbog kojih je bio pokrenut postupak, nezavisno od činjeničnog stanja predvidjenom u kaznenom zakonu, omogućuju kažnjavanje častnog suda.

(3) Ako je u kaznenom postupku izrečena osuda, onda će predsjednik častnog suda odlučiti o tome, da li će se povesti postupak pred častnim sudom.

§ 40.

Ukoliko u slijedećim odredbama nije drugačije odredjeno, primjenjuju se o postupku častnog suda odgovarajući propisi kaznenog postupka o kaznenim djelima, za koja su nadležni pokrajinski sudovi i propisi §§ 155 Nr. II, 176, 174 do 198 zakona o uredjenju sudova. Državno odvjetništvo ne sudjeluje u postupku.

§ 41.

(1) No prijedlog inspektora rada o povredama socijalne časti odlučuje častni sud, koji se organizira za područje svakog inspektorata rada.

(2) Častni sud se sastoji od jednog suca redovnog suda kao predsjednika, koga postavlja ministar pravde Rajha u sporazumu sa ministrom rada Rajha, te vodje poduzeća i jednog povjerenika kao predsjednika. Vodju poduzeća i povjerenike uzima predsjednik častnog suda sa liste, koju sastavlja Njemačka fronta rada u smislu § 23.; oni se uzimaju po redu sastavljenom u listi, ali svakako potrebno je izabirati one osobe koje pripadaju gospodarskoj struci okrivljenika.

§ 42.

Prije stupanja na dužnost, prisjednici polažu pred predsjednikom častnog suda zakletvu, da će svoju dužnost savjesno vršiti.

§ 43.

Pripadnici poduzeća podnose prijave o povredi socijalne časti pismeno, uz naznačenje dokaznih sredstava, inspektoru rada u čijem okrugu ima poduzeće svoje sjedište. Čim inspektor rada putem prijave ili kojim drugim putem, sazna o teškoj

povredi socijalne časti, ispitati će stvarno stanje, i svakako, prije odluke o sazivu častnog suda, saslušat će takodjer okrivljenog. Prijedlogu za pokretanje postupka pred častnim sudom priključiti će inspektor rada rezultat vlastite istrage.

§ 44.

Predsjednik častnog suda poduzeti će sam ili će odrediti potrebno vodjenje dalje istrage.

§ 45.

Predsjednik častnog suda može prijedlog za pokretanje postupka pred častnim sudom odbiti kao neosnovan. U slučaju da se odbaci prijedlog, može inspektor rada u roku od jednog tjedna, računajući od dana kada mu je zaključak o odbijanju prijedloga uručen, predložiti glavnu raspravu pred častnim sudom.

§ 46.

(1)Ako predsjednik častnog suda smatra, da je prijedlog inspektora rada osnovan, može izreći opomenu, ukor ili disciplinsku kaznu u novcu do 100 RM. Protiv ove odluke mogu, okrivljeni i inspektor rada, podnijeti pismeno ili na zapisnik kod častnog suda prigovor unutar roka od jednog tjedna nakon dostave odluke.

(2) Ako je prigovor pravovremeno podnesen, održat će se pred častnim sudom glavna rasprava, ukoliko prije njenog početka prigovor ne bude povučen.

§ 47.

(1) Ako predsjednik častnog suda ne odlučuje sam (§ 46. odl. 1. rečenica 1.), onda će naznačiti rok za usmenu raspravu pred častnim sudom.

(2) Častni sud donosi odluku prema slobodnom uvjerenju na temelju rezultata usmene javne rasprave. Častni sud može na prijedlog i po službenoj dužnosti pod zakletvom saslušati svjedoke i stručnjake te narediti pribavljanje drugih dokaznih sredstava. Predsjednik častnog suda može isključiti javnost od rasprave.

§ 48.

(1) Inspektor rada ima pravo prisustvovati glavnoj raspravi i stavljati prijedloge.

(2) Optuženika može na glavnoj raspravi zastupati pismeno opunomoćeni branitelj.

§ 49.

(1) Protiv odluke častnog suda može inspektor rada podnijeti priziv u svakom slučaju, optuženik zak samo u slučaju ako presuda glasi na disciplinsku kaznu u novcu preko 100 RM ili na jednu kaznu iz § 38. br. 4. i 5. O prizivu odlučuje vrhovni častni sud Rajha.

(2) Priziv podnosi se u roku od dva tjedna nakon dostave odluke, pismeno kod častnog suda ili na zapisnik mjesta poslovanja. Priziv ima odgodnu moć.

§ 50.

Vrhovni častni sud Rajha ima svoje sjedište u Berlinu. On odlučuje u sastavu od dvojice viših redovnih sudaca, posavljenih od ministra pravde Rajha u sporazumu sa ministrom rada Rajha, od kojih je jedan predsjednik a drugi prisjednik, nadalje kao prisjednike po jednog vodje poduzeća i jednog povjerenika te jedne osobe, koju imenuje vlada Rajha. § 41. odl. 2 rečenica 2 primjenjuje se u odgovorajućem smislu.

(1) Vrhovni častni sud Rajha u punom opsegu preispituje odluku častnog suda; on nije vezan nikakvim utvrdjenjima i može osporenu odluku izmijeniti prema slobodnom uvjerenju.

(2) Za postupak pred vrhovnim častnim sudom Rajha važe u odgovarajućem smislu §§ 42., 44., 47. odl. 2. i 48.

§ 52.

Inspektor rada može svoj prijedlog, koji je podnio častnom sudu, povući sve do odluke predsjednika častnog suda ili do objavljenja presude prve instancije.

§ 53.

(1) Iznosi, u novcu uplaćeni iz disciplinskih kazna, dostavljaju se blagajni Rajha, ukoliko ministar rada Rajha što drugo ne odredi.

(2) Izvršenje odluke o izrečenoj disciplinskoj kazni u novcu vrši inspektor rada na temelju prijepisa sudski ovjerene odluke snabdjevene izvršnom klauzulom prema propisima o izvršenju presuda u gradjanskim pravnim sporovima.

§ 54.

Ako se presudom nekome oduzima sposobnost da bude vodja poduzeća odnosno povjerenik ili ga se osudjuje na udaljenje sa dosadašnjeg mjesta rada, dužan je inspektor rada nadzirati izvršenje presude.

§ 55.

(1) Stvarne i osobne troškove častnog suda kao i vrhovnog častnog suda Rajha snosi država.

(2) Troškovi postupka mogu se u cijelosti ili djelomično naložiti osudjeniku.

(Svršit će se.)

Preveo: *Ing. M. Ružyčkyj*

DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKI PREGLED

POČETAK GRADNJE RADNIČKIH KUĆA U SISKU. Prema Poglavnikovoj naredbi o gradnji radničkih kuća i odobrenju svote od 100 milijuna Kn. započelo se radom radničkih kuća u Sisku, i to na gradskom zemljištu iza radničkih kuća tvrtke Drach.

GRADSKI NAMJEŠTENICI PREDLAŽU GRADNJU OBITELJSKIH ČINOVNIČKIH DOMOVA NA SVETICAMA. Društvo gradskih namještenika predložilo je gradonačelniku nacrte nekoliko tipova obiteljskih kućica, koje bi gradili uz pomoć gradske općine. Otplata bi bila dugoročna na 10 do 20 godina u obliku stanarine. Troškovi oko izgradnje za pojedini tip kuće iznašali bi oko 100.000 do 160.000 kuna.

USTAŠKI STAN ZA POBOLJŠANJE PLAĆA SLUŽENICIMA I NAMJEŠTENICIMA. U Daruvaru je Ustaški stan pokrenuo akciju da se poboljšaju plaće svim namještenicima, službenicima i radnicima. To je izazvalo zadovoljstvo među spomenutima.

»POGOD« PREUZEO OTKUP VUNE. Na cielom području Nezavisne Države Hrvatske otkup vune povjeren je Pogodu. Otkupne ciene su odredjene, pa se u najskorije vrieme početi sa otkupom.

SKLOPLJEN JE SKUPNI UGOVOR ZA GLAZBENIKE U NOĆNIM LOKALIMA. Tim ugovorom sklopljenim 22. svibnja 1941. utvrdjeno je da radno vrieme bude 7 sati dnevno, odnosno 49 sati tjedno, jer se u toj struci ne može uvesti nedjeljno mirovanje. Radnici su svrstani u IV. kategorije.

RUDARI IZ BREZE U ZAGREBU. U rudniku Breza, bivši Jugočelik, ostalo je 1.100 radnika bez posla. Delegat Radničke komore predveo je deputaciju odjelnom predstojniku g. Ing. Nikoli Belančiću s molbom, da se tim rudarima pomogne. Tom je prilikom sastavljena predstavka i molba, da se odobri jedan kredit, dok se u rudniku ne uvede normalan rad.

RADNICI KRAPINSKE TEKSTILNE TVORNICE DOBIVAJU RATNU PLAĆU. Svi radnici u Tekstilnoj tvornici u Žutnici dobili su ratnu plaću, i to po Kn. 500.—.

NOVI SKUPNI UGOVOR SKLOPLJEN IZMEDJU PIVOVARE ŠEPER U OSIJEKU I RADNIKA ČLANOVA HRS-a. Bez razlike svi radnici-ce navedene tvornice dobili su povišicu od Kn. 114.— tjedno.

POVIŠICA PLAĆA U PEĆARSKOJ TVRTCI FARKAŠ IZ OSIJEKA. HRS je postignuo sporazumom povišicu plaća radnicima, i to onima, koji su imali Kn. 5, povišicu od Kn. 2.—, a za one, koji su imali preko Kn. 5, na sat 1.50 Kn. povišice.

OSIGURANJE RADNIKA UPOSLENIH NA JAVNIM RADOVIMA. Svi radnici, uposleni na javnim radovima, osigurani su prema propisima zakona o osiguranju radnika.

NAREDBA O SKUPARINSKOM DOPLATKU. Naredba o skuparinskom doplatku za namještenike, koja je važila samo na teritoriju bivše Banovine Hrvatske, protegnuta je 1. svibnja o. g. na cijelo područje Nezavisne Države Hrvatske.

GRADNJA HRVATSKIH RADNIČKIH OBITELJSKIH DOMOVA U POKRAJINI. Radnički domovi graditi će se u svim većim mjestima države, i to prema potrebama. U prvom redu graditi će se tamo, gdje je to najpotrebnije, odnosno u velikim gradovima, dok će se u manjim gradovima graditi kasnije.

ISPLATA PREDUJMA SADIOCIMA DUHANA. Kao svake tako će se i ove godine isplaćivati sadiocima duhana predujam. Samo s razlikom, da će taj predujam biti nešto veći, prema tome kako su poskočile i cijene živežnim namirnicama.

TISUĆE RUDARSKIH RADNIKA TRAŽE POVIŠICU, RATNU PLAĆU I SKUPARINSKI DOPLATAK. Na konferenciji održanoj u Radničkoj komori pregovarali su vlasnici rudnika u zastupstvu predsjednika Saveza rudarskih i metalurgijskih poduzeća, dr. Otona Pavlića i tajnika Janka Švrljuge. Hrvatski radnički savez i Radničku komoru zastupao je g. Viktor Galinec. Raspravljalo se o poboljšanju radnih nadnica i ostalih pitanja, ali se nije moglo doći do povoljnih rezultata. U pitanju su najviše lignitski ugljenici.

JEDNOKRATNA PRIPOMOĆ POŠTANSKIM RADNICIMA. Svim radnicima koji su zaposleni kod brzojavnih poštanskih i telefonskih ustanova dobili su jednokratnu pripomoć u istoj visini kao i monopolski radnici.

OSNIVA SE SAVEZ POMORSKIH BRODOVLASNIKA. Prema Naredbi Ministarstva unutrašnjih poslova osniva se Savez pomorskih brodovlasnika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koja je izašla dne 9. lipnja 1941.

RAD HRVATSKOG RADNIČKOG SAVEZA NA POBOLJŠANJU PLAĆA. Podružnica HRS-a u Varaždinu vodila je ovih dana pregovore sa vlasnikom poduzeća »Braća Bohn« tvornice crijepova i opeka u Bedekovčini. Pregovori završeni su bez uspjeha, a stvar je predana Radnom sudu u Varaždinu.
Isto tako vođeni su pregovori sa Zagorskom industrijom glinenih proizvoda d. d. u Podrutama, te radničkih opunomoćenika. Ni ti pregovori nisu uspjeli, jer je poslodavac Lewin Schrenger predočio lažnu bilancu, koja prikazuje 8% čistog godišnjeg prihoda, dok je utvrđeno iz pouzdanih vrela, da tvornica posluje sa 50% čistog dohodka. I ta stvar je predana Radnom sudu.

ISPLATA RATNE PLAĆE NAMJEŠTENICIMA DRUŽTVA »MERKUR«. Povjerenik družtva g. Ferdo Pavković odlučio je da se svim činovnicima, pomoćnom osoblju i liečnicima bez vlastitih ordinacija izplati ratna plaća u visini jednomjesečnih beriva bez odbitaka. To je liep primjer, jer družtvo »Merkur« stoji inače u slabim materijalnim prilikama.

POLOŽAJ POLJOPRIVREDNIH RADNIKA. Položaj poljoprivrednih radnika vrlo je težak, jer radnici nisu organizirani niti su osigurani za slučaj starosti i iznemoglosti, i za slučaj nesreće. U prvom redu potrebna im je liečnička pomoć, jer taj sloj naroda živi u vrlo težkim materijalnim i lošim stanbenim prilikama, tako da ima i zaraznih bolesti. Današnja ustaška država odlučila je urediti kako životne prilike radnika u gradovima, tako i radnika na selu.

GRADNJA RADNIČKIH KUĆA U SARAJEVU. Kako se gradnja kuća za radničke obitelji gradi u svim većim gradovima države, tako će se u najskorije vrijeme pristupiti gradnji kuća u Sarajevu. U tu svrhu posjetila je Poglavnika posebna delegacija na čelu sa predstavnicima Radničke komore iz Sarajeva.

OBVEZNO OSIGURANJE DUHANA OD TUĆE NA PODRUČJU NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE. Naredba o obaveznom osiguranju duhana od tuče, koja je važila za teritorij bivše Banovine Hrvatske, proteže se novom Naredbom na cijelo područje NDH.

SKLOPLJEN SKUPNI UGOVOR IZMEĐU RADNIKA I UPRAVE KUPALIŠTA VARAŽDINSKE TOPLICE, I TO 18. LIPNJA O. G. Novim ugovorom radnici su dobili povišicu plaća od 100%, tako da sada nema radnika ispod Kn. 900.— mjesečno sa stanom i hranom. Oni, koji nemaju stan i hranu u naravi, dobivaju 10% od cjelokupnog utrška.

NADNICE POLJODJELSKIH RADNIKA U ĐAKOVŠTINI. Radno vrijeme je 10 sati dnevno bez prekida i ne uračunava se u to 2 sata u podne: vrijeme ručka i odmora. Najmanja nadnica iznosi bez obzira na spol 40.— Kn, pa sve na više.

280 MILIJUNA KUNA ZA GRAĐEVNE RADOVE U ŠUMAMA. Ministarstvo šuma i ruda, odio za šumarstvo odobrilo je kredit od 28 milijuna kuna. Iz tog iznosa prvenstveno će se provesti cestogradnja u ličkim šumama, a zatim kanalizacija i gradnja potrebnih gospodarskih zgrada u slavonskim šumama.

GRADSKO POVJERENSTVO PREUZIMA CIGLSANE I VOĆARSTVO L. MÜLLERA. Primopredaju otešćava okolnost, što se u jednom sklopu nalazi 5 poduzeća, koja su bila pod vodstvom jednog vlasnika, pa se od toga moraju odvojiti ciglane i voćarstvo. U tu svrhu imenovan je poseban odbor. Ciglanu preuzima kao novi upravitelj gradski tajnik Ing. Mirko Sagrak, dok će voćarstvo preuzeti šef gradske ekonomije Ing. Nikola Modrić.

GOSPODARSKA SLOGA DOBIVA SAVJETODAVNI ODBOR, te time postaje gospodarski obavještajni zavod za seljaštvo. Povodom toga upućena je svim povjerenicima Gospodarske sloge okružnica, u kojoj se pozivaju da predaju račune o dosadašnjem novčanom poslovanju, te da nastave sa radom.

OSIGURANJE POVJERENIKA IMENOVANIH KOD PRIVREDNIH PODUZEĆA. Povjerenici ministarstva narodnog gospodarstva, imenovani bilo kao nadzorni ili upravni kod privrednih poduzeća na temelju zakonske odredbe o imenovanju povjerenika od 19. travnja o. g., moraju biti osigurani.

UDOVOLJENO ŽELJAMA RADNIKA U KAMENOLOMU U TOUNJU. Radnicima su poboljšane plaće, tako da sada iznosi nadnica Kn. 40.— za jedan kubični metar tucanika Kn. 40.— do 45.—, za jedan kubik lomljenog kamena 30.— do 35.—, za jedan kubik sipine 20.— Kn., za jedan kubik zemlje 14 Kn.

POSTAVLJEN JOŠ JEDAN POVJERENIK U TIVARU. U Varaždinskoj tekstilnoj tvornici postavljen je još jedan povjerenik, i to g. prof. Sokolić, koji imade zadaću, da provede reviziju zaposlenih radnika, kojih ima oko 4.000, i da vodi brigu u socijalnom pogledu.

ARAZACIJA NAŠIČKE D. D. Povjerenik Našičke d. d. Ing. Prpić dao je Ministarstvu šuma i ruda izvještaj o izvršenom radu u spomenutom poduzeću. On je do sada otpustio bez prava na ikakovu penziju ili slično 68 Židova, koji su bili uglavnom prokuristi i ravnatelji. Na njihova mjesta postavljeni su arijci Hrvati. U poduzeću imade još oko 20 Židova, što činovnika, a što drugih, koji se zbog pomanjkanja stručnog osoblja u drvnoj industriji ne mogu odmah zamijeniti.

POVIŠENA NADNICA SOBOSLIKARSKIM POMOĆNICIMA. Radni sud u Zagrebu 28. lipnja o. g. odredio je soboslikarskim pomoćnicima, zaposlenim kod poslodavaca, koji su učlanjeni u Savezu hrvatskih obrtnika, sekcije soboslikara i ličilaca, povišicu plaća, i to tako, da oni, koji su imali prije Kn. 10.25 po radnom satu, dobivaju Kn. 14.—, oni, koji su imali Kn. 9.25, dobivaju 13.— Kn. po radnom satu, a oni, koji su imali Kn. 7.— po radnom satu, dobivaju Kn. 9.50 po radnom satu.

REGULIRANJE PLAĆA STOLARSKIM POMOĆNICIMA. Radni sud u Zagrebu 12. srpnja o. g. odredio je također povišicu plaća stolarskim radnicima i pomoćnicima, kako slijedi: 1. novooslobođeni pomoćnici do 1 god. prakse Kn. 9.75 po satu; 2. od 1. do 3. god. prakse 10.50 po satu, 3. sa više od 3 god. prakse 12.— Kn. na sat. Potpuno samostalni pomoćnici primati će Kn. 13.— na sat. Ostalo pomoćno osoblje kao i pokostarice dobili su povišicu od 0.75 banica po radnom satu, satu, tako da sada ne može biti nijedan radnik, koji bi imao manju plaću od Kn. 7.25 po radnom satu.

GRADNJA RADNIČKIH KUĆA. U Karlovcu će se ovih dana započeti gradnjom 50 radničkih kuća, i to na gradskom zemljištu u Drežniku kraj Karlovca.

SKLOPLJEN JE KOLEKTIVNI UGOVOR KOJI OBUHVAĆA 35.000 RADNIKA I 300 POSLODAVACA DRVNE INDUSTRIJE i to 16. srpnja o. g. Radnici su tim ugovorom dobili povišicu plaća za oko 110%, tako da se sada nadnice kreću izmedju 6.25 do 12.25 Kn. po radnom satu. No najveći uspjeh radničtva je u tome, što su dobili plaćeni godišnji dopust. Taj dopust dobili su i stalni radnici-ce ispod 18. godina. To je velik uspjeh HRS-a.

ZAKONSKA ODREDBA O ODREĐIVANJU NAJNIŽE NADNICE ZA RADNIKE I NAJNIŽE DOPUSTIVE PLAĆE ZA PRIVATNE NAMJEŠTENIKE. Dne 15. srpnja 1941. objavljena je u Narodnim novinama zakonska odredba o minimalnim nadnicama za radnike i najniže dopustivim plaćama za namještenike. Po toj naredbi ne smije ni jedan radnik u mjestima iznad 5.000 stanovnika biti plaćen niže od 4.— Kn. osnovice i 3.— Kn. skuparinskog doplatka, a u mjestima ispod 5.000 stanovnika sa 4.— Kn. osnovice i 2.— skuparinskog doplatka. Za radnike mlađe od 18 godina osnovica je manja za 20%, a stopa skuparinskog doplatka ostaje ista kao i kod odraslih.
Za privatne namještenike po toj odredbi osnovica je 1.200.— Kn. i skuparinski doplatak od 400.— odnosno 200.— Kn. mjesečno u mjestima ispod 5.000 stanovnika.

UREĐENJE PLAĆE CIGLARSKIH RADNIKA U VARAŽDINU. Ovih dana vođeni su pregovori sa ciglarskim poduzećima na području cijele župe Zagorje. Pregovori su završeni sa uspjehom, a radnici imadu minimalnu satnu plaću od Kn. 6.— do 9.— za nekvalificirane radnike, a od Kn. 7.— do 10.— za kvalificirane radnike.

RADNICI ZAPOSLENI U VINARI »BRAĆA KASTL« dobili su povišicu plaća, tako da je sada najmanja tjedna plaća za radnice Kn. 400.—, a za radnike Kn. 600. RADNICI CIGLANE »ŠTEFANOVAC« dobili su povišicu plaća od Kn. 1.— po radnom satu.

POSTOLARSKI RADNICI GRADA ZAGREBA DOBILI SU NOVI SKUPARINSKI DOPLATAK koji iznosi za muški posao 20 posto, a za ženski 15 posto na već postojeći skuparinski doplatak od 40 posto.

HRVATSKA DOBILA STAKLANU U HUMU. Pripojenjem općine Hum NDH dobila je i jednu tvornicu stakla. Ova tvornica proizvodi zeleno i žuto šuplje staklo, pa je u tu svrhu posebno povjerenstvo vodilo pregovore sa tvornicom stakla u Hrasniku koja proizvodi bijelo šuplje staklo na njemačkom području. Između te dvije tvornice vršiti će se zamjena, te će time biti pokrivene potrebe bijelog šupljeg stakla u našoj državi.

NOVI SKUPNI UGOVOR U PODUZEĆIMA »ISKRA« DD »LIM« I HINKO MAYER I DRUG. Radnici su skupnim ugovorom od 12. srpnja o. g. dobili povišicu plaća, i to tako da im sada satna plaća

iznosi za nekvalificirane radnike 11.— Kn., a za kvalificirane 14.— i 15.— Kn. Osim toga dobivaju radnici posebne nadoplatke na ženu i djecu, a ti se nadoplatci kreću od 40 do 70 Kn. tjedno. Radnici imadu godišnji dopust od 8—14 dana.

NOVI SKUPARINSKI DOPLATAK U »CROATIA« TVORNICA PASTE Radnici su dobili novi skuparinski doplatak od 90.— do 100.— Kn. tjedno.

SKUPARINSKI DOPLATAK U »SODOAD« TVORNICA KISIKA. Radnici su dobili novi skuparinski doplatak, koji se kreće od 10 do 20 posto, tako da se sada njihove tjedne plaće kreću od 375.— do 715.— kuna.

SKUPARINSKI DOPLATAK U INDUSTRIJI VODOMJERA. Radnici će dobiti ponovni doplatak, i to od 2.— do 3.— Kn. po radnom satu. Njihove tjedne plaće iznose 432.— do 85.0.— Kn.

NOVI KOLEKTIVNI UGOVOR IZMEĐU PODUZEĆA »HELOS« I SEKCIJE KOVINARA HRS-a. Tim ugovorom. sklopljenim 12. srpnja o. g. radnici će dobivati Kn. 2.— više po radnom satu, tako da im se sada satna plaća kreće oko 16.— Kn. po radnom satu. Naučnici dobiti će tjedno Kn. 80.— do 140.—.

»VENTILATOR« STROJOBRAVARSKA RADIONICA I INSTALACIJA CENTRALNOG PARNOG I ZRAČNOG GRIJANJA isplaćivati će skuparinski doplatak od Kn. 2.50 po radnom satu. Plaće radnika kreću se od 13.— do 18.— Kn. na sat.
PODUZEĆE »IVANČICA« DD. isplatilo je svojim radnicima jednomjesečna beriva kao ratnu plaću.

RADNICI I NAMJEŠTENICI U PODUZEĆU »MERCEDES« (J. GLAD) dobili su ratnu plaću u visini jednomjesečnih beriva.

STOLARSKI RADNICI U KARLOVCU DOBILI SU SKUPARINSKI DOPLATAK. Skuparinski doplatak iznosi Kn. 2.— po radnom satu, tako da radnici sada imadu satnu plaću između 8.— i 12.— Kn.

122 TUŽBE PROTIV ISISA RADI SKUPARINSKOG DOPLATKA ZA NAMJEŠTENIKE. Savez hrvatskih privatnih namještenika predao je 122 tužbe Sudu dobrih ljudi u Zagrebu protiv tvrtke »ISIS« radi neisplaćivanja skuparinskog doplatka. Tražbine namještenika iznose oko 400.000 Kn.

IZVRŠIT ĆE SE REORGANIZACIJA SLUŽBE POSREDOVANJA RADA. Glavna uprava i javni ured rada dobili su povjerenike. U Glavnoj upravi posredovanja rada imenovan je povjerenikom g. Đuro Petermanec, a u Javnom uredu rada g. Mirko Bilić.

RADNICI ZAGREBAČKE TVORNICE KOŽA »ASTRA DD, ZASTUPANI PO HRS-U, DOBILI SU PONOVNO SKUPARINSKI DOPLATAK. Doplatak se kreće od 15 do 35 posto.

SREDIŠNJICA OSIGURANJA RADNIKA U ZAGREBU. Dne 23. svibnja o. g. donijele su »Narodne novine« zakonsku odredbu o likvidaciji Središnjeg ureda za osiguranje radnika u Zagrebu i osnutka SOR-a (Središnjice osiguranja radnika u Zagrebu). Kao organi Središnjice osnivaju se Podružnice osiguranja radnika. Nadalje se osniva namještenička osiguranje »Merkur« u Zagrebu kao mjesni organ Središnjice osiguranja radnika sa djelokrugom dosadašnje Privatno društvene bolesničke blagajne »Merkur« u Zagrebu, a za područje Nezavisne Države Hrvatske. Dosadašnji Središnji ured za osiguranje radnika u Zagrebu likvidirat će sa svim svojim mjesnim organima prema stanju od 10. travnja 1941. Cijelo radništvo Nezavisne Države Hrvatske toplo pozdravlja ovu Zakonsku odredbu kao i svog Poglavnika, koji ulaže velikog truda za dobrobit cielog hrvatskog radništva.

Izdavač: Radnička komora, Zagreb, Krešimirov trg broj 6. — Odgovorni urednik povjerenik Vjekoslav Blašković. Glavni urednik Dr. Ing. Ernest Marks. Uredništvo i uprava Krešimirov trg 6. IV. kat. (Radnička komora). Izlazi svakoga mjeseca. Pretplata godišnje Din. 144·—. Pojedini broj Din. 12·—. Tisak: Hrvatske Državne Tiskare, Zagreb, Frankopanska ulica 26.

INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA

Ekonomskog instituta Nez. Drž. Hrv. i Radničke komore za kolovoz 1941.

Vrst robe	Faktor potroška	Cijena VIII. 1939	Cijena VIII. 1941.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi VIII. 1941.
I. Hrana:					
Kruh	12 kg.	3·23	5·63	38 76	67·56
Brašno narodno	1 „	3·—	5·—	3·—	5·—
„ kukuruzno	1·5 „	2·—	4·75	3·—	7·13
Grah-trešnjevac	2 „	5·—	10·50	10·—	21·—
Krumpir	7 „	1,5 [illegible]	5·—	10·50	35·—
Tjestenina	1·50 „	5·50	19·—	8·25	28·50
Riža	1 „	7·—	15·50	7·—	15·50
Govedina str. d.	1 „	15·—	31·—	15·—	31·—
Svinjetina str. d.	1 „	16·—	34·—	16·—	34·—
Teletina str. d.	1 „	16·—	30·—	16 —	30·—
Suho meso	0·50 „	20·—	48·—	10·—	24·—
Mast svinjska	0 50 „	18·—	41·50	9·—	20·75
Ulje stolno	0·1 lit.	12·—	24·—	1·20	2·40
Mlijeko	10 „	2·50	4·50	25·—	45·—
Maslac	0·50 kg.	26·—	38·50	13·—	~~29·25~~ 19,25
Sir kravlji	1 kom.	5·—	12·—	5·—	12·—
Jaja	15 „	0·80	1·75	12·—	26·25
Šećer	1·50 kg.	14·75	18·50	22·13	~~21·75~~ 27,75
Kneipp	0·50 „	14·—	26·—	7·—	13·—
Franck	0·30 „	19·50	29·—	5·85	8·70
Sol	0·30 „	2·50	2·50	0·75	0·75
Ocat	0·5 lit.	2·—	3·50	1·—	1·75
Salata zelena	1 kg.	5·—	8·—	5·—	8·—
Kupus zeleni	2 „	3·—	3·—	6·—	6·—
Poriluk — Špinat	1 „	2·—	8·—	2·—	8·—
Kelj	1 „	3·—	4·—	3·—	4·—
Grašak, mahune zelene	1 „	7·50	6·—	7·50	6·—
Rajčice	1 „	2·—	7·—	2·—	7·—
Voće	2 „	2·50	8·—	5·—	16·—
Svega				269 94 ✓	541·29
+ 20% za razno				53·99 ✓	108·26
Ukupno				323·93 ✓	649·55
INDEKS HRANE				100·—	200·52
II. Odjeća i obuća:					
1 zimski kaput	1/48	980·—	1.800·—	20·42	37·50
1 hubertus	1/48	390·—	790·—	8·13	16·46
1 odijelo	1/12	890·—	1.680·—	74 17	140·—
1 radno odijelo	1/6	110·—	280·—	18·33	46·67
1 muška košulja	1/3	85·—	160·—	28·33	53·33
1 duge gaće	1/6	38·—	66·—	6·33	11·—
1 kratke gaće	1/6	28·—	58·—	4·67	9·67
1 čarape	1	6·—	12·—	6 —	12·—
1 cipele	1/12	195·—	355·—	16·25	29·58
1 đonjenje i por. peta	1/6	45·—	140·—	7·50	23·33
1 šešir	1/12	38·—	85·—	3·17	7·08
1 metar plat. za krp.	1/6	6·50	21·—	1·08	3·50
Ukupno				194·38	390·12
INDEKS ODJEĆE I OBUĆE				100·—	200·70

Vrst robe	Faktor potroška	Cijena VIII. 1939.	Cijena VIII. 1941.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi VIII. 1941.
III. Stan:					
1 namještena soba na periferiji				156·—	250·—
INDEKS STANA				100·—	160·26
IV. Ogrijev i rasvjeta:					
Drvo bukovo	50 kg.	0·32	0·42	16·—	21·—
Ugljen	50 „	0·48	0·76	24·—	37·75
Električna struja	4 KW	4·70	6·25	18·80	25·—
Ukupno				58·80	83·75
INDEKS OGRJEVA I RASVJETE				100·—	142·43
Ukupni troškovi života				733·11	1.373·42
+ 10% za razno				73·31	137·34
Sveukupni troškovi života				806·42	1.510·76
INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA				100·—	187·31

Trgovačke knjige, zavod za crtanje
knjigovežnica, tiskara i papirnica

MILAN RAMUŠĆAK - ZAGREB

Tvornica: Maruličev trg 6 - telefon 23663
Knjigovodstvo: . . . . telefon 4710
Maloprodaja: Gajeva ul. 6 - telefon 23662
Poštanski čekovni račun br. 33.368

„NORIS“

Veletrgovina elektrotehničkog, tehničkog materijala i strojeva

ZAGREB

Ul. bivše Kr. Marije br. 21

Samoprodaja:

„Elektroproizvod“ - Zagreb

Pod isključivom upravom i slobodnim raspolaganjem
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE
po Ministarstvu Narodnog Gospodarstva ureda za obnovu privrede

IFA d. d.

VELEDROGERIJA I TVORNICA
FARMACEUTSKIH PREPARATA

ZAGREB
JUKIĆEVA UL. 12

„ELIN" DIONIČKO DRUŠTVO ZA ELEKTR. INDUSTRIJU D. D.

ZAGREB

BRZOGLAS 22-748 i 22-749

STARČEVIĆEV TRG 6

Proizvadja elektromotore, transformatore itd. Dobavlja sav elektrotehnički materijal.

„ELIN" Dioničke društvo za električnu industriju.

„IVANČICA" tekstilna industrija d. d.

ZAGREB

Zavrtnica 18

BRZOGLAS 38-05

Izradjuje: KORDSAMTE
FUSTIANE
ZEFIRE ZA KOŠULJE
PAMUČNE TKANINE ZA HALJINE

Bijeljenje prediva i pamuka.

„STAKLODVOR" Koturaška c. 11

ZAGREB

Skladište stakla, porculana, medicinskog stakla i t. d.

Brzoglas 24-667

PRODAJA SVIH VRSTI OMOTNIH PAPIRA

PRERADA PAPIRNATE ROBE D. D.

ZAGREB - Savska 31 - Telefon br. 31-89 - Račun pošt. šted. br. 39.832

Proizvodnja vrećica za: Špecerаje, Ljekarne, Drogerije, Čaj, Kavu, Bonbone, Kandite, Mirodije, Vrećice za šešire, Pomodne torbice, vrećice od celofana, reklamnog papira s tiskom od jednostavne do najfinije izradbe. —

HUGO WOLLNER I DRUG

trgovina kratke, pletene, galanterijske i dugmetarske robe na veliko i malo

ZAGREB

Nikolićeva 14

›MATADOR‹ BATERIJE

stekle su POVJERENJE POTROŠAČA

*

PROIZVODE:

BRAĆA KERSTING - ZAGREB

ŠENOINA 23 — BRZOGLAS 57-76

„OSMA" INDUSTRIJA RUKAVICA I TRIKOTAŽE

OSKAR MAREČEK, ZAGREB, Jukićeva ulica 14

Proizvodi sve vrsti triko i štrikane rukavice, ženske, muške i dječje, te žensko svileno rublje, (šarmes) i muške svilene (šarmes) košulje.

Priznato solidna i ukusna izradba uz vrlo umjerene cijene.

TVORNICA
KARTONAŽE I LITOGRAFIJA
IVAN HUDETZ D. D.
Savska cesta broj 28 ZAGREB Brz. 23-925 i 23-953
Prodavaona Gajeva ulica br. 4 - Brzoglas br. 45-61

KONTAKT
ELEKTROTEHNIČKA TVORNICA
ZAGREB
Radnička cesta 55 tel. 8227 i 8228
Pod nadzorom Ministarstva narodnog gospodarstva.

„ALAT" ind. d. d.
ZAGREB, AMRUŠEVA UL. 4
Kvalitativni alati. - Strojevi za obradu kovina i drva.
Sav tehnički materijal. - Motori za čamce.

ŠANDOR GOTTFRIED, ZAGREB
KOTURAŠKA CESTA 57 TELEFON 22-756
Trgovina drvom i gradjevnim materijalom, veliki izbor svih vrsti stolarskog drva.
Sav gradjevni materijal: cement, vapno, željezo, trstika, opeka, crijep i izolir-materijal.

VARTA AKUMULATORE
za auto, motorkotače, radio i telefone
ZAGREB IZRADJUJE:
Vrbanićeva 50. **MUNJA** tvornica akumulatora d. d.
SERVICE I PRODAVAONICA: Martićeva 15 tel. 59-60

Rezervirano

NAJBOLJI

UGLJEN

BRZOGLAS:

99-95

ZAŠTITNI ZNAK

TVORNICA TINTE I KEMIKALIJA D. D.

Mr. Ph. ALBRECHT I KOVAČIĆ

ZAGREB

BANJAVČIĆEVA 5 — BRZOGLAS 52-62

*

Proizvodi sve vrsti crnila (finte), tuševa, masila za žigove i štambilje, finte za naliv pera, arapske gume u tekućini, pečatnog voska i sve vrsti plavila za rublje. — Kupujte i preporučite naše proizvode, jer su neosporno domaći.

Trgovci, uvoznici . . .

poslužite se u svim otpremničkim i skladišnim poslovima domaćim hrvatskim poduzećem

„RAPID“

MEDJUNARODNO OTPREMNIŠTVO

ZAGREB

NIKOLIĆEVA UL. 9 — BRZOGLAS 98-40

Zastupstva u svim mjestima Njemačke i Italije. — Najbolja transportna zbirna služba iz svih industrijskih područja inozemstva.

Radiona bravarsko-žičnih proizvoda

V. BANOCI

Zagreb, Kr. Marije 34. - Brzoglas 90-71

Izradjuje sve vrsti pokućstva za liječnike, bolnice, sanatorije i liječilišta. – Sve vrsti žičnog pletiva: za ograde, zaštitne mreže za strojeve, rešetke za pijesak, otirače za noge, iskrobvate za dimnjake, žične uloške za krevete.

Poniklovanje, kromanje svih predmeta galvanskim putem.

UTEMELJENO 1900

JULIO DEUTSCH

Z A G R E B

MIRAMARSKA CESTA 20

Telefoni broj 22-855, 22-856

Najpovoljnije nabavno vrelo za sav gradjevni materijal

Rezervirano

IVAN HAIDUKA, Zagreb I.
RADIŠINA 13 (polukat) - BRZOGLAS 42-81
Poštanski pretinac broj 352 Poštanski ček broj 31.378

Glavni zastupnik za tvornice:
JOS. ZIMMERMANN, ALTHABENDORF
JUSTIN LONSKY I SIN, NEU TITSCHEIN
W. WEBER, SCHLUCKENAU
SINGER & COMP., ASCH

Agfa

Za snimanje:
AGFA
fotografski aparati
RECORD i KARAT

Agfa filmovi:
Isochron Isopan Isopan ISS
Za kopije i povećanja:
AGFA fotografski papiri
LUPEX - BROVIRA

RIS

TVORNICA GUMENE ROBE I
KEMIČKIH PROIZVODA D. D.
ZAGREB I. Pošt. pretinac 417

Proizvodi: PREZERVATIVE, SISALA, VARALA, KAPALJKE I T. D.
„RIS" SPECIAL EXTRA
SUPER LUKSUS
Domaća tvornica — Svjetski Export

Rezervirano

ZADRUGA HRVATSKOG RADIŠE

za štednju, kredit i osiguranje s o. j.

Središnjica Zagreb, telefoni: 65-35, 87-05, 22-474
Podružnice: Dubrovnik, Split, Sušak, Karlovac, Brod, Gospić

Redovite vezane štednje uplsano je preko Din. 200,000.000·—
Preko 25.000 članova posluje sa Zadrugom

Narodna je dužnost svakome Hrvatu, da posluje sa „Zadrugom Hrvatskog Radiše", jer time podupire hrv. privredu.

Tražite informacije! **Tražite cjenike!**

Društvo žigica za Nezavisnu Državu Hrvatsku

Brzojav: ŽIGICA ZAGREB
Ček. rač. br. 31.989 tel. 22-831
u Zagrebu
AMRUŠEVA ULICA 19 III.
Pošt. pretinac Zagreb I., br. 218

Prodavaona žigica: ZAGREB, Gundulićeva ulica broj 4. u dvorištu
Telefon broj 69-62.

TVORNICE ŽIGICA:

„DRAVA" d. d. za proizvodnju žigica — OSIJEK
Drvorezbarska tvornica Vrbovsko d. d. — VRBOVSKO
Prva bosansko-hercegovačka tvornica šibica DOLAC kod Travnika

Sve informacije daje Središnjica
Društvo žigica za Nezavisnu Državu Hrvatsku

Industrijsko poduzeće n. d.

VLADIMIR ARKO
ZAGREB

◆

Proizvadja:

žestu, kvasac, rum, likere, brandy i voćne sokove

TVORNICA LAKOVA I BOJA D. D., ZAGREB

Radnička cesta br. 43 — Brzoglas br. 24-548 i 24-549

Proizvadja sve vrste LAKOVA, uljenih i suhih BOJA

SPECIJALITETI:

„FAKTOR" specijalne boje otporne protiv nevremena i alkalija, te za zaštitu protiv rdje.

MUROFIX- Boje za fasade i unutarnje zidove. Suše se brzo. Mogu se prati vodom i sapunom. Trajne su i nepromjenljive. Otporne protiv sunca i svih vremenskih utjecaja.

GLUTOLIN- Novo tutkalo za soboslikarske boje i kit. Otopina Glutolina ne kvari se ni u najvećoj vrućini, niti kod dugog stajanja. Bez boje i mirisa.

„ROKRA“ D. D.

Najpovcljnije ćete kupiti

NOVI KRUGOVALNIK

a stručno i najsavršenije
će Vam se izvršiti svaki

POPRAVAK

u stručnoj radionici

Martićeva ulica broj 12

PRVA HRVATSKA TVORNICA ULJA

DIONIČKO DRUŠTVO

ZAGREB

BRANIMIROVA ULICA 61

Brzoglasi: 22-741, 22-742, 22-743 — Brzojavi: ULJARA, Zagreb

Gospodari!

Sijte uljarice! Naša tvornica sklapa ugovore za sjetvu suncokreta uz najpovoljnije uslove.

Za ishranu stoke upotrebljavajte naše uljane sačme visoke hranivosti.

Suncokretova sačma	35%	proteina i masti
Repična sačma	36/37%	„ „
Bundevska sačma	40/42%	„ „
Sačma od kukuruznih klica	20%	„ „

HRVATSKI SHELL D. D.

ZAGREB

Tvornica-Caprag

Sve vrsti ulja za
mazanje strojeva

OSNOVANO 1921. GODINE

„S A V A“

OPĆE OSIGURAVAJUĆE DIONIČARSKO DRUŠTVO U ZAGREBU

Dionička glavnica DIN 10,000.000·— potpuno uplaćena

DIREKCIJA U ZAGREBU
ZRINJSKI TRG 3 (VLASTITA PALAČA)
Brzoglas broj 73-54, 73-55, 73-56 i 73-57

Zastupstva u svim većim mjestima države

Preuzima uz najkulantnije uvjete:

1. Osiguranje protiv požara i chomage.
2. Osiguranje protiv provalne kradje.
3. Osiguranje protiv loma stakla i strojeva.
4. Osiguranje transporta svake vrsti po kopnu, po rijekama i po moru.
5. Osiguranje protiv tuče (grada, leda).
6. Osiguranje protiv nezgoda.
7. Osiguranje zakonske dužnosti jamstva.
8. Osiguranje svake vrsti automobila.
9. Osiguranje protiv vodovodnih šteta.

Društveni garancijski fondovi iznose Din 40,002.634·—
Isplaćene štete od osnutka Društva Din 315,233.922·—

Kupujte
samo
CROATIA
BATERIJE
JER SU NAJBOLJE ZATO
NAJJEFTINIJE
proizvađa samo domaća tvornica
„CROATIA“, tvor. baterija i galvan. elemenata
JOSIP PASPA, ZAGREB

LJEVAONA ZVONA I KOVINA
KVIRIN LEBIŠ
Zagreb, Gorjanska ul. 50 . Brzoglas 42-08
PREUZIMA NA LJEVANJE SVE VRSTI KOVINA
kao: BRONCU, MESING, ALUMINIUM, BAKAR itd.
PREMA UZORKU I NACRTU.
Cijene umjerene. **Dobava brza.**

Zagrebačka pletionica
vl. ERKEN I SCHNEIDER
ZAGREB
TRG N BROJ 1
Proizvadjamo „VESKO“ rublje
iz svile, mako i vune
za djecu, dame i gospodu.

„LINOLEUM“ **S. Turković**
ZAGREB *ILICA 5*

JOSIP BALKOVIĆ — ZAGREB
TVORNICA UŽARSKE ROBE, TRGOVINA RIBOLOVNIH PREDMETA
Pavla Radića ulica 3. — Brzoglas broj 47-47 dućan 58-00 poslovnica, 59-97 tvornica

VLASTITA IZRADBA:
Užarije, transmisionih užeta za pogon raznih popruga iz špage i jute, užica te čilima i otiraća iz kokosa. Nadalje prodaja svih tapetarskih potrepština kao gradia, strune (Rosshaar), morske trave (Afrik) vune, kapoka, jutenog platna, slamnjače itd. Veliko skladište i vlastita konfekcija platna za šatore, nepromočivih ponjava za vagone, kola i automobile, pokrivače za konje.
Najveći izbor ribolovnih potrepština za športaše i ribare.

Kaštel d.d.
Tvornica kemijsko-farmaceutskih proizvoda d. d.
PROIZVODI: ZAGREB
POZNATE I PROKUŠANE DOMAĆE LIJEKOVE
SPECIJALITETE I STERILNE INJEKCIJE „K A Š T E L“
Arijsko poduzeće

HRVATSKO
SCHOELLER-BLECKMANN
PHÖNIX-ČELIK D. D.
ZAGREB, MARTIĆEVA ULICA 12

REZERVIRANO ZA
„PANTOKEMIJU“ D. D.
prije
„JUGOKOLOR“ D. D.
Promjena naziva dozvoljena odlukom Ministarstva narodnog gospodarstva broj 17785 od 17. VI. 1941.

FOTOAMATERI! Kupujte kod Vašeg fototrgovca slijedeće kamere i fotomaterijal

WELTA WELTINI Rolleiflex Automat
WELTI „ Standart
WELTIX Rolleicord
WELTUR i sav ostali k tome
WELTAX pripadajući pribor
GARANT

GEVAERT PAPIRI PLOČE FILMOVI

Glavno zastupstvo za NDH Branislav Ditš, Zagreb, Gajeva ulica broj 7

PRIMUS D. D.
veletrgovina svim potrepštinama
za izradbu obuće
ZAGREB, Boškovićeva ul. 38

PRODAJNI URED:

RUDNICI I TOPIONICE OLOVA
TVORNICE ZA IZRADBU OLOVNIH ŠIPAKA I KUGLA, OLOVNE ŽICE I OLOVNIH PLOČA

ZAGREB - AMRUŠEVA ULICA 19-II
J. B. ULRICH D. D., Zagreb, Radišina 17
BRZOGLAS BROJ 47-29

Zagrebačka industrija svila d. d. Zagreb
Tvornica: Bužanova 20/a - Poslovnica: Martićeva 14/d
Proizvadjanje svih vrsti robe i to:
Crepe satine, Crepe imprime. Modna svila u različitoj izradbi. Svila za podstave za dame i gospodu. Podstava za zimske kaputе. Svileni brokati, sve vrste jacquard-robe, brokat za jorgane, satin za jorgane, svilene marame.

Kromolitografska tvornica
Rožankovski i drug d. d.
Zagreb, Savska cesta 31
Telefon 23-880
Izradjuje plakate, etikete, vrijednosne papire, te raznih reklamnih tiskanica. Nadalje složive kutije od kartona litografirane ili štampane. Poseban odio za izradu valovite ljepenke za pakovanje u koturima, te izrada raznih kutija po mjeri iz valovite ljepenke.

Pokućstvo Kruljac

„ISKRA“ tvornica kemičkih proizvoda i svijeća d. d.
„LIM“ D. D. tvornica željeznih bačava metalnih proizvoda i kisika
Zagreb, Heinzelova ulica broj 33
Brzoglas broj 22-841

„VILA“
TRGOVINA DRVOM I GRAĐEVNIM MATERIJALOM
VI. ZORA ROTHMÜLLER I ANDRIJA RADO
ZAGREB, OZALJSKA 61, KUSTOŠIJA, ALEKSANDROVA 134
Brzoglas: ZAGREB 24-914
„ KUSTOŠIJA 22-735
SAV GRAĐEVNI MATERIJAL

Zagrebačka ledana

BRZOGLAS 53-35
BAUEROVA UL. 19

REZERVIRANO ZA

„ELKA"

TVORNICA KABELA D. D.

C. D. GAON
tvornica trikotaže i pletene robe
ZAGREB, Grge Tuškana ul. 43
Brzoglas broj 22-947 i 22-948
Izradjuje sve vrsti trikotaže, pletene robe, berlinske marame, šalovi, žensko i muško rublje, svilene košulje, ženske bluze i drugo.

„JEKA"
PROIZVODNJA SAPUNA
HEINZELOVA UL. 94 ZAGREB BRZOGLAS 60-35

NENADMAŠIV USPJEH
mnogih hiljada dokazuje da je
„HEINZELMÄNNCHEN"
physihromni renovator za kosu
najbolje sredstvo protiv prosijede kose. Bocu od Din 60·— dobijete u svakoj stručnoj radnji.
Depo: COSMOCHEMIA - ZAGREB
SMIČIKLASOVA ULICA BROJ 23

ZNAKOVE
KOLAJNE
PEČATE i ŠTAMPILJE
BRAĆA KNAUS, ZAGREB
ILICA BROJ 15 — BRZOGLAS 71-57
•
ZLATARSKO REZBARSKA RADIONA TE KOVNICA ZNAKOVA, KOLAJNA I ODLIKOVANJA

MATZEN & TIM
ZAGREB
Radišina 13
HAMBURG
Alterwal 44
Veletrgovina textilnom robom
Bogato skladište
Posjetite nas ili zatražite posjet našega putnika
Arijsko poduzeće

Industrijska tkaonica rubaca
JOSIP I JAROSLAV BUREŠ
Zagreb, Branimirova ulica broj 43
Brzoglas broj 92-47

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D. D.
RADNIČKA CESTA BR. 29 ZAGREB BRZOGLAS 23-255, 23-256

Proizvađa: sve vrsti katranskih i asfaltnih krovnih ljepenka, specijalne ljepenke RUBEROID i HIKOLIT. — Izolacioni materijal, kao i sve vrsti izolacionih ljepenka, Xeroton, Malterin, Bilot, kit za brtvljenje itd. — Sve dirivate kameno ugljenog katrana kao Benzol, Toluol, Xylol, karbolne kiseline, karbolineum, ulja za impregnaciju, ulje za pranje. ulje za loženje, sve vrsti katranskih smola, naftalin itd. — Sve asfaltne proizvode, asfalt mastiks, bitumen u svim gradacijama, mase za zaljevanje itd. — Dezinfekciona sredstva kao karbolne kiseline u svim jakostima, kresolun, krudum, čisti fenol, sapokresol, Lohsol medicinal i dezinfekt. — Sredstva za suzbijanje štetočina na voćkama Löhsol i Neolohsol. — Specijalna maziva, tovotne masti u svim kapljištima, mast za kuglična i valjkasta ležišta, sve kolomazi, mast za vagonete, emulgirajuća ulja za hladenje. — Pomoćna sredstva za kožarsku i tekstilnu industriju, Turska crvena ulja, Türkenulja, Norani, Noricoli, apretur ulje, sredstva za vlaženje, Degras, Hoellon degras, tekstilni sapuni itd. — Mineralne soli, kalijevi i natrijevi nitrati tehnički čisti kristalizirani i kemijsko čisti, boraks kristilizirani, granuliran i u prahu.

Izvađa: cestogradnje u asfaltnim i katranskim metodama.

Projektira: moderne izolacije i tome slično.

MAKSO ENGEL
proizvodnja ženskih pojasa, steznika, grudnjaka, te prodaje stezničkog pribora
ZAGREB, TRG N. br. 1

„MIRIM" Kraljica čokolade
D. s. o. j.
Zagreb, Savska cesta br. 88-90
Brzoglas broj 75-44

505
SA CRTOM
„UNION" SPECIJALITET

BONBONI, ČOKOLADA
i MARMELADA
najbolji su
Grič
GRIČ
Tvornica čokolade bonbona i marmelade
IVAN KOHEK I DRUG
Zagreb, Pile I. br. 10 - Tel. 85-66, 40-65

Omiljen kod svake domaćice
kavin nadomjestak

„JAVA“

Zagreb, Vlaška 101

Čepove od pluta za flaše, burad i t. d.

Krunske čepove i alu-zatvarače
za pivske flaše i mineralnu vodu

Plutene ploče i šalice za izolaciju ledenica, cijevi i slično

PROIZVODI:

„HIGIEA“
tvornica čepova d. d.
ZAGREB I.
Ivkančeva ulica broj 48
Brzoglas 24-070
Pošt. pret. 318

BATES D. D.
ZAGREB
Jelačićev trg 12

APEX
TRGOVAČKO D. D.
ZAGREB
Gundulićeva ul. 17
Brzoglas br. 22-651

Generalna zastupstva: ROBERT BOSCH. G. M. B. H. STUTTGART
EUGEN, BAUER, STUTTGART
TVORNICA KINO APARATA
JUNKERS & CO., DESSAU
TVORNICA PLINSKIH APARATA
HEINRICH LEO, GERA
TVORNICA KOMPRESORA I UREĐAJA ZA GARAŽE
ADAM OPEL A. G.
RÜSSELHEIM a./MAIN
M. A. N. MASCHINENFABRIK - AUGSBURG-NÜRNBERG
N Ü R N B E R G

HRVATSKA BANKA D. D.

Središnjica: ZAGREB, (bivša Preobraženska ul. 4
Brzoglas broj 5741—43

Podružnice: Dubrovnik i Sarajevo

Afilijacija

Banca Commerciale Italiana, Milano

Dopisnici u svim dijelovima svijeta

Prima uloške na knjižice i tekući račun, te ih ukamaćuje najpovoljnije

Podjeljuje kredite trgovačkim i industrijskim poduzećima

Kupuje i prodaje devize i valute

Obavlja svakovrsne bankarske poslove, te pomaže naročito izmjenu trgovačkih dobara između Italije Hrvatske

Turističke lire i ostala turistička platežna sredstva.

PAVAO OREMOVIĆ
UVOZ I IZVOZ KRZNA
ZAGREB, Marovska 8
Brzoglas 89-26

⚒

Hrvatsko Dioničko Društvo za Promet Ugljenom

ZAGREB, Gajeva ulica broj 2/VI. kat (lift)

Brzojavi: „ALBINA", ZAGREB — INTERURBAN BRZOGLAS: 22-324

Poštanski pretinac: 115

Poštanski čekovni račun broj 31.651

MEDJUMURSKO
PETROLEJSKO
D. D.
ZAGREB
Jelačićev trg broj 3

◆◆

Pogoni za istraživanje i
iskorišćivanje nafte u Selnici
i Peklenici (Medjimurje)

DIONIČKO DRUŠTVO ZA RIBOGOJSTVO
ZAGREB

Centrala: ZAGREB, AMRUŠEVA ULICA BROJ 19 — Brzoglas broj 87-92
Brzojavi „RIBOGOJSTVO"

RIBNJAČARSTVO KONČANICA:
VELIKI ZDENCI — Brzoglas broj 4

RIBNJAČARSTVO POLJANA:
PAKRAČKA POLJANA — Brzoglas broj 8

KONTINENTALNO d. d.
za trgovinu željezom
ZAGREB VI.
Poštanski pretinac 29
Mažuranićev trg 5
Brzoglas poslovnice 24-059, 24-050
Brzoglas skladišta 24-424

DOMAĆA TVRTKA

FRANJO GREGURIĆ
trgovina tekstilnom robom
ZAGREB
Trg „N" br. 5 Brzoglas 24-433

ZLATARSKA RADIONA
MIHAJLO HUMANN, Zagreb, Amruševa 19
vodi ud. ELZA HUMANN

Proizvadja svake vrsti zlatnih kutija za urice i lapide burme i narukvice i t. d. Priznata kao jedna od najboljih radionica u Državi Hrvatskoj.

„CROATIA“

Tvornica portlandcementa d. d.

Tvornica: Podsused

Središnjica: Zagreb, Palmotićeva 56

Brz.: 23-357 i 23-358

Brzojavni naslov:

„Croatiacement Zagreb“

Dobavlja specialcement
i I-a Portlandcement marke „CROATIA“
u sve krajeve naše države.

Zagorska tvornica vunenih tkanina d. d.

Zagreb, Trg N. broj 3 II. kat - Brzoglas 35-60

Tvornica u Oroslavlju, brz. interurban 1
Želj. stanica Zabok, Krapinske Toplice

Proizvadja: sve vrste vunenih i poluvunenih tkanina, vunene pokrivače i t. d.

Zastupstva:
Zagreb: g. **Srećko Oeßm,** *Trg N. broj 3 drugi kat.*

Me-Ba

d. d.

TVORNICA KOVINSKIH PROIZVODA I PRERADBA UMJETNIH MASA

ZAGREB, Fijanova ulica broj 10

Brzoglas: 23-146 i 23-147

Nasiov za listove: ZAGREB I., pošt. pret. 30 - Brzojavi: MEBA, Zagreb

Domaće skladište cipela d. d.

Zagreb, Ilica broj 22

Brzoglas broj 23-819

Domaća tvornica cipela d. d.

Zagreb, Vrbanićeva ulica 4

Brzoglas broj 23-013

Medjunarodno odpremništvo

D. KOVAČEVIĆ d. d., Zagreb

Varšavska ulica broj 11

Brzoglas broj 23-771 i 23-772

Otpremništvo — carinjenje — uskladištenje — prevoz pokućstva.

ŽELJEZNARIJA

MERVAR I HODNIKOVIĆ

Petrinjska 3 — ZAGREB — Petrinjska 3

Veliki izbor kuhinjskog posudja i jedaćeg pribora

LJEVAONICA ŽELJEZA I MJEDI ZAGREB

DRAŠKOVIĆEVA UL. 8

brzoglas broj 42-94

Ljevaonica svih vrsti strojnog, trgovačkog i vatrostalnog lijeva, i kaometala i aluminiuma.

Radiona za sve vrsti popravaka i novo izrada doknadnih dijelova strojeva za pilane, elek. centrale tekstilne tvornice ugljenike itd.

Izradjuje nove turbosisaljke, horizontal jarmenike, venecijanske pile, rezervoare, željezne konstrukcije, spec. sisaljke, tokarske klupe 3 m duljine.

Izradbe transmisija, ležaja, spojka, remenica, konzola, i podloška, svih vrsti zubčanika.

Autogeno i električno varenje. Kovanje strojnih dielova u raznim veličinama sa parnim čekićem,

Sve u najkraćem roku, brzo i solidno pod stručnim nadzorom.

Hrvatska Državna Tiskara, Zagreb

PRVA
HRVATSKA ŠTEDIONICA

ZAGREB, ILICA BROJ 5

Osnovana g. 1846 u Zagrebu

Dionička glavnica Kn 95,000.000.-

Brzojavni naslov: „Praštediona"

*

37 PODRUŽNICA

*

Obavlja sve bankovne
i mjenjačne poslove

*

Imade veze u inozemstvu

Pri pomisli na Zagreb sjetite se Kastnera i Öhlera!

Od ukosnice do najelegantnije haljine

sve dobijete kod nas pod jednim krovom

trgovačka kuća

Kastner & Öhler

Zagreb, Ilica 4 i 6